Úvodní slovo starosty

Vážený čtenáři,
otevíráte knihu, která Vás přenese o několik generací nazpátek. Jedná se o výňatek z Vlastivědy politického okresu Sokolov, kterou vydal Okresní spolek učitelů Sokolov v roce 1898.
Chodov a vesnice patřící do chodovské farnosti jsou v publikaci podrobně popisovány až od roku 1869, kdy byly naposledy a definitivně sloučeny osady Horní a Dolní Chodov. Datum je významné i tím, že v tomto roce byl Chodov povýšen na městys. Přestože v této publikaci nenajdete nejstarší historii našeho města, které je v kronikách zmiňováno už od konce 12. století, je v ní uvedeno mnoho zajímavých informací o tehdejším chodovském životě a také o zájmových aktivitách našich předchůdců.
Je to v pořadí další publikace, které se, díky zájmu vedení města o jeho podrobnou historii, dostalo oficiálního vydání. Přeji této knize o historii našeho města, aby byla trvalým zdrojem informací o minulosti Chodova a Chodovska.

Geehrte Leser,
Sie öffnen jetzt ein Buch, das Sie um ein paar Generationen zurückführt. Es geht um einen Auszug aus einer Heimatskunde des politischen Bezirkes Falkenau aus dem Jahr 1898. Chodau und Dörfer, die zu diesem Bezirk gehören, sind in der Publikation bis zum Jahr 1869 beschrieben, wo die Gemeinden Ober- und Unter Chodau endgültig vereinigt wurden. In diesem Jahr wurde Chodov zum Markt erhoben, was auch von großer Bedeutung war. Obwohl ist in dem Buch nichts über die älteste Geschichte der Stadt, die in den Chroniken schon seit dem Ende des 12. Jahrhunderts erwähnt wurde zu finden, zeigt es eine Menge der interessanten Informationen über das ehemalige Leben in Chodau und über die Aktivitäten unserer Vorfahren. Es handelt sich hier um eine weitere Publikation, die dank der Pflege der Stadtrat um eigene Geschichte offiziell erschien. Ich wünschte diesem Buch, dass er eine ständige Quelle von Informationen über die Vergangenheit und Geschichte von Chodau bleiben soll.

Ing. Josef Hora
starosta města Chodov / Bürgermeister der Stadt Chodov

Chodov

Politická obec, farnost a pošta stejného jména

Město Chodov tvoří osady Horní a Dolní Chodov, jež byly v roce 1869 sloučeny v jednu obec. Jejich spojení je ještě dnes navzdory množství nových domů podél spojovací silnice (okresní silnice Chodov - Jindřichovice) poměrně volné.

Město leží na jihozápadním úbočí Krušných hor (453,4 m nad mořem – 30° 14‘ východní délky a 50° 15‘ severní šířky) v takzvané chodovské uhelné pánvi a blízkým předhůřím Krušných hor je relativně chráněno proti drsným severním větrům.

Zatímco město samotné, malebně uspořádáno v ploché údolní kotlině, udělá za jasného dne na pozorovatele z blízkého vršku dojem příjemného, útulného místa, je pohled na okolní kopce přinejmenším smutný. Největší pastva pro oči milovníka přírody, jehličnaté lesy, jež pročišťují vzduch a poskytují blahodárný stín, jsou široko daleko jen zbožným přáním.

Na severu sousedí město s obcí Smolnice, na severovýchodě s vesnicí Božičany, na východě s Mírovou, na jihu s Chranišovem, na západě s Vintířovem a na severozápadě se Starou Chodovskou.

Severní horizont hnědouhelné pánve, v níž leží území Chodova, je ohraničen poměrně strmými svahy jihozápadní části Krušných hor. Nejvyšším bodem na území Chodova je Rovinka (466 m).

Chodovská hnědouhelná pánev je součástí třetihorního útvaru, jehož podloží tvoří krystalinikum, konkrétně žula. Na této na živec velmi bohaté vrstvě granitu, již často doprovázejí ložiska kaolínu, se na některých místech objevuje zvětralá žula, produkt téhož krystalinika. Na této žule leží v různé mocnosti vrstva třetihorního křemenného pískovce, věrného druha našich uhelných ložisek. Nad tímto často velmi tvrdým a jemnozrnným pískovcem leží vrstva uhlí o různé mocnosti a v různé kvalitě. Ložisko je hlínou a pyritem rozděleno do několika slojí a dosahuje mocnosti až 8 m. Nad tímto ložiskem pak začíná uhelný jíl a plastické hlíny, jež mají mnohde dobré, průmyslově využitelné vlastnosti. Pod vrstvou humusu se konečně nachází v různé tloušťce jíl, který se používá k výrobě cihel.

Chodov / Chodau (1897)

Hlavní část Chodova s náměstím, nejdůležitějšími veřejnými budovami (kostelem, školou, radnicí, lékárnou) a nejkrásnějšími prostranstvími a ulicemi leží na levém břehu Chodovského potoka, zatímco nejdůležitější průmyslové podniky (obě porcelánky, Gaschova strojírna a slévárna, Gerstnerova strojírna, Dürrschmidtova cihelna atd.) a nejdůležitější dopravní uzly (obě nádraží a c. k. pošta) leží na pravém břehu. Za svůj rychlý rozvoj vděčí Chodov příznivé poloze uprostřed obcí, jež v poslední době rovněž zaznamenávají neobvyklý vzestup, výjimečnému bohatství na přírodní suroviny, částečně zřejmě také blízkosti světově proslulých Karlových Varů, zejména ale výborným dopravním poměrům, jejichž počátek se datuje do doby otevření obou nových železnic. Obec má dnes (nepočítáme-li továrny, doly a vedlejší budovy zemědělských usedlostí) 344 obytných domů.

Veřejná prostranství, ulice a parky

Vzhledem k tomu, že Chodov vznikl z prosté zemědělské vesnice, jejímž zakladatelům se jistě ani nesnilo, že se jejich osada jednou stane tak významným průmyslovým městem, je pochopitelné, že je ve městě jen málo větších volných prostranství, ačkoli se už u nových staveb tak přísně dbá o dodržování úředně schváleného situačního plánu.

Nejdůležitější volné prostranství obce, náměstí, proto ani z hlediska symetrie, ani z hlediska velikosti vůbec neodpovídá současné rozloze a významu obce, ačkoli jeho polohu na vyvýšeném a proto zdravém místě, v podstatě uprostřed města, nelze označit jinak, než jako velmi výhodnou. Po obvodu náměstí stojí nejstarší stavby města (fara, radnice [bývalá dívčí škola], hostinec „U Červeného jelena“ aj.). Od roku 1897 je náměstí pěkně vydlážděno kostkami a obroubeno pohodlnými asfaltovými chodníky.

Na náměstí se kříží dvě nejdůležitější silnice ve městě, na jedné straně hlavní komunikace Loket – Chodov - Nejdek, na druhé straně silnice z Karlových Varů do Jindřichovic. Odbočka této druhé

Celkový pohled / Totalansicht (1897)

cesty vede z Mírové přes nádraží a vytváří přes Vintířov a Lipnici spojení s komerciální silnicí Sokolov - Jindřichovice. Ve výstavbě je dále okresní silnice podél aleje do Smolnice, jejíž dokončení se protahuje kvůli sporům města s vlastníky pozemků. Firma Richter, Fenkl & Hahn si ke svému velkému závodu nechala postavit vlastní tovární silnici.
Městský park s památníkem válečných obětí byl založen v roce 1894 na podnět a na náklady starosty K. Fenkla na prostranství získaném regulací Chodovského potoka mezi Fenklovou, Hlavní a Pekařskou ulicí. Park má výměru cca 3.000 m².

Vybudování parku bylo velmi obtížné, protože nerovný terén byl v tomto místě zarovnán převážně kapslovými střepy, jež byly překryty pouze poměrně slabou vrstvou humusu. Většina stromů a keřů pak po zakořenění, kdy jejich kořeny prorostly vrstvou úrodné půdy, začala skomírat a odumřela. Teprve po nákladném navezení další, na humus bohaté půdy uchytily se i hluboko kořenící dřeviny a dnes představuje městský park se svou čerstvou zelení a dobře udržovanými štěrkovými cestami v letních měsících, zvláště v této na lesy chudé krajině, příjemné, hojně navštěvované místo k odpočinku. Také údržba parku je hrazena z prostředků pana Fenkla, který se za tímto účelem a ve prospěch dalších obecně prospěšných cílů vzdal své starostovské mzdy ve výši 400 zl.
Vkusný válečný památník uprostřed parku byl vytvořen v roce 1898 na počest výročí korunovace Jeho Výsosti císaře na popud vlasteneckého válečného sboru

Památník / Denkmal (1898)

arcivévody Otty a I. svazu válečných veteránů barona von Webera za spoluúčasti zastupitelstva města. Potřebný finanční obnos (asi 1.000 zl.) pochází převážně z dobročinných darů z Chodova a přilehlých obcí, zbývající sumu věnovaly výše jmenované spolky.
Památník císaře Josefa byl postaven v roce 1889 před chlapeckou školou na důkaz, že také pokrokové, německy cítící obyvatelstvo Chodova uchovává věrnou vzpomínku na nezapomenutelného, nejšlechetnějšího regenta a pravého lidového císaře „Josefa Jediného“. Monument je odlit z bronzu a stál 1.600 zl. Také tato částka pochází z veřejných sbírek.

Děti u pomníku / Kinder beim Denkmal

Veřejné budovy

Z veřejných budov města je nejvýznačnější stavbou kostel, jenž díky svému robustnímu vzhledu a poloze na vyvýšeném místě padne pozorovateli do oka jako první, ať už hledí na město z kterékoli strany. Je to impozantní, v barokním stylu postavená budova a patří k nejstarším kostelům v celém starém chebském okrese. Již v roce 1367 jsou písemně doloženi Konrád a o dva roky později Niklas de Mysa jako faráři v Chodově, druhý z nich prezentován majitelem panství Bohuslavem z Hartenberka (pánem na Horním Chodově) jako patron kostela. Na svátek sv. Bartoloměje roku 1654 padla velká část Chodova, mimo jiné také kostel, fara a škola, za oběť rozsáhlému požáru, při němž bohužel shořelo také mnoho listin a kostelních knih.
Stavbu nového, dnešního stánku Božího zadali majitelé panství Franz Flamin a rytíř Johann von Plankenheim staviteli Wolfangu Braunbockovi z Teplé. Stavba probíhala v letech 1725 až 1733 a vápno k ní potřebné bylo dovezeno z Arzbergu v Bavorsku. Zednický nebo tesařský učedník si na stavbě vydělal 24 krejcarů denně. Kvůli špatnému podloží muselo být do země zatlučeno na 500 kůlů, na něž byl položen železný rošt. Nákladnou stavbou se Plankenheim zadlužil a některé části

budovy (klenba zadního stropu, druhá věž) zůstaly nedostavěny. Zčásti je nechalo dokončit až v roce 1846 město Loket jako vlastník patronátních práv. Kostel byl nově vysvěcen 8. listopadu téhož roku.
Loď kostela měří spolu s presbytářem 52 m na délku, 19 m na šířku a 17,5 m na výšku. Kostel patří k nejkrásnějším v okrese. K jeho vybavení patřil kdysi oltář s nádherným oltářním listem od Petra Brandla, který znázorňoval svatého Vavřince. Oltářní list však byl natolik poškozen, že byla do oltáře v roce 1846 zasazena nová malba od Maura Fuchse a staré dílo bylo bezpečně uloženo. Presbytář vymaloval v roce 1733 malíř Elias Dollhopf.

Hlavní oltář / Hauptaltar

Na Štědrý večer roku 1799 udeřil do kostelní věže blesk a zapálil ji. Věž shořela a patronátní obec Loket nechala postavit pouze provizorní náhradu, která hyzdí velkolepý chrám dodnes.
Protože se stav kostela v poslední době považlivě zhoršoval a na obvodových zdech za oltářem a nad okenními klenbami se začaly objevovat hrozivé trhliny, nechala patronátní obec Loket na žádost obce a okresní správy stavbu v roce 1890 opravit. Protože se však zub času silně podepsal také na vnitřním vybavení, vznikla v Chodově komise, která zorganizovala v celém farním obvodu sbírku, jejíž výtěžek (1920 zl.) byl použit k výzdobě interiéru kostela. Kostel byl poté za účasti zastupitelstva obce a všech obecních spolků dne 31. srpna 1890 nově vysvěcen.

Porcelánová pamětní deska ke sbírce / Erinnerungstafel (1890)

V hrobce leží deset rakví s ostatky členů rodiny Plankenheimů a faráře Spitzla († 1761). Dva velké kostelní zvony pocházejí ze starého kostela – odlity roku 1658 v Plzni – menší zvon vytvořil chebský zvonař Bartl Platzer.
Varhany jsou dílem varhanáře Ignaze Müllera z Chebu (1847). Hodiny, opatřené ciferníky ze tří stran, nechalo město vyrobit taktéž v roce 1847. V roce 1893 věnovala firma Richter, Fenkl & Hahn na tři ciferníky nová pozlacená porcelánová čísla.
Kostel vlastní 2.942 zl. 28 kr. nadačního kapitálu, 733 zl. 99 kr. vlastního a 2.323 zl. 94 kr. farního kapitálu. Tyto nadace vznikly z pozůstalostí Adama Hoffmanna z Mírové, pána ze Štampachu, rodiny Plankenheimových a dalších štědrých dárců.
K chodovské farnosti patří: město Chodov, vesnice Stará a Nová Chodovská, Chranišov, Podhůří, Mírová, Nové Domky, Smolnice a Vintířov, celkem asi 10.000 duší. Dříve vykonávali patronátní právo společně majitelé Horního a Dolního Chodova. V roce 1796 se majitel Horního Chodova

reversem z 19. ledna těchto práv vzdal, a patronátní právo tak nadále vykonávala pouze rodina Plankenheimů. S prodejem panství Dolní Chodov přešlo toto právo na město Loket. Farář v Lokti měl podle smlouvy z 16. října 1673 v opatrovnictví prebendu v Chodově a byl povinen křtít děti narozené v chodovském farním obvodu. Kdy tato smlouva pozbyla platnosti, není známo.

Socha sv. Šebestiána / Statue des hl. Sebastian

V Chodově stojí také tři sochy s letopočty 1672, 1673 a 1674, které nechala vytvořit rodina Plankenheimů. První socha stála do roku 1898 na náměstí před dívčí školou, v tomto roce ale byla při dláždění náměstí kvůli svému špatnému stavu odstraněna, renovována a poté postavena na zeď farní zahrady před kostelem. Druhá socha, znázorňující sv. Šebestiána, stojí na odbočce silnice na Mírovou, třetí socha, matka Boží, stojí na cestě k domu č. 155.

Farní obvod Chodov přestoupil současně s městem Loket k protestantství. Katolický farář byl donucen k odchodu a jako první protestantský farář přišel do obce Mathes Wohlrab († 1615). Jeho nástupcem se stal Georgius Gacceno (15. června 1615), který 20 let působil v Lokti. Stalo se tak na návrh konsorcia v Jeně, avšak mladý šlechtic v Chodově proti této investituře protestoval a zakázal faráři vystoupit na kazatelnu. „[Gacceno] je příliš starý, nemá na kazatelně žádnou autoritu a při kázání nepoužívá žádné gestus či gesticulationes," znělo zdůvodnění zákazu. Dosazen byl mladší evangelický kazatel. Gacceno, kterého loketská městská rada uvolnila do Chodova beztak jen s nevolí, se vrátil na Loket. Když byla v roce 1628 téměř všude v plném proudu násilná rekatolizace, návratu ke katolické víře se zarputile, leč marně bránil zejména majitel Horního Chodova, pán von Endern, se svými poddanými.

Po protireformaci působili v Chodově tito faráři: Norbertus Venzeslaus 1660, Johann August Günther 1668, Mathias Hilbert 1670, Andreas Heckl 1672, Johann Georg Sangl 1705, Anton Schossig 1712, Johann Michel König 1715, Wenzl Spitzl 1737, Franz Helfert 1761, Anton Fritsch 1798, Ignaz Leitmann 1799, Georg Schön 1824, Franz Fischer 1852 a od roku 1884 Wilhelm Matschak.

Místní fara je historická, jednopatrová budova, kterou patronátní obec Loket udržuje v provizorním stavu. Stojí pod kostelem, před nímž je pěkné, volné prostranství s kaštany („Kostelní náměstí", slouží k vyprovázení přespolních nebožtíků), v sousedství pak prostorná zahrada (zahrada, ovocný sad a park).

Nový hřbitov najdeme na severovýchodě města. Byl vybudován v sousedství starého hřbitova (založeného 1848) v roce 1887 nákladem 8.696 zl. 57 kr. Navzdory poměrně velké rozloze (10.788 m^2) však bude v nejbližší době třeba hřbitov rozšířit. Údržbou hřbitova a péčí o hroby (mezi nimiž je mnoho rodinných hrobů s krásnými náhrobky) je pověřen hřbitovní zahradník.

V roce 1898 se konalo 272 pohřbů (z toho 188 dětí a 84 dospělých), zatímco se narodilo 552 dětí (z toho 20 mrtvě narozených a 67 nemanželských dětí).

Chodovská škola je velkolepá stavba, výjimečná ozdoba města a nejvýmluvnější důkaz toho, jak velmi si místní občané váží vzdělání.

Škola / Schule (1925)

Velkolepost budovy bohužel nevynikne tak, jak by mohla, částečně proto, že stojí bezprostředně v ulici, zčásti také kvůli tomu, že má lomené průčelí. Tyto překážky nebylo možné při stavbě obejít, neboť obec neměla pro budovu jiný pozemek a nová škola musela být kvůli plánovanému centrálnímu vytápění přistavena ke staré (chlapecké) škole.

Současná škola je robustní dvoupatrová stavba s hlavním průčelím s 25 okny (60 m na délku, 18 m na šířku), na níž stojí zlatými písmeny napsáno: „Kaiser Franz-Josefs-Volks- und Bürgerschule" (Obecná a měšťanská škola císaře Františka Josefa). Budova školy vznikla ze dvou staveb: z obecné chlapecké školy z roku 1888 a z přístavby z roku 1898. Komplex obou budov zahrnuje následující místnosti: v přízemí (zprava doleva) 1 místnost mateřské školy, 3 učebny, byt ředitele s 3 pokoji, kuchyní a spíží, byt školníka (1 pokoj), byt vychovatelky mateřské školy (1 pokoj), tělocvična s nezbytným příslušenstvím a 3 toalety (tyto si odpovídají ve všech poschodích); v prvním patře 7 učeben, 1 kabinet na pomůcky a 1 zasedací místnost; ve druhém poschodí 6 učeben, 1 kreslírna, 1 kabinet na pomůcky a ředitelna. V současnosti jsou už všechny místnosti školy obsazeny.

Ve vestibulu nové budovy najdeme dvě pamětní desky z černého leštěného mramoru s těmito nápisy:

vlevo: *Stavba této školy byla schválena a realizována za úřadování starosty Karla Fenkla a radních: Franze Gerstnera, Josefa Gerstnera, Antona Krause a Josefa Modera*

vpravo: *Budova postavena za vlády Jeho Výsosti císaře Františka Josefa I. péčí podnikatelů Josefa Würknera a Karla Köhlera v letech 1897-98 a otevřena 1. září 1898.*

Veškeré místnosti ve škole (rovněž chodby, schodiště a toalety) jsou vybaveny radiátory, odpovídajícími velikosti každé místnosti. Do topných těles je přiváděna pára z parního kotle, jenž se nachází v jedné z podzemních místností. Vybudování této kotelny bylo spojeno s neobyčejnými těžkostmi a bylo velmi nákladné, neboť do ní neustále vnikala voda z blízkého Chodovského potoka a tu bylo nutné po několik týdnů ve dne v noci odčerpávat. Průsak vody se podařilo zastavit až po několikerém vycementování místnosti.
Celé zařízení školy pocházející ze starších budov je odpovídající. Ve všech nově zařízených prostorách je pak vybavení přímo vzorové, neboť obecní školní rada a zastupitelstvo obce, vycházejíce ze správného předpokladu, že pro mládež je dostatečné jen to nejlepší a že nejlepší zařízení je pro svou účelnost a dlouhou životnost zároveň to nejvýhodnější. Proto nakupují zásadně pouze takové nové vybavení, které odpovídá všem zákonným, resp. pedagogickým a hygienickým předpisům.
Všechny nově zařízené třídy jsou proto vybaveny lavicemi skvělé kvality, vyrobenými v Gaschově strojírně, všechny nové tabule jsou zavěšeny na stěně a jsou pojízdné na kolečkách, ve všech třídách (i ve starých) jsou dvojitá ventilační zařízení (u radiátorů a na stěnách), zařízení tělocvičny (od firmy Julius Glöckner z Ústí nad Labem) je vzorné, podlahy v nových učebnách a v tělocvičně jsou napuštěny olejem. Krátce řečeno, i přes jiné velké výdaje, jež rychle se rozvíjejícímu městu bez odpovídajícího majetku vznikají, se zastupitelstvo obce nebojí žádné oběti, aby vzdělávací prostory pro mládež vybavilo zařízením vyhovujícím všem požadavkům moderní doby (více viz v části „Školství“, strana 16).
Radnice stojí na nejvýše položeném (severním) konci náměstí v bezprostřední blízkosti kostela. Je to dvoupatrová budova, v níž až do roku 1898 sídlila dívčí škola. Aby mohla být používána ke svému dnešnímu účelu, bylo nutné rozdělit všechny třídy přepážkami, protože téměř všechny byly přeměněny v byty. V bývalém bytě řídicího učitele v přízemí se dnes nacházejí kanceláře. V přízemí sídlí kromě toho i městská spořitelna, s níž sousedí byt policejního strážníka. Ten však má být později vyklizen, aby se tu mohly konat již schválené soudní dny. V prvním a druhém patře jsou v současné době umístěny byty pro dva řídicí učitele, dva policisty a tajemníka obce.
Poštovní úřad (viz „Úřady“, strana 19)
Lékárna má své prostory v honosné dvoupatrové budově na hlavní ulici u dolního chodovského mostu (východní konec Fenklovy ulice). Dům je v majetku současného lékárníka, pana A. Zeidlera.

Dům s lékárnou / Haus mit Apotheke (1902)

Obě nádraží (Buštěhradská železnice a c. k. lokální železnice Chodov - Nejdek) najdeme na jihovýchodním okraji města. Jsou to poměrně nevýrazné, velkému objemu osobní a nákladní dopravy zejména na prvně jmenované dráze zcela neodpovídající jednopatrové budovy, které se co do velikosti, účelnosti a vzhledu nemohou měřit s novějšími nádražími v bezvýznamných vesničkách. Bylo by proto vhodné, nahradit je důstojnějšími budovami. Drážní personál na Buštěhradské železnici v současnosti tvoří: 1 přednosta stanice, 4 přidělení úředníci, 1 nákladový dozorce, 1 pomocný skladník, 4 skladníci, 1 staniční sluha, 1 noční hlídač a 4 výhybkáři;[1] personál na c. k. lokální železnici tvoří: 1 přednosta stanice, 1 staniční dozorce, 1 skladištní dozorce, 1 staniční pomocník, 1 staniční dělník, 7 průvodčích, 2 strojní topiči, 2 strojvůdci, 1 revizní zámečník, 2 kotelníci a 1 noční hlídač. V roce 1898 bylo na Buštěhradské železnici vydáno přes 60.000 lístků, na c. k. lokální dráze přes 30.000. Chudobinec, dům pod kostelem, byl zakoupen v červenci roku 1899 za částku 4.200 zl. Je to přízemní obytná budova s dvěma křídly a přístřeškem, kolem níž se rozkládá zahrada s ovocným sadem.
Městská jatka byla postavena v roce 1899 nákladem 10.000 zl. na žádost zdravotního úřadu svazu řezníků. Zařízení sestává ze dvou budov a odpovídá všem zdravotním požadavkům. Nachází se tu prostorná jateční hala, chlév pro dobytek a byty pro dozorčí personál. Kromě toho je tu vyčleněn velký ohrazený prostor.

Nádraží Chodov / Bahnhof Chodau (začátek 20. stol. / Anfang des 20. Jahrhunderts)

Oest. Local-Eisenb.-Ges. **CHODAU-NEUDEK.** Vom 1. Juni 1882.
† Der Zug hält bei den Haltestellen nur an, wenn Reisende ein- oder aussteigen.

Kilom.	Stationen Prager Zeit	Gmz 1 II., III.	Gmz 3 II., III.	Prsz 7 II., III.	Gmz 5 II., III.	Prsz 9 II., III.	Kilom.	Stationen Prager Zeit	Gmz 2 II., III.	Prsz 3 II., III.	Gmz 4 II., III.	Gmz 6 II., III.	Prsz 10 II., III.
—	Von Prag S. 48.	10.25	—.—	—.—	8.50	—.—	—	Neudek..... ab	8⅌ 6	1. 9	3⅌ 5	5⅌50	9.54
—	„ Komotau 49	3.—	6.49	—.—	1.51	6.43	2	Giebacht-Thierbach†	8.12	1.15	3.11	5.56	—.—
—	„ Karlsbad 49	5. 5	8.52	—.—	3.52	Sonn- und Feiertags	5	Hammerhäuser†	8.24	1.24	3.20	6. 8	—.—
—	von Eger S. 48	—.—	8.50	—.—	—.—	6.30	8	Neurohlau†.....	8.33	1.33	3.30	6.17	—.—
—	Chodau..... ab	6⅌40	10⅌30	2.15	4⅌26	9.11	10	Poschetzau†....	8.40	1.40	3.37	6.24	—.—
2	Münchhof†.....	6.50	10.38	2.22	4.34	—.—	12	Münchdorf†....	8.47	1.47	3.46	6.31	—.—
4	Poschetzau †...	6.57	10.45	2.29	4.41	—.—	14	Chodau..... an	8⅌55	1.55	3⅌54	6.59	10.35
6	Neurohlau †....	7. 5	10.53	2.36	4.43	—.—	—	in Eger S. 49.	10.32	—.—	5.30	8.15	—.—
9	Hammerhäuser†	7.17	11. 5	2.45	5.—	—.—	—	in Karlsbad S. 48	10.35	—.—	—.—	7.57	—.—
12	Giebacht-Thierbach†	7.26	11.14	2.54	5. 9	—.—	—	„ Komotau S 48	12.43	—.—	—.—	9.54	—.—
14	Neudek..... an	7⅌32	11⅌20	3.—	5⅌15	9.52	—	„ Prag S. 49...	6	—.—	—.—	6.10	—.—

Jízdní řád (1882)

1.) Vlakový personál bydlí na konečných stanicích Praha a Cheb.

Významné budovy

Nejvýznamnějšími a pro živobytí občanů Chodova nejdůležitějšími budovami jsou bezesporu obě porcelánky, jež jsou pro ohromné množství kouře viditelné již z velké dálky jako symbol celého Chodova. Jsou to výtečné podniky – lidově nazývané „stará a nová fabrika“ které si pod firemním názvem „Haas & Čžjžek“ nebo „Richter, Fenkl & Hahn“ vybudovaly skvělou pověst i daleko za hranicemi naší vlasti, ba Evropy a které zajišťují živobytí pro velkou část obyvatel Chodova a mnoha okolních obcí.

Porcelánka firmy Haas & Čžjžek je letitý podnik (rok založení neznámý), který se z velmi skromných začátků postupně rozvíjel a několikrát změnil své majitele. Zakladatelem firmy byl jistý pan Weiß,

Porcelánka / Porzellanfabrik Richter, Fenkl & Hahn

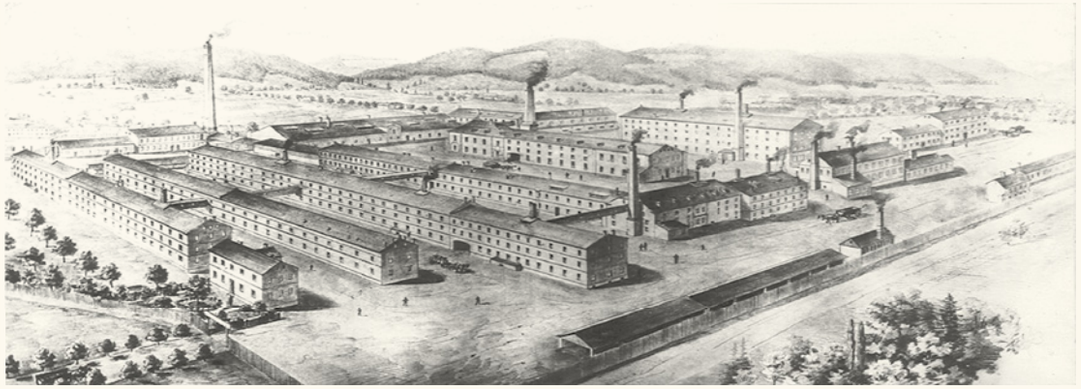

Porcelánka / Porzellanfabrik Haas & Čžjžek

který původně začínal se čtyřmi kruhy. Jeho nástupci byli: Dietl, Hüttner, Stirba & Geitler, Portheim & Sohn (1842), od roku 1871 jsou to Haas & Čžjžek. Pod touto firmou došlo k výraznému rozvoji podniku a i v současnosti jsou každoročně přistavovány a dostavovány nové budovy. Firma dnes zaměstnává 15 úředníků a zhruba 500 dělníků. Vyrábí výhradně užitkové nádobí z dekorovaného a bílého porcelánu, které se prodává na tuzemském i zahraničním, z velké části také zámořském trhu. Továrna má vlastní nemocenskou a penzijní pokladnu pro dělníky a úředníky, pro vdovy a sirotky.

Porcelánka firmy „Richter, Fenkl & Hahn“, je poměrně mladý, ne však méně významný podnik, který v roce 1883 založili Albert Richter, Karl Fenkl a Alois Hahn. Poté, co v roce 1885 zemřel Alois Hahn a co se v roce 1886 Albert Richter vzdal podílu v podniku ve prospěch svého zetě Antona Langera, dostala se továrna do vlastnictví dnešních majitelů Karla Fenkla a Antona Langera, kteří ji rozsáhlými stavebními úpravami do roku 1890 významně rozšířili a zdokonalili její provoz. Porcelánka je dnes zařízena podle nejnovějších technických poznatků parní technikou, má deset vypalovacích pecí, přípravnu hmot, velké strojní a mechanické točírny, velké malírny a tiskárny, a to na kamenotisk, ocelotisk a obtisky, s rozsáhlými skladovacími a expedičními prostory, parním vytápěním atd. Také tato firma vyrábí sortiment užitkového nádobí, jako stolní, kávové, čajové, mocca, čokoládové, dezertní, zmrzlinové servisy atd., nádobí pro hostince a kavárny, mycí soupravy a toaletní předměty, a to bílé či dekorované, v jakékoli požadované výbavě. Rovněž tyto výrobky nacházejí odbyt ve všech zemích rakousko-uherské monarchie, v Německu, Turecku a balkánských zemích, dále v Anglii, Severní a Jižní Americe atd. Továrna zaměstnává 15 úředníků a asi 700 dělníků, pro něž má továrna vlastní nemocenskou pokladnu.

Závody společnosti „Důlní a průmyslové závody, dříve Johann David Starck“ se nacházejí na území obce Mírová (naproti nádraží Buštěhradské železnice), největší počet a nejrozlehlejší část těžebních jam a šachtových zařízení dolu sv. Vavřince však leží na území Chodova, a proto je musíme zmínit na tomto místě.

Na území Chodova leží:

1. Důlní pole	sv. Vavřince	s přebytky o celkové výměře	685.467	m²
2. Důlní pole	sv. Josefa	„	477.708	„
3. Důlní pole	Jindřich	„	130.470	„
4. Důlní pole	Antonín	„	45.116	„
		celková výměra	1.338.762	m²

V dolech je zaměstnáno na 300 dělníků, kteří ročně vytěží více než 1.000.000 metrických centů uhlí, jež se z největší části vyváží do zahraničí.

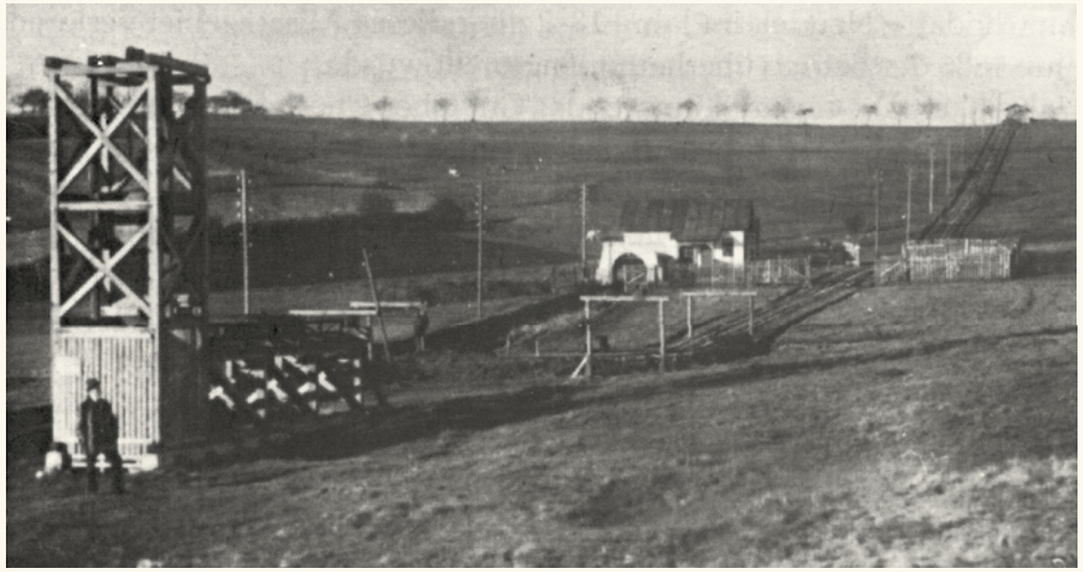

Důl Jindřich / Die Heinrich - Zeche (1920)

Strojírna Karl Gasch / Maschinenfabrik Karl Gasch (cca 1900)

Strojírnu a slévárnu firmy Karl Gasch v Nádražní ulici založil v roce 1883 Karl Gasch (současní majitelé: Karl Gasch jun. a Ernst O. Schmidt) a díky jeho činorodosti a podnikavému duchu se firma ze skromných začátků vyvinula na významný podnik s velmi dobrou pověstí. Vyrábí a opravuje stroje a kotle pro malé firmy, převody, topná zařízení, mlecí válce aj. Na skladě má všechny druhy ventilů, kohoutů, spojovacích článků potrubí, trubek plynového vedení všech rozměrů a půjčuje lokomobily, Worthingtonova čerpadla nebo pulzometry s potrubím pro odvodňování apod. Strojírna dále vyrábí elektrické a acetylenové osvětlení pro větší závody a soukromé byty a již několik let také školní lavice s kovovou konstrukcí a sklápěcími sedadly, jež jsou z hlediska elegance, pevnosti a účelnosti nepřekonatelné a dokonale odpovídají všem pedagogickým a hygienickým požadavkům.

Strojírna a závod na železné konstrukce Josefa Gerstnera, založený v roce 1890 současným majitelem, vyrábí jako svou specialitu kolotoče, pouťové houpačky, vybavení pro veslování, potěrací stroje, terče do střeleckých hal, dále zemědělské stroje, zvláště tzv. „Austria-Göppel“ s patentovanými kuličkovými ložisky, převodová zařízení, střešní konstrukce, umělecky kovaná okna do továren a stájí, železné dveře a brány, schodištní a mostní zábradlí, mřížky na hroby, balkóny a verandy v obyčejném i nejjemnějším provedení, bleskosvody apod. Zajišťuje také opravy zemědělských strojů a bicyklů, poniklování a smaltování v různých barvách.

Z dalších podniků patří mezi ty nejvýznamnější: továrna na zdravotní a kuchyňské nádobí Augusta Krause, sochařství Karla Wolfa, cementárna a výrobna sádrových desek Julia Nováka a Karla Schömera, malírna porcelánu firmy Frosch

& Kühnel, palírna a likérka A. Schreyera a cihelny Josefa Dürrschmidta, Böhma & Ullspergera, Christla K., Mörtla R. a Adolfa Trögerse Erbena.

Panský statek Horní Chodov vznikl z bývalého rytířského statku a v současnosti je v majetku barona Königswartera. Tvoří ho jeden velký šafářský dvůr v Horním Chodově a jeden menší dvůr, takzvaný „Eisenhof (Železný dvůr)“, ležící mimo obec při silnici na Starou Chodovskou. Ke statku patří v současnosti 220 jiter polí, 76 jiter luk, 35 jiter pastvin, 110 jiter rybníků a 100 jiter lesa s hospodářskými zvířaty v počtu 10 koní a 70 kusů skotu. K panství patří pěkný zámeček, stojící uprostřed malého parku a přilehlého ovocného sadu. Dnes v něm bydlí správce statku.

Vila Langer z roku 1888, patřící majiteli továrny Antonu Langerovi, je co do velikosti a vkusnosti vybavení první a nejhonosnější obytnou budovou v Chodově. Vstoupíte-li do domu bočním portálem (hlavní portál se otvírá jen zřídka) za chladného zimního dne, ucítíte okamžitě proud příjemného tepla, neboť všechny místnosti jsou vytápěny teplou vodou. Již schodiště s nádhernými stropními malbami a půvabnými svazky květů (vypěstovaných ve skleníku u domu) působí velmi příjemným a zároveň pansky noblesním dojmem. Za zvláštní zmínku stojí pozoruhodná a s velkou vytrvalostí, odbornou znalostí a finanční obětavostí shromážděná sbírka paroží, jež obsahuje téměř samé kuriozity a s níž se majitel rád pochlubí a podá k ní patřičný výklad. Za vidění stojí také veliký, s úzkostlivou pečlivostí udržovaný park, který vilu obklopuje. Hned z jara ohromí zahrada návštěvníka panským vjezdem, krásnými květinovými záhony, vzácnými dekorativními keři, čistými pěšinami a tichými odpočívadly.

Langerova vila / Villa Langer (1899)

Obyvatelstvo

Při posledním sčítání lidu v roce 1890 měl Chodov celkem 3855 obyvatel, dnes však už jejich počet mohl načít šestou tisícovku, neboť provizorní sčítání v roce 1898 prokázalo již 4886 duší. S výjimkou asi 70 izraelitů a 15 protestantů se všichni obyvatelé hlásí ke katolické církvi; z hlediska národnosti jsou občané města kromě několika přivandrovalých Čechů Němci.

Díky početným odvodům páry a kouřícím komínům má Chodov již na první pohled ráz významného průmyslového města. Ještě výmluvněji dokumentuje tuto skutečnost zaměstnání obyvatel. Chodov, bývalý selský dvorec s téměř výhradně agrárním obyvatelstvem, má dnes pouze 17 zemědělských usedlostí. V současnosti převažují mezi občany města dělníci, kromě toho tu žije přes 250 řemeslníků a obchodníků, mezi nimi: 11 pekařů, 1 sochař, 3 obchodníci plechem a smaltovanými výrobky, 2 knihvazači, 3 výrobci cementu, 18 obchodníků koloniálním zbožím, 5 majitelů obchodů s konfekcí, 1 zprostředkovatelka práce, 2 obchodníci s železným zbožím, 1 barvíř, 17 obchodníků s lahvovým pivem, 14 řezníků a uzenářů, 1 fotograf, 5 holičů, 9 obchodníků s galanterií a papírem, 22 hostinských, 3 obchodníci obilím, 3 sklenáři, 2 zlatníci, 14 zelinářů, 1 kloboučník, 1 kominík, 18 krejčích, 3 lakýrníci a malíři, 3 obchodníci s koženým zbožím, 2 mlynáři, 5 mlékařů, 5 obchodníků módním zbožím, 14 ovocnářů (zelinářů), 8 námezdních

povozníků, 3 zedníci, 3 obchodníci porcelánem a skleněnými výrobky, 2 uklízečky, 2 sedláři a čalouníci, 4 kováři, 9 obchodníků (obchodnic) tkaninami, střižným, pleteným a drobným zbožím, 10 ševců, 3 klempíři (výrobci zboží z plechu), 3 pletařky, 4 truhláři, 2 hrnčíři, 2 hodináři, 1 obchodník s dobytkem, 2 koláři, 4 pokrývači, 3 malíři pokojů, 1 tesařský mistr a 2 cukráři, do čehož však počítáme pouze majitele obchodů, nikoli tovaryše (pomocníky) a učedníky.
Kromě toho má Chodov 3 lékaře (doktory všeobecného lékařství), 1 zvěrolékaře, 1 lékárníka, 3 duchovní, 20 učitelských pracovníků a na 50 úředníků (zaměstnaných u dráhy, na poště, v továrnách, závodech a pro město).
V důsledku neúnavného podnikání obyvatel a rychlého odbytu průmyslových výrobků kvetou obchod a řemesla, zatímco zemědělství, kdysi hlavní způsob obživy místních obyvatel, stále více a více upadá.
Spolu s tím, jak se rozvíjí město svou rozlohou a blahobytem svých obyvatel, zvětšuje se bohužel také zpustošení a devastace okolní krajiny. Zatímco kdysi tu byla příroda bohatá na lesy i obilí, dnes na cestovatele působí toto prostředí se svými doly, pinkami, haldami a odvodněnými toky skutečně ponurým dojmem. Výsadbovému a zkrášlovacímu spolku, jenž byl ve městě nedávno založen, se tak otvírají široké možnosti záslužné práce.

Školství

Pokud bychom školství brali jako měřítko úrovně duchovní kultury obyvatel města, získal by Chodov čestné místo v celém našem – školství a vzdělávání nakloněném – okrese. V ohledu péče o výuku Chodov těžko některá obec v okrese překoná.
Rozšíření počtu školních tříd, podmíněné rychlým rozvojem průmyslu a prudkým nárůstem počtu obyvatel, je dokonce i v našem mocně se rozvíjejícím okrese téměř bez obdoby. Chodov měl až do roku 1871 dvoutřídní školu, přičemž však pod něj spadaly také obce Mírová, Chranišov a Vintířov, které dnes mají své vlastní školy s celkem deseti třídami.
Tehdejší škola – malá, jednopatrová dřevěná budova – měla kromě dvou malých tříd také byt pro učitele, který tvořila jedna kuchyň, sloužící zároveň jako obývací pokoj, a jedna komora. 23. února 1864 rozhodla komise c. k. okresního úřadu o přistavení dalších prostor ke staré škole, neboť obtížná finanční situace obce nedovolovala postavit budovu novou.
Poté, co byl zemským zákonem z 20. září 1864 zrušen školní patronát, mělo město Loket povinnost přidat k výdajům na stavbu školy místo příspěvku ve výši zhruba 5.000 zl. už jen berní zlatý.
Obě třídy, ležící nad sebou na severní straně dnešní radnice, byly slavnostně vysvěceny 3. října 1864 okresním vikářem Franzem Hafenrichterem, farářem v Hroznětíně. Vzhledem k tehdejší bídné školní docházce nabízely dostatek prostoru pro všech 217 školou povinných dětí.
Když vstoupil v platnost říšský zákon o obecných školách, byl Chodov zařazen nejprve do třetí, 1. ledna 1872 pak do druhé platové třídy (roční plat 400, resp. 500 zl.) Prvním obecním školním inspektorem se stal továrník von Portheim.
Na podzim 1871 byla škola, do té doby dvoutřídní, rozšířena o další třídu a byt řídicího učitele musel být přeměněn na učebnu.[2] V roce 1875 vznikla školní budova, jak ji známe v dnešní podobě. Stavební úpravy si tehdy vyžádal výrazný nárůst počtu žáků po otevření Buštěhradské železnice a s tím spojené rozšíření školy o další třídu. Přední (jižní) část staré, dřevěné školní budovy byla v březnu toho toku stržena a na jejím místě byla postavena dvoupatrová přístavba. Druhé poschodí bylo při té příležitosti dostaveno také k severnímu křídlu.

2.) V roce 1874 bylo výnosem zemské školní rady nařízeno, že všechna do té doby provizorní místa řídicích učitelů musí být nahrazena místy stálými. Protože nebyl na toto místo v Chodově dosazen dosavadní provizorní řídicí učitel Josef Winter, nýbrž učitel Ed. Kraul, vznikly mezi oběma muži spory, které se táhly až do roku 1882, kdy byl prvně jmenovaný učitel penzionován.

Při hloubení jam na vápno byly v pravém rohu Kostelního náměstí objeveny lidské kostry a jámy musely být na příkaz faráře Fischera opět zasypány, „aby nebyl rušen posvátný klid zde pohřbených“.[3]
Nová školní budova byla vysvěcena na konci září 1875 a 1. října se v ní začalo vyučovat. Po čas stavby probíhala výuka střídavě pro všechny tři třídy (čtvrtá třída byla otevřena až po dokončení nové školy) v sále hostince „U Kotvy“, dnešního hotelu Weber, který si obec k tomuto účelu pronajala. Dne 1. ledna 1877 byla na zdejší škole zavedena výuka ručních prací.
Začátkem října 1879 byla škola rozšířena o další třídu, a sice byla schválena paralelní druhá třída, která měla v té době zhruba 200 dětí. Dne 13. května 1882 přijel do chodovské školy na inspekci poprvé zemský školní inspektor, pan P. Maurus Pfannerer. Celkově se o úspěších výuky a o chování žáků vyjadřoval velmi pochvalně.
S postavením a rychlým rozšiřováním nové porcelánky firmy „Richter, Fenkl & Hahn“ zaznamenala obec silné přistěhovalectví dělníků a prudký nárůst počtu školou povinných dětí. Jejich počet stoupl za dva roky (1883-1885) ze 483 na 620.
Na žádost obecní školní rady byla proto škola rozšířena o další dvě třídy a 1. října 1885 se z ní stala pětitřídní škola (s dvěma paralelními třídami).
Protože však už byly ve škole všechny třídy obsazeny, měla obecní školní rada velké starosti najít dvě chybějící učebny. Na žádost řídicího učitele byla přepážkou rozdělena velká třída na severní straně ve druhém poschodí, čímž byla vytvořena nová, ač malá a poměrně nepraktická učebna. Jako druhou učebnu si obec znovu pronajala malý sál v hostinci „U Kotvy“, který k tomuto účelu sloužil už v roce 1875. Se začátkem školního roku 1885/1886 byly kvůli velkému počtu žáků rozděleny první a pátá třída na chlapeckou a dívčí a až do jmenování nové učitelské síly (1. ledna 1886) v nich probíhalo půldenní vyučování.
V dubnu 1886 povolila zemská školní rada slečně Emmě Scheithauerové zřízení mateřské školy, jež byla otevřena 1. května. Rovněž mateřská škola sídlila v sále hostince „U Kotvy“.
Se začátkem školního roku 1888/1889 byly všechny třídy rozděleny podle pohlaví. Na žádost obecní školní rady byla škola rozšířena o další tři třídy a zemskou školní radou bylo schváleno rozdělení ústavu na dvě pětitřídní školy.
Ačkoli se všechny okolní vesnice – naposledy Chranišov v roce 1888 – odtrhly od Chodova jako od školní obce, fungovaly nyní ve městě dvě samostatné pětitřídní školy. V lednu 1889 bylo vytvořeno druhé místo řídicího učitele. Nyní však už nebylo možno déle odkládat stavbu nové školní budovy. S její stavbou bylo s ohledem na očekávané rozdělení školy započato už na podzim 1887 a již 14. října 1888 začala být novostavba používána ke svému účelu. Krásná dvoupatrová budova měla 6 učeben a 3 malé, nad sebou položené kabinety, z nichž přízemní kabinet byl jako byt přidělen školníkovi a kabinet v prvním patře vychovatelce mateřské školy. Jelikož jedna učebna přebývala, byla také tato dočasně poskytnuta vychovatelce. Do nové budovy se podle úředního nařízení přestěhovala chlapecká škola, zatímco stará budova sloužila do budoucna jako dívčí škola.
V zimě školního roku 1887/1888 řádily v Chodově a sousedních obcích záškrt a spála s takovou silou, že jen v měsíci lednu zemřelo přes 50 dětí ve věku 3-7 let a v rodině cihlářského dělníka Joh. Meinla padly nemoci za oběť během jediné noci 4 děti. V nižších třídách (první až třetí) byla úředním rozhodnutím zrušena výuka, ale pochopitelně ani ve vyšších třídách nebyla docházka vysoká. Teprve v březnu začala strašlivá nákaza, přinášející do rodin nepředstavitelný zármutek, pomalu ustupovat.
Dne 2. prosince 1888 oslavila Jeho Výsost císař 40. výročí od nástupu na trůn. Ve městě bylo jubileum oslaveno prostě, leč důstojně. Mezi vzorné žáky bylo rozděleno 25 tzv. císařských čísel, věnovaných školní radou města, 100 malých portrétů císaře, věnovaných c. k. poštmistrem

3.) Také při přemístění sochy rodiny Plankenheimů z roku 1772 na Kostelní náměstí byly nalezeny četné lidské ostatky, čímž byla potvrzena domněnka, že na tomto místě kdysi stával hřbitov.

Schlejskou, a 22 sešitů „Österreichs deutsche Jugend“ (Německá mládež Rakouska), věnovaných továrníkem Antonem Langerem.
Dne 12. července 1891 byla na popud pěveckého sboru „Concordia“ upořádána velká školní slavnost, při níž zaznělo několik proslovů, zpívaly se písně, děti dostaly pohoštění zdarma a bavily se při hrách.
Od začátku školního roku 1891-1892 byla výuka náboženství pro katolickou školní mládež zajištěna výhradně místními duchovními (dvěma kaplany). Před příchodem druhého kaplana museli tuto výuku zčásti zastat světští učitelé.
Na základě nového zákona o mzdách z 13. května 1894 byl Chodov zařazen do IV. platové třídy (roční plat 550 zl.).
V roce 1896 byla na žádost městské školní rady kvůli přeplněnosti jednotlivých tříd dívčí školy zřízena paralelní třída ke čtvrté dívčí třídě. Byla umístěna do prostor, kde dosud sídlila průmyslová pokračovací škola.
Se začátkem školního roku 1897-1898 byla místo o rok dříve schválené paralelní třídy na dívčí obecné škole zavedena šestá třída. Zároveň s tím bylo také na chlapecké obecné škole schváleno otevření šesté třídy. Protože však nebyla k dispozici žádná volná učebna, bylo ve dvou třídách zavedeno půldenní vyučování.
Město se tak nyní znovu ocitlo před problémem zajistit nové prostory pro výuku, a to tím spíše, že třídy staré školy byly ze strany úřadů opakovaně označeny za „neodpovídající pedagogickým a hygienickým požadavkům“. Stavba nové školy se zdála neodvratná, a tak se zastupitelstvo obce po několika zasedáních a po přímluvě městské i okresní školní rady rozhodlo založit chlapeckou měšťanskou školu (rozhodnutí z 12. října 1896) a později (7. března 1897) také dívčí měšťanskou školu. Počet žaček v dívčí škole dával beztoho tušit brzké rozšíření o další třídu.
Na zmíněných zasedáních obecního výboru bylo rozhodnuto, že nová škola bude postavena jako přístavba k chlapecké škole na stavební parcele č. 981/1050 ve vlastnictví obce. Nová budova měla podle rozhodnutí zahrnovat také 6 učeben pro obecnou školu a odpovídající prostory pro obě měšťanské školy.
Jakmile bylo vydáno úřední povolení, zahájili zednický mistr J. Würkner z Chodova a tesařský mistr K. Köhler z Chranišova dne 20. května 1897 stavbu podle návrhu stavitele A. Lehmanna ze Sokolova. Do konce října byla stavba pod střechou. Časně z jara 1898 byly stavební práce znovu zahájeny, a tak mohla být nová, krásná budova po mnohých problémech a stavebních překážkách již na začátku školního roku 1898/1899 vysvěcena a předána do užívání. V uvedeném školním roce byly zpočátku otevřeny čtyři třídy měšťanské školy, obě třetí třídy byly přidány se začátkem školního roku 1899-1900. Obě šesté třídy obecné školy byly zrušeny se zahájením školního roku 1898/1899, a tak má dnes Chodov dvě pětitřídní obecné školy, jež si na výslovné přání městské školní rady ponechaly dvě samostatná vedení, a jednu spojenou měšťanskou školu, vedenou jedním ředitelem, s téměř 1000 školou povinných dětí.

Dívčí škola / Mädchenschule (1912)

Přesto je jen otázkou času, kdy se bude muset počet tříd obecných škol znovu rozšířit, protože zvláště nižší třídy jsou už několik let přeplněny a chodí do nich v průměru 80-100 školou povinných

dětí. Takový apel na zastupitelstvo Chodova jistě nezůstane bez odezvy, jak lze předvídat podle povahy místních obyvatel, kteří jsou školství velmi nakloněni. Přejme si v zájmu rozvoje města, aby jim tato jejich vlastnost vydržela po všechny věky!

Průmyslová pokračovací škola v Chodově

V říjnu roku 1890 vyšel od několika významných mužů podnět k založení průmyslové pokračovací školy v Chodově. Poté, co tento podnět našel plnou podporu také ze strany odpovědných úřadů, mohl být tento ústav otevřen již 1. října 1891. Největší podíl na založení jmenované školy měli tito pánové: starosta a továrník Karl Fenkl, městský školní inspektor a továrník August Kraus, ředitel továrny Franz Gerstner, člen obecní školní rady MUDr. rytíř von Stein, člen obecní školní rady Josef Grünes a obchodník a člen obecní rady Josef Gerstner. Zejména těmto pánům vděčí Chodov za to, že byl projekt realizován tak rychle.
Ctihodná c. k. okresní školní rada v Sokolově schválila používání velké učebny v dívčí obecné škole, kterou město Chodov vybavilo nákladem přesahujícím 300 zl. rakouské měny. Jako ředitel ústavu byl jmenován učitel obecné školy Anton Ditz, jako učitel Franz Schröpl, učitel obecné školy v Chodově. Ministerským rozhodnutím ze dne 2. listopadu 1891 (č. 21.738) byl schválen status pokračovací školy. Inspekcí školy byl pověřen ředitel c. k. státní průmyslové školy v Plzni, pan Siegmund Gottlob. Protože oba výše jmenovaní učitelé opustili ve školním roce 1895-1896 Chodov, jmenoval školní výbor ředitelem školy Wenzla Lochschmidta a učitelem Ignaze Ulricha, oba učitele obecné školy v Chodově.
Zákonem č. 63 říšského zákoníku ze dne 23. února 1897 byl změněn živnostenský řád a povinná docházka do pokračovací průmyslové školy byla upravena tak, že podle § 99 b ad III byli k navštěvování pokračovací průmyslové školy povinni všichni učni. V souvislosti s uvedeným zákonem bylo na jednání školního výboru dne 25. srpna 1897 na podnět ředitele pokračovací průmyslové školy rozhodnuto o změně statutu a učebních osnov. Změněný statut a nové osnovy byly schváleny výnosem nejvyššího c. k. ministerstva kultury a výuky ze dne 26. prosince 1897 č. 27.774.
S ohledem na počet studentů byla dosud používaná učebna již v letech 1895-1896 a 1896-1897 nedostatečná, a školní výbor tak musel zajistit druhou učebnu. V současnosti se používá kreslírna měšťanské školy a jedna učebna obecné školy. Výuka probíhá v období od 1. září do 30. dubna ve všední dny od 6 do 8 hodin večer a v neděli od 9 do 12 hodin dopoledne ve dvou oddílech s celkem 17 vyučovacími hodinami (první oddíl 8 hodin, druhý oddíl 9 hodin).
Počínaje školním rokem 1898-1899 byl jako vládní komisař pověřen inspekcí zdejší školy pan Anton Spinner, profesor státní průmyslové školy v Plzni.
Současný školní výbor tvoří výše zmínění pánové a spolu s nimi továrník Philipp Schreier jako zástupce nejvyššího ministerstva kultury a výuky. Financována byla dodnes škola státem, zemskými úřady, okresem, obchodní komorou a svazem rakouských porcelánek v Karlových Varech. Výdaje za topení, osvětlení a učební pomůcky hradí město Chodov.

Úřady a veřejné instituce

Obecní úřad, sídlící až do roku 1898 v pronajatých prostorách (v hostinci pana Wenzla Reinla), je dnes umístěn na nekrásnějším náměstí města, na radnici vedle kostela, v bývalé „staré škole“.
Jako úředníci jsou zaměstnáni 1 tajemník města a 1 kancelista, jimž jsou jako pomocné síly přiděleni čtyři policejní strážníci (1 nadstrážmistr a 3 policisté).
Obecní výbor má od poslední volby (jaro 1899) 30 členů, obecní rada 5 a městská školní rada 9 členů.

Celkový majetek obce činí 186.657 zl. 10 kr., pasiva obce mají hodnotu 184.220 zl. 83 kr. (obecné a měšťanské školy, vodovody, kanalizace, chodníky, dláždění, výdaje za dráhu a stavbu silnic atd.). Na daních bylo v roce 1898 vybráno celkem 17.490 zl. 97 kr. Proti příjmům 16.294 zl. stály v roce 1898 výdaje 20.878 zl., z čehož vznikl schodek ve výši 4.584 zl., který musel být pokryt 30% přirážkou.

C. k. poštovní a telegrafní úřad. Neerární poštovní úřad byl otevřen 1. května 1869 a sídlí v pronajaté budově v Plankenheimově ulici. Telegrafní styk byl zaveden v roce 1890. Jak dokládá následující číselný výkaz, panuje na obou úřadech velmi čilý ruch:

Podáno	Počet podaných běžných dopisů, korespondenčních lístků atd.	144 000
	Doporučené dopisy	7 881
	Balíky a peněžní poukázky	7 009
	Telegramy	1 664
	Počet zaplacených poštovních poukázek	13 505
	Zaplacená částka	275 039 zl. 23 kr.
	Počet vkladů ve spořitelním a šekovém styku	9998
	Vložená částka	652 116 zl. 54 kr.
Přijato	Počet přijatých dopisů, korespondenčních lístků, tištěných materiálů vč. novin	180 000
	Doporučené dopisy	9 463
	Přijaté balíky a peněžní poukázky	12 733
	Telegramy	2 174
	Počet vyplacených poštovních poukázek	5 073
	Částka	176 638 zl. 99 kr.
	Počet výplat poštovní spořitelny	1186
	Částka	597 320 zl. 54 kr.
	Počet přijatých dobírkových zásilek	3 180
	Přijaté poštovní příkazy	247
Roční peněžní obrat		1 701 115 zl. 30 kr.

Pracovní výkaz c. k. poštovního a telegrafního úřadu Chodov za rok 1898- tabulka

Roční peněžní obrat tak dosahuje úctyhodné sumy 1.701.115 zl. 30 kr., nepočítaje v to prodej poštovních cenin! Jako úředníci jsou v současné době zaměstnáni: 1 c. k. poštmistr, 1 c. k. expeditor a 1 pomocný úředník. Doručování zásilek zajišťuje v Chodově 1 místní doručovatel.

K doručovacímu obvodu poštovního úřadu patří také dva venkovské rajóny s těmito obcemi: I. rajón – Mírová, Jimlíkov, Božíčany, Smolnice, Nové Chalupy, Nová a Stará Chodovská; II. rajón – Vintířov, Vřesová, Tatrovice, Spomyšl, Černava, Kobelec a Rájec.

Ke každému poštovnímu vlaku se vypravuje jeden poštovní vůz. Až do otevření železniční trati

Karlovy Vary – Johanngeorgenstadt musel přitom místní poštovní úřad zajišťovat také poštovní doprovod do Nejdku, proto do 1. června 1899 byli zaměstnáni dva expeditoři.

Městská spořitelna byla založena až v roce 1898, přesto se však těší velké oblibě. V prvním půlroce od založení spořitelny (od 1. července do 31. prosince 1898) činily

vklady a úroky 44.573 zl. 62 kr.,
výplaty, půjčky atd. 41.617 zl. 34 kr.,
a celkový obrat tak dosáhl 86.190 zl. 96 kr.,

což jsou pro začátek jistě zcela uspokojivé sumy. Úřadovna spořitelny se nachází v přízemí radnice. Jako pokladník pracuje v současné době městský kancelista. Za kontrolu vedení účtů odpovídá pětičlenné direktorium, zatímco rozhodování o důležitějších obchodech spořitelny přísluší dvanáctičlennému výboru.

Spořitelna a záložna, registrované družstvo s ručením neomezeným, byla založena již v roce 1868 pod jménem „Sparverein“ (Spořicí spolek). Tento spolek byl v roce 1894 kvůli špatným obchodním výsledkům a nedostatkům ve vedení účetnictví reorganizován, změnil svůj statut a název. Peněžní styk od té doby neustále roste a družstvo tak prokázalo svou dokonalou životaschopnost. Protože se jeho členové rekrutují převážně z méně majetných vrstev obyvatelstva, pohybuje se také finanční obrat většinou ve skromných částkách, má však vzestupnou tendenci. V roce 1898 činily

vklady 52.701 zl. 34 kr.,
výplaty, půjčky atd. 34.266 zl. 79 kr.,
a celkový obrat tak dosáhl 86.968 zl.13 kr.

Družstvo má dnes 256 členů s 297 podíly à 25 zl. a vlastní rezervní fond ve výši 1.746 zl. 89 kr. Představenstvo tvoří 1 ředitel, 1 kontrolor a 1 pokladník, dozorčí rada má 9 členů. Spolková činnost je v Chodově velmi bohatá, různých sdružení je tu ne méně než 21.

Jsou to:

1.	Spolek Kasino	zal. v roce 1873
2.	Německý pěvecký sbor „Concordia“	zal. v roce 1873
3.	I. svaz válečných veteránů barona von Webera	zal. v roce 1877
4.	Vlastenecký válečný sbor arcivévody Otty	zal. v roce 1891
5.	Hudební a pěvecký sbor „Mozart“	zal. v roce 1886
6.	Sbor dobrovolných hasičů	zal. v roce 1874
7.	Německý tělovýchovný spolek	zal. v roce 1884
8.	Gabelsbergerův stenografický spolek	zal. v roce 1888
9.	Spolek pro další vzdělávání dělníků „Vpřed“	zal. v roce 1891
10.	Místní organizace Svazu Němců v Čechách	zal. v roce 1897
11.	Místní organizace Pošumavské jednoty	zal. v roce 1892
12.	Střelecký spolek	zal. v roce 1891
13.	Místní organizace Svazu pracovníků porcelánky	zal. v roce 1892
14.	Pohřební spolek	zal. v roce 1895
15.	Spořitelní a záložní spolek	zal. v roce 1870
16.	Německý školský spolek	zal. v roce 1882
17.	Župní hasičský sbor	zal. v roce 1892
18.	Spolek na chov drůbeže	zal. v roce 1894
19.	Cyklistický spolek	zal. v roce 1895
20.	Podpůrný spolek soustružníků porcelánu	zal. v roce 1894
21.	Dělnicko-tělocvičný a pěvecký spolek „Freigeist“	zal. v roce 1898

Historie

Nejstarší historické prameny vztahující se k Chodovu sahají (podle H. Gradla) až do konce 12. století. Bohatým milostivým listem ze 7. března 1185 vzal papež Lucius III. z Verony do své ochrany klášter Waldsassen. V listu také potvrdil veškeré jeho držení, dříve i později nabytý majetek, a uvedl přitom jmenovitě také pruh země v provincii Sedlec[4], kterou mnichům věnoval císař Friedrich.
V roce 1196 převzal celý majetek kláštera Waldsassen ležící „v Čechách" do své ochrany český kníže Jindřich Břetislav. Byly to statky: Pöhlich, Vinaře, Prunvich, „v provincii Sedlec (která tedy stále ještě nepatřila k Čechám) pak pozemky v Chodově a kolem něj", mimo tuto provincii osadu „Marget".
V roce 1288 byly pozemky waldsasského kláštera kolem Chodova sužovány loupeživými bandami.
22. října 1321 – den před vydáním chebského osvobozujícího listu – převzal král Jan Lucemburský ochranu na waldsasským klášterem a potvrdil mu všechna privilegia, zejména ta, jež mu propůjčil jeho otec (Jindřich).
V roce 1348 prodal klášter Waldsassen Trostu Winklerovi von Kiendsberg (pánovi ze Sokolova a Starého Kynšperka) kromě dalších pozemků také vesnici a šafářský dvůr Chodov.
Výsledkem tohoto prodeje však byly dlouho trvající spory, než bylo konečně dne 24. června 1348 dosaženo vyrovnání ve všech sporných otázkách. Trost Winkler z Kynšperka se v něm zavázal vydat zástavní listy s výjimkou listů pro dvůr a vesnici Chodov, vesnici Mírovou, Šabinu a Hrádek včetně přilehlých pozemků.
Dne 28. listopadu 1355 potvrdil tento prodej císař Karel IV., když na žádost mnichů svolil, aby své klášterní statky v Chodově, dvůr s dvěma pluhy a vesnici se vším, co k ní patřilo, prodali ctihodnému pánovi Trostovi Winklerovi z Kynšperka tak, aby mohl jmenovaný vlastnit a užívat dvůr a ves Chodov jako své skutečné dědictví, stejně jako ostatní šlechtici na Loketsku.
Téhož dne osvobodil císař klášter Waldsassen s ohledem na jeho dluhy od všech jeho závazků vůči Židům, „kteří byli dříve božím řízením zabiti v Norimberku, Chebu a také jinde," a zničil všechny doklady o těchto dluzích.
Ve druhé polovině 14. století přešel Chodov, který byl tehdy hradním lénem (něm. „Steinlehen", jak se tehdy označovala držení, která se skládala z jednotlivých dvorů nebo vesnic a patřila vazalům, kteří byli povinni chránit svého hradního pána v případě útoku nepřátel), ale měl všechna práva rytířského statku, do vlastnictví pánů z Herttenberga[5] (Buslava nebo Bohuslava Herttenberga).
V roce 1490 je jako majitel Chodova uváděn Mathes Hisserle (Mathias Unruher). Toho chtěl Jeroným Šlik v noci na jeho hradě v Chodově přepadnout, zajmout a popravit. Naštěstí se jeho ženě podařilo včas Mathiase varovat, a tak byl Šlikův strašný plán zmařen. Bezuzdní žoldnéři vyplenili hrad, který musel jeho pán opustit, odvedli dobytek, vylovili rybníky a zničili vše, na co přišli.
Jako zajatce s sebou na hrad Loket odvedli starého otce Mathiase Hisserleho. Jako důvod tohoto přepadení se udává, že Mathias Hisserle poslal králi na konci roku 1490 v zastoupení města Lokte stížnost na násilnosti páchané Jeronýmem Šlikem. Proces proti purkrabímu Šlikovi, který tím Hisserle zahájil, se táhl již desátý rok a dosud nepadl žádný rozsudek. Nyní došlo k novým jednáním, avšak surový Šlik nechal Hisserleho ještě před jejich skončením na svém hradě zajmout a uvěznit na hradě Schöneck. Hisserlemu se naštěstí podařilo již po několika dnech uprchnout i se svými (zřejmě podplacenými) strážci, načež prodal panství Chodov a usídlil se v kraji kolem Žlutic.
Počátkem 17. století přestoupil farní obvod Chodov současně s městem Loket k protestantství.

4.) Provincie Sedlec (loketský okres) je uváděna v protikladu k Čechám, v té době tedy nebyla součástí Čech. Pozemky kláštera nedaroval český kníže, ale císař Fridrich, jenž tedy musel být vlastníkem provincie Sedlec. Tato část země byla později, při opětovném potvrzení držav českým Jindřichem Břetislavem v roce 1196, uvedena jmenovitě: jednalo se o Chodov a k němu patřící pozemky.

5.) Pánové z Hartenberka.

Panství Dolní Chodov bylo po bitvě na Bílé hoře zkonfiskováno a v roce 1623 prodáno Johannu Wenzelovi Winekhlerovi (Winklerovi), jenž je uváděn jako pán na Kirchbergu (Mezihorské) a Nivách.[6]
Dne 22. ledna 1644 koupil toto panství baron Hans Hartwig von Nostitz, c. k. rada, zemský kmet, královský český komorní rada, hejtman loketského okresu a pán v Sokolově, Jindřichovicích a Štokově, který ho však již 29. září téhož roku prodal za 4.128 rýnských zl. Marii von Plankenheim, rozené von Endern, z Horního Chodova. Horní a Dolní Chodov se tak dočasně spojily. Na svátek sv. Bartoloměje roku 1654 zničil velkou část Chodova ničivý požár.

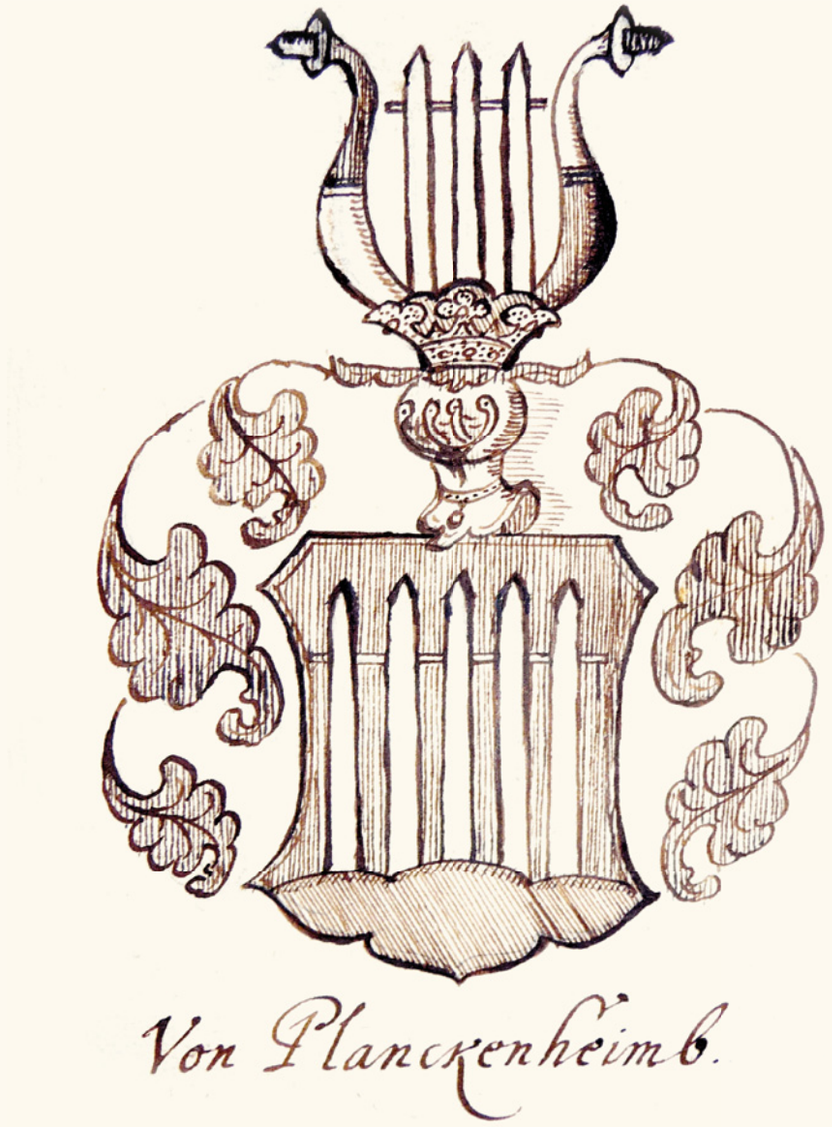

6.) Toto panství patřilo již před bitvou na Bílé hoře k Lokti. Když nechal císař Ferdinand II. provést v roce 1620 kontrolu všech hradních lén, byl zrušen také loketský manský dvůr. Loket tak přišel i o panství Dolní Chodov, které bylo jako volný alodiální statek zapsáno do královských zemských desek.

V roce 1684 patřily chodovské statky podle úředních záznamů k panství Sokolov. V roce 1687 je jako majitel Chodova uváděn Ernest Hyserle (potomek Mathiase Hisserleho?), který byl zároveň pánem z Alšovic. Od něj koupil Chodov v roce 1699 pan Flamin von Plankenheim. Tento se zadlužil nákladnou stavbou kostela a po jeho smrti v roce 1732 byl jeho majetek rozdělen mezi dvě jeho dcery – Maria Anna, provdaná Braunová von Braunsdorf, získala Horní Chodov a Anně Barbaře, provdané Netzlingerové von Schelchengraben, připadl Dolní Chodov.

Od té doby byly Horní a Dolní Chodov opět rozděleny. Panství Horní Chodov přešlo po smrti Marie Anny von Braunsdorf na jejího syna Johanna Ferdinanda rytíře Brauna von Braunsdorf, od něj ho v roce 1796 koupili společně Josef Gareiß, Mathes Kinhackl, Johann Adam Fischer a Johann Adam Achtner. V roce 1800 se stal majitelem pozemků Johann Adam Nonner, který je v roce 1804 prodal Franzi Antonovi Sieberovi. V roce 1806 je koupil Franz Karl von Zettwitz, jenž je roku 1819 prodal ruskému carskému plukovníkovi Antonu von Elsenwanger. Ten je opět prodal v roce 1822 Josefu Antonovi Starckovi a jeho choti Josefě, roz. Korbové von Weidenheim. V roce 1847 nabyl panství rytíř Friedrich von Neupauer. V rychlém sledu se pak střídali majitelé: baron Kleist, Friedrich Hermann Lauckner a hraběnka Anna von der Asseburg, až statky nakonec v říjnu roku 1881 koupil baron Moriz von Königswarter.

Panství Horní Chodov je v Sommerově místopisu „Topographie von Böhmen“ (Topografie království českého) z roku 1847 popisováno takto:

„Toto dominium leží v severovýchodní části okresu, nalevo od Ohře, kde je na všechny strany obklopeno loketským panstvím. Vrchnosti patří veškerá panská půda.

Povrch panství je mírná hornatina. Nejvýznamnějším vrcholem je Špičák. Skalní útvary jsou povětšinou pokryty naplavenou zeminou. Západně od Horního Chodova, poté ve Staré Chodovské a u Smolnice se vyskytuje žula, u Staré Chodovské a Vřesové navíc také pískovec a jílovec. Panstvím protéká směrem od severozápadu Chodovský potok, jenž dále pokračuje přes loketské panství a ústí do Ohře. Smolnicí protéká Černý potok, který se vlévá do rybníka v loketské vsi Božičany a z něj pokračuje do tamního Jimlíkovského potoka. Ve všech těchto potocích žijí pstruzi. (Dnes není po pstruzích ani památky!)

Z 18 rybníků leží Seeteich (rybník Jezero), Herrenteich (Pánský), Frauenteich (Dámský), Muckerteich (Ustrašený), Neuheinzelteich (Neuheinzelský), Straßenteich (U Cesty) a Neustarkenteich (Neustarkerův) poblíž obce Smolnice, Schwarzteich (Černý), Dorfteich (Vesnický), Bruckteich (Bruckův), Hofteich (Dvorský), Trichterteich (Trychtýř), Rehteich (Srnčí), Hirzateich (Hirzův), Schneiderteich (Schneiderův), Wiedenteich (Wiedenův), Schafteich (Ovčí) a některé menší rybníky mezi Horním Chodovem, Vřesovou, Novou a Starou Chodovskou. V těchto rybnících se chovají kapři, v menší míře také štiky. Rybníky Lettenteich (Jílovitý) a Sandteich (Písčitý) byly přeměněny na ornou půdu a louky. Počet obyvatel činí 1600, z toho je jedna rodina židovská. Převažujícím jazykem je němčina. Zdrojem výdělku a obživy obyvatel je obdělávání půdy, chov dobytka, řemesla a paličkování krajek. Půda je v jižní, západní a severovýchodní oblasti málo, na severu a na východě však dostatečně úrodná, a proto tu lze pěstovat dostatek pšenice a ječmene. V méně úrodných částech se daří jen žitu a ovsu, kromě toho se tu pěstují brambory a některé pícniny. Ovocné stromy najdeme jen v zahradách.

Vrchnost má v Horním Chodově v držení jeden šafářský dvůr a jeden ovčín. Lesy pokrývají velkou část Špičáku a tvoří jediný revír. (V současnosti není už stopy ani po lesích!)

V lesích rostou smrky a borovice, částečně také břízy a olše. Jejich výnos není velký a je většinou spotřebován přímo na panství. Stav zvěře je přiměřený velikosti a charakteru areálu. Ulovená zvěř se z největší části prodává v Karlových Varech.

Vrchnostenský důl na kamenné uhlí, který byl provozován u Horního Chodova, byl kvůli nízkým výnosům zavřen již v roce 1824. Živnostníky jsou: 4 pekaři, 3 hostinští, 2 sklenáři, 1 krupař, 3 kramáři,

4 pláteníci, 3 mlynáři, 1 zámečník, 3 kováři, 6 krejčích, 5 ševců, 1 řezník (4 pomocníci), 1 truhlář, 1 kolář a 1 pohodný. Chudinský ústav byl založen vrchností v roce 1829. Na konci roku 1845 měl hotovost 391 zl. 10 ½ kr. vídeňské měny a příjem za tento rok činil 242 zl. 4 ¾ kr. vídeňské měny. Ze 7 chudých na panství jich 6 živila sama vrchnost.

Horním Chodovem a Starou Chodovskou prochází státní silnice z Karlových Varů do Jindřichovic. Nejbližší pošta je v Lokti. Panství zahrnuje tyto obce:

1. Horní Chodov (Ober-Chodau, Chodawa), 1 ¾ hod. severně od Lokte a 2 ¼ hod. západoseverozápadně od Karlových Varů na Chodovském potoce, vesnice s 38 domy a 314 obyvateli, mezi nimi jednou židovskou rodinou, patří pod faru Dolní Chodov a má vrchnostenský zámek s bytem správce, 1 panský dvůr, 1 panský hostinec a 1 rustikální mlýn. Mimo vesnici 1/8 hod. na západ leží vrchnostenský ovčín. Zámek byl, podle Schallera, sídlem pánů z Chodova.
2. Stará Chodovská (Stelzengrün), ¼ hod. severozápadně od Horního Chodova, na Cínovém potoce a u silnice na Jindřichovice, vesnice s 29 domy a 177 obyv., patří pod faru Dolní Chodov, má 1 hostinec.
3. Nová Chodovská (Braunsdorf), ½ hod. severoseverozápadně od Horního Chodova, na neznámém potůčku, panská vesnice s 53 domy a 333 obyv., patří pod faru Dolní Chodov, má 1 hostinec.
4. Smolnice (Pechgrün), ¾ hod. severně od Horního Chodova na Černém potoce, vesnice s 46 domy a 310 obyv., z nichž dva domy patří k panství Loket, patří pod faru Dolní Chodov a má 1 hostinec; mimo vesnici leží a) ¼ hod. severozápadně 1 vrchnostenská myslivna a b) ¼ hod. západně 1 rustikální mlýn na kroupy.
5. Vřesová (Doglasgrün, Dunkelsgrün), 1 hod. západoseverozápadně od Horního Chodova, na Mlýnském potoce, vesnice se 72 domy a 466 obyv., z toho 17 domů patří k panství Loket, patří pod faru v Tatrovicích (panství Loket) a má 1 obecní školu, 1 hostinec a 1 mlýn; mimo vesnici leží 1/8 hod. severovýchodně rasovna.
6. K panství dále patří:
7. 1 dům z Dolního Chodova (panství Loket)
8. 1 dům z Nových Chalup (totéž panství).

Rytířský statek Dolní Chodov byl 15. května 1744 prodán se všemi právy a privilegii včetně kostelních a patronátních práv za 40.250 zl. a 300 zl. klíčovného městu Loket, v jehož vlastnictví se nachází dodnes. Hrad pánů z Dolního Chodova, krásnou a pevnou stavbu, prodalo město Loket v roce 1808 Franzi Mießlovi, který jej stavebními úpravami a rozšířením přeměnil na porcelánku. Vnější opevnění se do jisté míry zachovalo dodnes a na budově skladu je ještě nyní vidět starý rytířský erb. Dolní Chodov (dříve Chudov, něm. Unter-Chodau) byla podle Sommerovy Topografie z roku 1847 1 ½ hodiny severně od Lokte ležící obec na Chodovském potoce a při silnici na Jindřichovice s 99 domy a 699 obyvateli, z toho 1 dům patřil k panství Horní Chodov. V loketské části žilo kromě toho 5 židovských a 1 protestantská rodina. Byl tu 1 farní kostel sv. Vavřince, 1 fara a 1 škola, to vše pod patronátem magistrátu; 1 vrchnostenský šafářský dvůr (pouze pole bez hospodářských budov), 2 hostince, 1 továrna na kameninu a 1 mlýn.”

V souvislosti s vyhlášenou konstitucí z roku 1848 se Chodov osvobodil od města Loket. Loket použil od chvíle vyvázání Chodova z poddanství své reality jako městské vlastnictví a zaplatil obci Chodov na nich spočívající daně.

Převratné změny roku 1848 se samozřejmě projevily také v Chodově. Jakmile se obě obce vyvázaly z tíživé závislosti na vrchnosti, mohly se hned svobodněji rozvíjet a brzy se začal projevovat vliv obchodní konkurence a podnikavého ducha občanů. Svobodné obce Horní a Dolní Chodov zavedly nyní navzájem nezávislé obecní správy, a byly proto vedeny a označovány jako dvě samostatné obce.

Mapa okolí Chodova / Die Karte des Umgebung Chodau (1883)

Nápadná byla při začínajícím rozmachu Chodova skutečnost, že Horní Chodov nedokázal v tempu rozvoje udržet krok s Dolním Chodovem, a proto si dodnes zachoval svůj venkovský ráz, zatímco Dolní Chodov již působí vyspělejším, městským dojmem. Nic na tom nedokázalo změnit ani pozdější opětovné sloučení obou obcí. Kromě nepříznivé polohy Horního Chodova se na tomto faktu podepsal zřejmě také nedostatek obchodního kapitálu a podnikavosti místních obyvatel.

V roce 1866 se také v Chodově ubytovalo mnoho pruských vojáků.

V roce 1869 byly nejvyšším rozhodnutím Jeho Výsosti císaře obce Horní a Dolní Chodov pod starostou Friedrichem Peterem opět sloučeny a povýšeny na městys.

Do tohoto roku spadá také zřízení poštovního úřadu v Chodově a zahájení stavby železniční trati Karlovy Vary – Cheb, jejíž otevření dne 19. září 1870 mělo pro rozvoj Chodova nedocenitelný význam. Obec Chodov inkasovala za pozemky poskytnuté ke stavbě železnice 150 zl. za jitro.

Jako kuriozitu můžeme zmínit, že právě v době začínajícího rozkvětu Chodova se za celé úřední období starosty Josefa Krause (1871-1873) nekonalo ani jedno zasedání obecního výboru.

V době, kdy byl starostou Chodova Josef Grünes (1874-1876), byla postavena stará škola (dnešní radnice) v současném rozsahu a byl vybudován vodovod. Obec dále jako budoucí radnici koupila Petrův hostinec. K pokrytí rostoucích obecních výdajů a nákladů na provoz školy zavedlo zastupitelstvo obce se svolením úřadů pivní krejcar (daň z prodaného piva). V této době vedla obec nákladný proces s baronem von Kleistem (Nejdek), který však prohrála a utrpěla tím škodu 13. 000 zl., kromě toho musela uhradit veškeré soudní výlohy.

Pod starostou Antonem Schreierem (1877-1881) byla zahájena výstavba kanalizace a zavedeno pouliční osvětlení. V roce 1882 byla otevřena lokální trať Chodov - Nejdek.

Pravý městský ráz získal však Chodov až za úřední působnosti dnešního starosty, pana Karla Fenkla, jenž s neobyčejnou prozíravostí, energií a nezištností řídí dějiny obce od roku 1890. Každý podnět, který směřoval ke zlepšení zdravotních a komunálních poměrů, na zkrášlení obce nebo zvýšení jejího blahobytu, zejména na zvýšení duševního vzdělání, našel v jeho osobě – pokud nevycházel přímo od něj – silného zastánce a vlivného podporovatele, který, jednou přesvědčen o dobré ideji, neustal, dokud tato nebyla – často i navzdory zdánlivě nepřekonatelným finančním obětem – realizována. Díky tomu překonal Chodov mnohé obce, jejichž vedení se v měšťácké krátkozrakosti nedokáže odhodlat k žádnému energickému a pokrokovému činu, a dnes tak lze Chodov hned po Sokolově právem považovat za nejvýznamnější obec okresu.

Jedním z prvních příspěvků ke zlepšení zdravotních podmínek v obci a k jejímu zkrášlení, který starosta Fenkl prosadil, byla regulace Chodovského potoka v roce 1890. Regulací byla zároveň odvodněna velká, převážně bahnitá oblast města, v níž dnes leží jeho nekrásnější část: Fenklova ulice s městským parkem.

Průmyslové podniky (továrny a doly), kvetoucí v důsledku příznivých dopravních poměrů, přilákaly do Chodova mnoho cizích pracovníků, což mělo za následek na jedné straně oživení obchodu, na druhé straně tíživý nedostatek bytů, který se někteří podnikaví muži snažili vyřešit výstavbou činžovních domů. Velkou aktivitu prokázal v tomto ohledu stavební podnikatel Josef Leopold.

Jeho podnikavosti vděčí Chodov za velký počet významných budov, které jsou dodnes ozdobou města, mezi nimi např. takzvaný starý (hotel Weber) a nový hotel (hotel „Anglický dvůr“). K posledně jmenovanému patří celá řada dalších domů, které dal postavit rovněž Josef Leopold a jehož jméno také nesou („Leopoldovy domy“). Skupinu těchto domů uzavírá nejvýstavnější budova celého města, lékárna u dolního chodovského mostu.

Sotva by však dosáhl Chodov v tak krátké době takového významu, kdyby současně s tím, jak se město rozrůstalo, nepostupovala také jeho asanace. Ne nadarmo byl starosta Fenkl opakovaným úředním uznáním vyznamenán za tyto zásluhy, které vám dosvědčí každý cizinec, který znal toto město před deseti lety. Chodov – kdysi postrach cestujících – může být dnes v tomto ohledu vzorem.

I místní vám však potvrdí, že dříve si cestující cizinec zachoval za špatného počasí alespoň částečně „reprezentativní“ vzhled jen s nasazením všech sil a gymnastické obratnosti, přeskakuje z kamene na kámen kolem domů doslova plovoucích v bahně. Od žertéře vysloužil si za to Chodov jméno „Blatná Louka“. Dnes ovšem bude cizinec, který do Chodova přijede, považovat takové vyprávění za hloupý vtip, neboť i v největším nečase projde město suchou nohou po pohodlných asfaltových chodnících.

S pokládáním chodníků bylo započato v roce 1891 a od té doby se na tento účel vydávají takřka každoročně poměrně vysoké částky. Nejdůležitějšími počiny směrem ke zlepšení zdravotních poměrů v obci během úřadování současného starosty však bylo vybudování gravitačního vodovodu v letech 1891 a 1898 s celkovými náklady 38.000, resp. 12.000 zl., nová a úplná kanalizace z betonových trubek (1896) s celkovým nákladem 20.000 zl. a nucené vycementování veškerých jímek.

To, že zastupitelstvo obce usilovalo touto velkolepou asanací, kterou i příslušné úřady označily za vzornou, a dalším, doslova velkoměstským zkrášlováním a vylepšováním obce o povýšení městyse na město, je naprosto oprávněné a Jeho Výsost této žádosti nejvyšším rozhodnutím ze dne 30. září 1894 laskavě vyhověla. Tato radostná událost však byla pro pokrokové vedení města a neúnavného starostu pouze novým impulzem, aby městský ráz obce ještě zvýraznili. Město i soukromé osoby se tak dnes předhánějí ve snaze ukázat rozkvět města i navenek, stavitelé budováním nesčetných, v architektonické výzdobě se předhánějících domů, zastupitelstvo obce stále novými asanacemi a komunálním rozvojem. V roce 1898 byla za vyrovnání náměstí, jeho vydláždění pískovcovými kostkami a položení asfaltových chodníků vydána úctyhodná suma 18.000 zl., zatímco letos vybudovaný druhý gravitační vodovod stál obec 12.000 zl.

Také v roce 1899 zaznamenal Chodov dva velké úspěchy, od nichž si slibuje pozvednutí cestovního ruchu a tím i oživení obchodu: výnosem z 8. srpna tohoto roku schválilo vys. c. k. ministerstvo spravedlnosti konání pravidelných soudních dní c. k. okresního soudu Loket[7] každé druhé a čtvrté úterý v měsíci a výnosem ze dne 6. dubna tohoto roku povolilo c. k. místodržitelství pořádání pravidelných dobytčích trhů v Chodově každé čtvrté pondělí v měsíci.

První zasedání soudu se konalo 12. září, první dobytčí trh 25. září 1899. Pořádání soudních dní je přikládán o to větší význam, že lze toto schválení považovat za první krok ke zřízení samostatného okresního soudu v Chodově.

Chodov tak v poslední době nabízí po všech stránkách potěšující obrázek pokroku a velmi příznivé dopravní poměry, bohatství přírodních surovin a činorodost duševně i tělesně aktivních obyvatel dávají tušit, že rozvoj Chodova ještě zdaleka není u konce. Přejme Chodovu, aby byl osud tomuto nejmladšímu městu v okrese a jeho odvážným, pokrokovým občanům i nadále příznivě nakloněn.

7.) Na chodovské radnici pořádaná soudní jednání platí pro město Chodov a pro obce: Vřesová, Tatrovice, Chranišov, Křemenitá s osadou Spomyšl, Jimlíkov; Mezihorská, Lipnice, Mírová, Nová Role, Smolnice, Božíčany, Horní a Dolní Rozmyšl, Stará a Nová Chodovská a Vintířov.

Chodau

Chodau.

Pol. Gem., Pf. u. Post gl. N.

Die Stadtgemeinde Chodau besteht aus dem seit dem Jahre 1869 vereinigten Ortschaften Ober- und Unter-Chodau, deren Zusammenhang trotz der vielen Neubauten an der Verbindungsstraße (Chodau—Heinrichsgrüner Bezirksstraße) noch immer ein ziemlich loser ist.

Die Stadt liegt am südwestlichen Abhange des Erzgebirges (435·4 m über dem Meeresspiegel — 30° 14′ östlicher Länge und 50° 15′ nördlicher Breite) im sogenannten Chodauer Kohlenbecken und ist durch die nahen Vorberge des Erzgebirges gegen rauhe Nordwinde ziemlich geschützt.

Während die Stadt selbst, in einer flachen Thalmulde malerisch gruppiert, an einem rauchfreien Tage von einem nahen Höhenpunkte aus betrachtet einen

Vlevo dnešní Staroměstská ulice / Links heutige Staroměstská Strasse (konec 19. stol. / Ende des 19. Jahrhunderts)

1904

anheimelnd-vornehmen Eindruck macht, bietet die hügelige Umgebung gegenwärtig einen geradezu trostlosen Anblick, da die schönste Augenweide des Naturfreundes, der luftreinigende, schattenspendende Nadelwald, auf weite Entfernung fast spurlos verschwunden ist.

Nördlich vom Gebiete der Stadtgemeinde liegt die Dorfgemeinde Pechgrün, nordöstlich Poschezau, östlich Münchhof, südlich Granesau, westlich Wintersgrün und nordwestlich Stelzengrün. Der nördliche Horizont des Braunkohlenbeckens, in welchem sich das Territorium Chodaus ausbreitet, ist begrenzt von den ziemlich steil abfallenden Abhängen des südwestlichen Theiles des Erzgebirges. Der höchste Punkt im Gebiete Chodaus ist der Leitenberg (465 m).

Das Chodauer Braunkohlenbecken ist ein Glied der tertiären Formation, welche zu ihrem Liegenden Urgebirge u. zw. Granit hat. Aufgelagert auf diesen sehr feldspatreichen und des öfteren von Kaolin begleiteten Granit erscheint dann an manchen Stellen aufgelöster Granit, ein Verwitterungsproduct desselben Urgebirges. Auf diesem Granit liegt in abwechselnder Mächtigkeit der tertiäre Quarzsandstein, der treue Begleiter unserer Kohlenflötze. Ueber diesem oft sehr harten und feinkörnigen Sandsteine liegt die Kohle in verschiedener Mächtigkeit und Qualität. Das Flötz gliedert sich durch Letten und Kiesstreifen in mehrere Bänke und erreicht eine Mächtigkeit bis zu 8 m. Ueber diesem Flötze beginnen dann die Kohlenletten und plastischen Thone, die hie und da von guter, zur Industrie verwendbarer Beschaffenheit sind. Unter der Humusdecke endlich liegt der Lehm in verschiedener Stärke und wird zur Ziegelfabrikation verwendet. —

Der Haupttheil von Chodau mit dem Marktplatze, den wichtigsten öffentlichen Gebäuden (Kirche, Schule, Stadthaus, Apotheke) und den schönsten Plätzen und Straßen liegt am linken Ufer des Chodaubaches, während sich die wichtigsten Industrie-Etablissements (die beiden Porzellanfabriken, Gasch's Maschinenfabrik und Eisengießerei, Gerstner's Dampfschlosserei, Dürrschmidt's Ziegelei ꝛc.) sowie die wichtigsten Verkehrsknotenpunkte (die beiden Bahnhöfe und die k. k. Post) am rechten Ufer desselben befinden.

Der günstigen Lage inmitten eines Kranzes gleichfalls in raschem Aufschwunge begriffener Ortschaften, dem seltenen Reichthume an Naturproducten, zum Theile wohl auch der Nähe des Weltcurortes Karlsbad, vor allem aber den mit der Eröffnung der beiden Bahnen geschaffenen günstigen Verkehrsverhältnissen hat Chodau seine rasche Entwicklung zu verdanken.

Der Ort zählt gegenwärtig (mit Ausschluss der Fabriken, Werksanlagen und landwirtschaftlichen Nebengebäude) 344 Wohnhäuser.

Oeffentliche Plätze, Straßen und Anlagen.

Aus einem schlichten Bauerndorfe entstanden, dessen Gründer sich gewiss nicht träumen ließen, dass ihre Ansiedelung einst zu einer so bedeutenden Industriestadt erblühen werde, hat Chodau naturgemäß wenig größere, freie Plätze aufzuweisen, so streng auch bei Neubauten auf die Einhaltung des behördlich genehmigten Lagerplanes gedrungen wird.

Der wichtigste Platz des Ortes, der Marktplatz, entspricht deshalb weder in Bezug auf Symmetrie noch in Bezug auf Größe der gegenwärtigen Ausdehnung und Bedeutung des Ortes, wogegen seine Lage als sehr günstig bezeichnet werden muss, da er sich so ziemlich in der Mitte des Ortes auf einem etwas erhöhten und deshalb gesunden Terrain befindet. Er ist von einigen der ältesten Gebäude des Ortes (Pfarrei, Stadthaus [frühere Mädchenschule], Gasthaus zum rothen Hirschen" u. a.) eingeschlossen und besitzt seit dem Jahre 1897 ein hübsches Würfelpflaster und bequeme Asphalttrottoirs.

Am Marktplatze kreuzen sich die zwei wichtigsten Straßen des Ortes, die Hauptverkehrswege zwischen Elbogen—Chodau—Neudek einerseits und zwischen Karlsbad—Chodau—Heinrichsgrün anderseits. Eine Abzweigung der letztgenannten Straße führt von Münchhof aus über den Bahnhof und stellt über Wintersgrün—Littnitz die Verbindung mit der Aerarialstraße Falkenau—Heinrichsgrün her. Im Bau begriffen ist ferner eine Bezirksstraße längs der Alleegasse nach Pechgrün, deren

Fertigstellung sich wegen Streitigkeiten der Gemeinde mit den Anrainern verzögert. Die Firma Richter, Fenkl & Hahn hat zu ihren großartigen Etablissements eine eigene Fabriksstraße bauen lassen.

Der Stadtpark mit dem Kriegerdenkmale wurde auf dem durch die Regulierung des Chodaubaches gewonnenen Platze zwischen der Fenkl-, Haupt- und Bäckerstraße über Anregung und auf Kosten des Bürgermeisters K. Fenkl im Jahre 1894 angelegt und hat ein Ausmaß von ca. 3000 m².

Die Anlagen desselben bereitete große Schwierigkeiten, da das unebene Terrain zumeist mit sogenannten Kapselscherben planiert wurde, worauf eine verhältnismäßig dünne Humusschichte kam, weshalb die meisten Bäume und Sträucher nach Durchwurzelung dieser fruchtbaren Erdschichte kränkelten und abstarben. Erst nach wiederholter kostspieliger Aufschüttung humusreicher Erde kamen auch die tieferwurzelnden Gewächse fort, und gegenwärtig bietet der Stadtpark mit seinem frischen Grün und den wohlgepflegten Kieswegen während der Sommermonate besonders in dieser waldarmen Gegend einen vielbesuchten, angenehmen Erholungsort. Auch die Instandhaltung desselben geschieht auf Kosten des Herrn Fenkl, der zu diesem und anderen gemeinnützigen Zwecken auf sein Amtsgehalt per 400 fl. verzichtet.

Das mitten im Stadtparke stehende geschmackvolle Kriegerdenkmal wurde im Jahre 1898 zu Ehren des Regierungsjubiläums Sr. Majestät des Kaisers über Anregung des patriotischen Kriegercorps Erzherzog Otto und des I. Militär-Veteranen-Vereines Freiherr von Weber unter Mitwirkung der Gemeindevertretung errichtet, und der nöthige Geldbetrag (ca. 1000 fl.) größtentheils durch freiwillige Spenden aus Chodau und den umliegenden Ortschaften, der Restbetrag durch die vorgenannten Vereine aufgebracht.

Das Kaiser Josef-Monument wurde im Jahre 1889 vor der Knabenschule errichtet, zum Beweise, dass auch die kerndeutsche, fortschrittliche Bevölkerung Chodaus dem unvergesslichsten, edelsten Regenten und wahren Volkskaiser „Josef dem Einzigen" ein treues Andenken bewahrt. Es ist aus Bronce gegossen und kostete 1600 fl., welcher Betrag gleichfalls durch freiwillige Spenden aufgebracht wurde.

Oeffentliche Gebäude.

Unter den öffentlichen Gebäuden ist das hervorragendste die Kirche, welche ihrer hohen Lage und ihres massiven Baues wegen von allen Seiten zunächst ins Auge fällt. Sie ist ein imposanter im Barockstil gehaltener Bau und gehört ihrem Bestande nach zu den ältesten Kirchen des alten Egerer Kreises, denn schon im Jahre 1367 wird urkundlich Konrad und zwei Jahre später Niklas de Mysa als Pfarrer von Chodau genannt, letzterer präsentiert vom Gutsbesitzer Bohuslav von Hertenberg (Herrn auf Ober-Chodau) als Kirchenpatron. Am Bartholomäustage des Jahres 1654 brannte ein großer Theil von Chodau, darunter die Kirche, die Pfarrei und das Schulhaus, ab, wobei leider auch viele wichtige Urkunden und die alten Kirchenbücher zu Grunde giengen.

Das jetzige Gotteshaus haben die Gutsbesitzer Franz Flamin und Johann Ritter von Plankenheim, in den Jahren 1725 bis 1733 durch den Baumeister Wolfgang Braunbock aus Tepl neu erbauen lassen, wozu der Kalk aus Arzberg in Baiern beigeschafft wurde. Ein Maurer- oder Zimmergeselle erhielt bei diesem Baue 24 kr. Taglohn. Des schlechten Baugrundes wegen mussten 500 Piloten geschlagen und auf diese ein eiserner Rost gelegt werden. Durch diesen kostspieligen Bau gerieth Plankenheim in Schulden, weshalb einige Gebäudetheile (das Gewölbe der hinteren Decke und der zweite Thurm) unausgebaut blieben, die zum Theil erst im Jahre 1846 von der Stadtgemeinde Elbogen als Inhaberin des Patronatsrechtes vollendet wurden, so dass am 8. November gl. J. die Neueinweihung der Kirche erfolgen konnte.

Das Kirchenschiff sammt Presbyterium hat eine Länge von 52, eine Breite von 19 und eine Höhe von 17·5 m; die Kirche gehört zu den schönsten des Kreises und enthielt einen Hochaltar mit einem prachtvollen Altarblatt, den hl. Laurentius darstellend, von Brandl gemalt, welches leider derart beschädigt wurde, dass im Jahre 1846 ein neues Gemälde, ausgeführt vom Maler Maurus Fuchs, eingesetzt und das alte aufbewahrt werden musste. Der Maler Elias Dollhopf malte das Presbyterium im Jahre 1733.

Am hl. Abend des Jahres 1799 schlug der Blitz in den Kirchthurm und zündete, wobei der Thurm abbrannte, der von der Patronatsgemeinde Elbogen nur nothdürftig wieder hergestellt wurde und noch heute die stattliche Kirche entstellt.

Da in neuerer Zeit der Bauzustand der Kirche immer bedenklicher wurde, indem die Hauptmauern hinter dem Hochaltar und oberhalb der Fensterwölbungen bedrohliche Risse bekamen, wurde über Betreiben der Orts- und Bezirksbehörde die Kirche im Jahre 1890 von der Patronatsgemeinde Elbogen renoviert. Da aber auch die innere Ausstattung vom Zahne der Zeit stark benagt war, so bildete sich in Chodau ein Comité, das im ganzen Kirchsprengel eine Sammlung einleitete, deren Ergebnis (1920 fl.) zur Staffierung des Inneren verwendet wurde, worauf die Neueinweihung am 31. August 1890 unter Betheiligung der Gemeindevertretung und sämmtlicher Ortsvereine erfolgte.

In der Gruft befinden sich zehn Särge der Plankenheim'schen Familie und des Pfarrers Spitzl († 1761). Die zwei großen Thurmglocken stammen aus der alten Kirche — gegossen 1658 zu Pilsen — die kleinere hat der Glockengießer Bartl Platzer aus Eger geliefert.

Die Orgel verfertigte der Orgelbauer Ignaz Müller aus Eger im Jahre 1847. Die auf drei Seiten mit Zifferblättern ausgestattete Uhr hat die Ortsgemeinde im Jahre 1847 anfertigen lassen. Im Jahre 1893 spendete die Firma Richter, Fenkl & Hahn für die drei Zifferblätter neue, vergoldete Porzellanziffern.

Die Kirche besitzt 2942 fl. 28 kr. Stifts-Capitalien, 733 fl. 99 kr. eigenthümliche und 2323 fl. 94 kr. pfarreigenthümliche Capitalien. Diese Stiftungen entstanden durch Legate des Adam Hoffmann von Münchhof, Herrn auf Steinbach, der Familie Plankenheim und mehrerer anderer Gönner.

Eingepfarrt sind: die Stadtgemeinde Chodau, die Dörfer Stelzengrün, Braunsdorf, Granesau, Hunschgrün, Münchhof, Neuhäuser, Pechgrün und Wintersgrün mit ca. 10.000 Seelen.

Das Patronatsrecht übten früher die Gutsbesitzer von Ober-Chodau und Unter-Chodau gemeinschaftlich aus. Im Jahre 1796 hat der Gutsbesitzer von Ober-Chodau auf das Cumpatronatsrecht mittelst Reverses vom 19. Jänner Verzicht geleistet, und die Familie Plankenheim übte von der Zeit an allein das Patronatsrecht aus, welches mit dem Kaufe des Gutes Unter-Chodau an die Stadt Elbogen übergieng. Der Pfarrer in Elbogen hatte nach einem Contracte vom 16. October 1673 die Pfründe Chodau in Obsorge und die Verpflichtung, die im Chodauer Pfarrsprengel geborenen Kinder zu taufen. Wann dieser Contract gelöst wurde, ist nicht erforscht.

In Chodau stehen noch drei Statuen mit den Jahreszahlen 1672, 1673 und 1674, welche die Familie Plankenheim aufstellen ließ. Die erste stand bis zum Jahre 1898 auf dem Marktplatze vor der Mädchenschule, wurde in diesem Jahre wegen ihres baufälligen Zustandes bei der Pflasterung des Marktplatzes ausgehoben und renoviert und hierauf am Kirchenplatze an der Mauer des Pfarrgartens aufgestellt. Die zweite, ein Steinbild des hl. Sebastian, befindet sich an der Abzweigung der Straße nach Münchhof und die dritte, ein Steinbild der Mutter Gottes, steht am Wege zu dem Hause Nr. 155.

Der Pfarrsprengel Chodau übertrat gleichzeitig mit der Stadt Elbogen zum Protestantismus. Der katholische Pfarrer musste weichen und als erster protestantischer Pfarrer erschien Mathes Wohlrab († 1615). Diesem folgte der in Elbogen durch 20 Jahre thätige Georgius Gacceno (15. Juni 1615). Derselbe wurde vom Consistorium in Jena vorgeschlagen, doch der Junker in Chodau protestierte gegen dessen Investitur und ließ ihn die Kanzel nicht betreten. „Er (Gacceno) sei zu alt, hätte kein Ansehen auf der Kanzel und brauche im Predigen kein Gestus oder Gesticulationes", so lautete die Begründung des Verbotes. Ein jüngerer evangelischer Prediger wurde eingesetzt. Gacceno, den der Rath ohnehin sehr ungern nach Chodau übersetzt hatte, gieng nach Elbogen zurück.

Als im Jahre 1628 die Einführung der katholischen Religion fast überall zwangsweise durchgesetzt wurde, weigerte sich insbesondere der Besitzer von Ober-Chodau, Herr von Endern, mit seinen Unterthanen hartnäckig, wiewohl vergeblich, zum Katholicismus zurückzukehren.

Nach der Gegenreformation fungierten in Chodau folgende Pfarrer: Norbertus Venzeslaus 1660, Johann August Günther 1668, Mathias Hilbert 1670, Andreas Heckl 1672, Johann Georg Sangl 1705, Anton Schossig 1712, Johann Michel König 1715, Wenzl Spitzl 1737, Franz Helfert 1761, Anton Fritsch 1796, Ignaz Leitmann 1799, Georg Schön 1824, Franz Fischer 1852 und Wilhelm Matschak seit 1884.

Das Pfarrhaus ist ein alterthümliches, von der Patronatsgemeinde Elbogen nothdürftig in Stand gehaltenes, einstöckiges Gebäude unterhalb der Kirche, an das ein hübscher, freier, mit Kastanien bepflanzter Platz (der „Kirchenplatz", zum Wegsingen der auswärtigen Leichen benützt) und ein geräumiger Garten (Gemüse-, Obst- und Grasgarten) anschließt.

Der neue Friedhof befindet sich im Nordosten der Stadt und ist im Jahre 1887 mit einem Kostenaufwande von 8696 fl. 57 kr., anschließend an den alten Friedhof (1848 erbaut), errichtet worden. Trotz des verhältnismäßig großen Ausmaßes von 10.788 m² wird doch schon wieder in dar nächsten Zeit eine Erweiterung desselben nothwendig sein. Mit der Pflege und Instandhaltung der Einfriedungen und Gräber (darunter zahlreiche Familiengräber mit sehr hübschen Monumenten) ist ein eigener Friedhofsgärtner betraut. —

Im Jahre 1898 fanden 272 Beerdigungen (davon 188 Kinder und 84 Erwachsene) statt, wogegen 552 Geburten (darunter 20 todtgeborene und 67 uneheliche Kinder) verzeichnet wurden. —

Das Schulhaus repräsentiert sich als ein stattlicher Bau, der der Stadt zur besonderen Zierde gereicht und das sprechendste Symbol der schulfreundlichen Gesinnung ihrer Bewohner ist.

Leider kommt das imposante Gebäude nicht recht zur Geltung, theils weil es unmittelbar an der Straße steht, theils weil es eine gebrochene Hauptfront hat, welche Uebelstände eben beim Baue nicht zu umgehen waren, da der Gemeinde kein anderer Bauplatz zur Verfügung stand und das neue Gebäude wegen der einzuführenden Centralheizung an das alte Schulgebäude (Knabenschule) angebaut werden musste.

Das gegenwärtige Schulhaus ist ein zweistöckiger Riesenbau mit 25fenstriger Hauptfront 60 m Länge und 18 m Breite), an welcher in goldenen Lettern die Aufschrift angebracht ist: „Kaiser Franz-Josefs-Volks- und Bürgerschule". Es besteht eigentlich aus zwei Gebäuden: aus der im Jahre 1888 erbauten Knabenvolksschule und dem Neu- bezw. Anbaue vom Jahre 1898. Das ganze Gebäude enthält folgende Räume: Im Erdgeschoss (von rechts nach links): 1 Zimmer für den Kindergarten, 3 Lehrzimmer, die Directorswohnung, bestehend aus 3 Zimmern, Küche und Speisekammer, die Schuldienerwohnung (1 Zimmer), die Wohnung für

die Kindergärtnerin (1 Zimmer), den Turnsaal nebst entsprechenden Vorräumen und 3 Abortanlagen (letztere in allen Stockwerken gleich); im ersten Stockwerke: 7 Lehrzimmer, 1 Lehrmittelcabinet und 1 Conferenzzimmer; im zweiten Stockwerke: 6 Lehrzimmer, 1 Zeichensaal, 1 Lehrmittelcabinet und das Directorat. Gegenwärtig sind schon alle Räume des Schulhauses besetzt.

Im Vestibul des Neubaues befinden sich zwei Gedenktafeln aus schwarzem poliertem Marmor mit den Inschriften:

links:

Der Bau dieses Schulhauses wurde beschlossen und ausgeführt unter der Amtsführung des Bürgermeisters Karl Fenkl und der Stadträthe: Franz Gerstner, Josef Gerstner, Anton Kraus, Josef Moder.

rechts:

Unter der Regierung Sr. Majestät des Kaisers Franz Josef I. erbaut durch die Unternehmer Josef Würkner und Karl Köhler in den Jahren 1897—98 und eröffnet am 1. September 1898.

Sämmtliche Räume des Schulhauses (auch die Gänge, Stiegen und Aborte) sind mit der jeweiligen Größe des Raumes entsprechenden Heizkörpern versehen, deren Speisung mit Dampf durch einen in einem unterirdischen Raume befindlichen Dampfkessel erfolgt. Die Anlage dieses Heizraumes war deshalb mit besonderen Schwierigkeiten und großen Auslagen verbunden, weil in denselben aus dem nahen Chodaubache ununterbrochen Wasser eindrang, welches durch mehrere Wochen hindurch Tag und Nacht ausgepumpt werden musste und erst nach wiederholter Cementierung des Raumes bewältigt werden konnte.

Die gesammte Einrichtung des Schulhauses ist, soweit sie aus den früheren Schulgebäuden stammt, entsprechend, in allen neu eingerichteten Schulräumen geradezu musterhaft, da Ortsschulrath und Gemeindevertretung, von dem richtigen Grundsatze ausgehend, dass für die Jugend nur das Beste gut genug und die beste Einrichtung wegen ihrer Zweckmäßigkeit und Dauerhaftigkeit zugleich auch die billigste ist, bei Neuanschaffungen principiell nur solche Einrichtungsstücke berücksichtigen, die allen gesetzlichen, bezw. pädagogischen und hygienischen Vorschriften entsprechen.

So sind alle neu eingerichteten Classen mit den sich vorzüglich bewährenden Gasch'schen Schulbänken versehen, alle neuen Schultafeln sind in senkrechter Richtung, in Rollen beweglich, an den Schulwänden angebracht, in allen Classen (auch in den alten) befinden sich doppelte Ventilationsvorrichtungen (bei den Heizkörpern und an den Wänden), die Einrichtung des Turnsaales (von der Firma Julius Glöckner in Aussig) ist musterhaft, die Fußböden in den neuen Schulzimmern und im Turnsaale sind mit Oel eingelassen; kurz es werden trotz der anderweitigen großen Auslagen, die das rasch aufblühende Gemeindewesen ohne eigentliches Gemeindevermögen zu bestreiten hat, keine Opfer gescheut, um die Bildungsstätte der Jugend mit allen den Forderungen der Neuzeit entsprechenden Einrichtungen auszustatten.

(Weiteres siehe unter „Schulwesen".)

Das Stadthaus befindet sich am höchstgelegenen (Nord-)Ende des Marktplatze in unmittelbarer Nähe der Kirche und ist ein zweistöckiges Gebäude, in dem bis zum Jahre 1898 die Mädchen-Volksschule untergebracht war. Um dasselbe seinem gegenwärtigen Zwecke dienstbar zu machen, mussten alle Classenzimmer durch Zwischenwände getheilt werden, da dieselben fast durchwegs in Wohnungen umgeändert wurden, während sich in der ehemaligen Oberlehrerwohnung im Erdgeschosse die Gemeindeamtskanzleien befinden. Im Erdgeschosse ist außerdem die städtische Sparcassa untergebracht, neben der sich noch die Wohnung eines Polizeiwachmannes befindet, die jedoch später für die Abhaltung der bereits bewilligten Gerichtstage (siehe diese!) geräumt werden soll. Im ersten und zweiten Stockwerke befinden sich gegenwärtig die Wohnungen für zwei Oberlehrer, zwei Polizisten und den Gemeinde-Secretär.

Das Postgebäude. (Siehe „Aemter"!)

Die Apotheke befindet sich in einem an der Hauptstraße bei der unteren Chodaubrücke (Ostende der Fenklstraße) gelegenen zweistöckigen Prachtbau, der Eigenthum des gegenwärtigen Apothekers Herrn A. Zeidler ist.

Die beiden Bahnhöfe (der Buschtiehrader Eisenbahn und der k. k. Localbahn Chodau—Neudek) befinden sich am Südostende des Ortes und sind ziemlich unscheinbare, für den großen Personen- und Frachtenverkehr namentlich auf erstgenannter Bahn ganz unzulängliche einstöckige Gebäude, die sich in Bezug auf Größe, Zweckmäßigkeit und Schönheit kaum mit den neueren Bahnhöfen unbedeutender Dörfer messen können und deshalb „würdig" wären, durch etwas respectablere Gebäude ersetzt zu werden. Das Bahnpersonal besteht gegenwärtig bei der Buschtiehrader Eisenbahn aus einem Stationsvorstand, 4 zugetheilten Beamten, 1 Verladeaufseher, 1 Magazinsdiener, 4 Magazinsarbeitern, 1 Stationsdiener, 1 Nachtwächter und 4 Weichenwärtern;*) bei der k. k. Localbahn aus: 1 Vorstand, 1 Stationsaufseher, 1 Magazinsaufseher, 1 Stationsgehilfen, 1 Stationsarbeiter, 7 Conducteuren, 2 Maschinenheizern, 2 Locomotivführern, 1 Revisionsschlosser, 2 Heizhausarbeitern und 1 Nachtwächter. Im Jahre 1898 wurden bei der Buschtiehrader Eisenbahn über 60.000, bei der k. k. Localbahn über 30.000 Billete ausgegeben.

Das Armenhaus, unterhalb der Kirche gelegen, wurde im Juli des Jahres 1899 um den Betrag von 4200 fl. angekauft und besteht aus einem ebenerdigen zweiflügeligen Wohngebäude und einem Schupfen und ist von einem kleinen Gras- und Obstgarten umgeben.

Das Schlachthaus wurde über Betreiben der Sanitätsbehörde von der Genossenschaft der Fleischhauer im Jahre 1899 mit einem Kostenaufwande von 10.000 fl. erbaut. Es ist eine allen sanitären Anforderungen entsprechende Anlage, bestehend aus zwei Gebäuden, die eine geräumige Schlachthalle, Stallungen für das Vieh und Wohnungen für das Aufsichtspersonal enthalten. Außerdem befindet sich bei demselben ein großer umfriedeter Raum.

Hervorragende Gebäude.

Die hervorragendsten und für die Erwerbsthätigkeit der Bevölkerung Chodaus wichtigsten Gebäude sind unstreitig die beiden Porzellanfabriken, die sich durch ihre ungeheuren Rauchmassen als Wahrzeichen Chodaus schon weithin bemerkbar machen. Es sind großartige Unternehmungen, die — im Volksmunde kurz als „alte" und „neue" Fabrik bezeichnet — unter der Firmabezeichnung „Haas & Čžjžek", bezw. „Richter, Fenkl & Hahn" weit über die Gemarkungen unseres Vaterlandes, ja Europas, bedeutenden Ruf genießen und dem größten Theile der Bevölkerung Chodaus und vieler umliegenden Ortschaften den nöthigen Lebensunterhalt gewähren.

Die Porzellanfabrik der Firma Haas & Čžjžek ist ein altes Unternehmen (Gründungsjahr unbekannt), das sich aus ganz kleinen Anfängen allmählich entwickelte und dabei mehrmals seine Besitzer wechselte. Der Gründer desselben, namens Weiß, arbeitete anfangs bloß mit vier Scheiben. Seine Nachfolger waren: Dietl, Hüttner, Stirba & Geitler, Portheim & Sohn (1842) und vom Jahre 1871 an Haas & Čžjžek. Unter letztgenannter Firma nahm das Unternehmen einen großen Aufschwung, und noch gegenwärtig finden fast alljährlich Zu- und Neubauten statt. Die Firma beschäftigt jetzt 15 Beamte und ca. 500 Arbeiter. Sie erzeugt ausschließlich Gebrauchsgeschirre in decoriertem und weißem Porzellan, das sie im In- und Auslande und zum großen Theil auch in überseeischen Ländern absetzt. Die Fabrik hat eine eigene Betriebskrankencassa, eine Pensionscassa für Beamte und Arbeiter, sowie für Witwen und Waisen.

Die im Bilde vorgeführte Porzellanfabrik der Firma „Richter, Fenkl & Hahn"

*) Das Zugspersonal wohnt in den Endstationen Prag und Eger.

ist ein verhältnismäßig junges, darum aber nicht minder großartiges Unternehmen, das im Jahre 1883 von Albert Richter, Karl Fenkl und Alois Hahn gegründet wurde. Nachdem im Jahre 1885 Alois Hahn gestorben und im Jahre 1886 Albert Richter von dem Unternehmen zu Gunsten seines Schwiegersohnes Anton Langer zurückgetreten war, gieng die Fabrik in den Besitz der gegenwärtigen Eigenthümer Karl Fenkl und Anton Langer über, die dieselbe durch große Zubauten bis zum Jahre 1890 bedeutend erweiterten und den Betrieb verbesserten. Die Fabrik ist gegenwärtig nach den neuesten technischen Erfahrungen mit Dampfbetrieb eingerichtet, hat zehn Brennöfen, eine Massamühle, große Maschinen- und Fußdrehereien, umfangreiche Malerei und Druckerei und zwar Stein-, Stahl- und Buntdruck, mit ausgebreiteten Lager- und Expeditionsräumen, Dampfheizung ꝛc. Die Firma erzeugt gleichfalls alle in das Gebrauchsgeschirr einschlagenden Artikel als: Tafel-, Kaffee-, Thee-, Mocca-, Chocolade-, Dessert-, Eis-, Tisch-Service ꝛc; Gast- und Kaffeehausgeschirre; Waschgarnituren und Toilettegegenstände, weiß und decoriert, in jeder gewünschten Ausstattung. Der Absatz für diese Erzeugnisse erstreckt sich gleichfalls über alle Länder der österr.-ungarischen Monarchie, über Deutschland, die Türkei und die Balkanstaaten, ferner über England, Nord- und Südamerika u. s. w. Die Fabrik beschäftigt 15 Beamte und ca. 700 Arbeiter, für welche sie gleichfalls eine eigene Krankencassa besitzt.

Die Werksanlagen der „Montan- und Industrialwerke vorm. Joh. Dav. Starck" befinden sich wohl auf Münchhofer Grunde (gegenüber dem Bahnhofe der B. E.-B.), doch liegen die meisten und ausgiebigsten Grubenmaßen sowie die Schachtanlagen der Sct. Laurenzi-Zeche auf Chodauer Gebiete, weshalb dieselben auch hier Erwähnung finden müssen.

Im Chodauer Gemeindegebiete liegen:

1.	Das Sct. Laurenzi-Grubenfeld mit Ueberscharen im Gesammtausmaße von	685.467	m²
2.	„ Sct. Josefi- „ „ „ „ „ „	477.708	„
3.	„ Heinrich- „ „ „ „ „ „	130.470	„
4.	„ Anton- „ „ „ „ „ „	45.116	„
	Totale Summe	1,338.762	m²

In den Gruben sind gegen 300 Arbeiter beschäftigt, welche eine Kohlenmenge von mehr als 1,000.000 Meter-Centner jährlich zutage fördern, die zum großen Theile ins Ausland verfrachtet wird.

Die Maschinenfabrik, Metall- und Eisengießerei der Firma Karl Gasch in der Bahnhofstraße wurde im Jahre 1883 von Herrn Karl Gasch (gegenwärtige Besitzer Karl Gasch jun. und Ernst O. Schmidt) gegründet und hat sich durch dessen Thatkraft und Unternehmungslust aus sehr bescheidenen Anfängen zu einem bedeutenden und in sehr gutem Rufe stehenden Unternehmen entwickelt. Sie erzeugt und repariert Maschinen und Kessel für Kleingewerbe, Transmissionen, Heizanlagen, Mühlenwalzen u. a. m., hält auf Lager alle Arten Ventile, Hähne, Rohrverbindungsstücke, Gasrohre in allen Dimensionen und leiht Locomobilen, Worthingtonpumpen oder Pulsometer mit Rohrleitungen für Entwässerungszwecke u. dgl. m. Ferner stellt dieselbe Beleuchtungsanlagen mit Electricität und Acetylengas für größere Betriebe und Privatwohnungen her und erzeugt seit einigen Jahren Schulbänke mit Eisenconstruction und Pendelsitzen, die in Bezug auf Eleganz, Solidität und Zweckmäßigkeit unübertroffen sind und allen pädagogischen und hygienischen Anforderungen vollkommen entsprechen.

Die Maschinenfabrik und Eisenconstructionswerkstätte des Josef Gerstner, gegründet 1890 vom gegenwärtigen Besitzer, erzeugt als Specialität: Carousels, Schiffsschaukeln, Rudersportartikel, Schlagmaschinen, Scheiben für Schießhallen, ferner landwirtschaftliche Maschinen, insbesondere „Austria-Göppel" mit patentierten Kugellagern, Transmissionsanlagen, Dachconstructionen, schmiedeiserne Fabriks- und

Stallfenster, eiserne Thüren und Thore, Stiegen- und Brückengeländer, Grab-, Balkon- und Veranda-Gitter in einfachster bis feinster Ausführung, Blitzableiter u. dgl. m. Sie besorgt auch Reparaturen für landwirtschaftliche Maschinen und Fahrräder, Vernickelungen und Emaillierungen in diversen Farben.

Von anderweitigen Unternehmungen sind die hervorragendsten: die Sanitäts-kochgeschirrfabrik des August Kraus, die Bildhauerei des Karl Wolf, die Cement- und Gypsdielenfabriken von Julius Novak und Karl Schömer, die Porzellanmalerei der Firma Frosch & Kühnel, die Branntwein- und Likörfabrik des A. Schreyer und die Ziegeleien von Josef Dürrschmidt, Böhm & Ullsperger, Christl K., Mörtl R. und Adolf Trögers Erben. —

Das Gut in Ober-Chodau, aus dem ehemaligen Rittergute stammend, gegenwärtig im Besitze des Baron Königswarter, besteht aus einem großen Meierhofe in Ober-Chodau und einem kleineren (dem sogenannten „Eisenhof") außerhalb des Ortes, an der Straße nach Stelzengrün gelegen. Zu dem Gute gehören gegenwärtig 220 Joch Aecker, 76 Joch Wiesen, 35 Joch Weiden, 110 Joch Teiche und 100 Joch Wald mit einem Viehstande von 10 Stück Pferden und 70 Stück Rindern. Zu dem Gute gehört ein hübsches Schlößchen, das inmitten eines kleinen Parkes und eines daranschließenden Obstgartens steht und gegenwärtig vom Verwalter des Gutes bewohnt wird.

Die Villa Langer, dem Fabriksbesitzer Herrn Anton Langer gehörig, der sie im Jahre 1888 erbauen ließ, ist der Größe und geschmackvollen Ausstattung nach das erste und vornehmste Wohngebäude Chodaus. Betritt man an einem kalten Wintertage durch das Seitenportal (das Hauptportal wird selten geöffnet) das Innere, so strömt einem eine behagliche Wärme entgegen, da alle Räume mit Warmwasser geheizt werden, und schon der Aufgang mit den herrlichen Deckengemälden und zierlichen Blumengruppen, letztere aus dem eigenen Treibhause, machen einen äußerst wohlthuenden und zugleich herrschaftlich vornehmen Eindruck. Besonders bemerkens- und sehenswert ist die mit großer Ausdauer, Fachkenntnis und mit bedeutenden Geldopfern erworbene Geweihsammlung, die fast durchwegs wertvolle Abnormitäten enthält, und vom Besitzer mit liebenswürdiger Bereitwilligkeit gezeigt und erklärt wird.

Sehenswert ist auch der große, mit peinlichster Sorgfalt gepflegte Park, der die Villa umrahmt, und schon im zeitlichsten Frühjahr durch seine herrschaftliche Einfahrt, die prachtvollen Blumenbeete und Rabetten, die seltenen Ziersträucher, sauberen Spaziergänge und lauschigen Ruheplätzchen den Besucher entzückt. —

Bewohner. Chodau hatte bei der letzten Volkszählung im Jahre 1890 3855 Einwohner, dürfte aber jetzt das fünfte Tausend bereits überschritten haben, da eine provisorische Zählung im Jahre 1898 bereits 4886 Seelen ergab. Mit Ausnahme von ca. 70 Israeliten und 15 Protestanten bekennen sich sämmtliche Bewohner zur katholischen Religion; der Nationalität nach sind außer einigen eingewanderten Tschechen alle Bewohner deutsch.

Durch die zahlreichen Dampfschlote und qualmenden Essen wird Chodau schon äußerlich das Gepräge eines hervorragenden Industrieortes verliehen; noch auffallender wird diese Thatsache durch die Beschäftigung der Bewohner erhärtet. Chodau, ein ehemaliges Bauerndorf mit fast ausschließlich bäuerlicher Bevölkerung, weist gegenwärtig nur noch 17 Bauernhöfe auf. Dagegen zählt es jetzt außer den Arbeitern, die das Gros der Bevölkerung bilden, über 250 Handwerker und Geschäftsleute, darunter: 11 Bäcker, 1 Bildhauer, 3 Blech- und Emaillenwarenhändler, 2 Buchbinder, 3 Cementwarenerzeuger, 18 Colonialwarenhändler, 5 Confectionsgeschäftsinhaber, 1 Dienstvermittlerin, 2 Eisenwarenhändler, 1 Färber, 17 Flaschenbierhändler, 14 Fleischhauer und Selcher, 1 Photographen, 5 Friseure, 9 Galanterie- und Papierwarenhändler, 22 Gastwirte, 3 Getreidehändler, 3 Glaser, 2 Goldarbeiter,

14 Grünzeughändler, 1 Hutmacher, 1 Kaminfeger, 18 Kleidermacher, 3 Lackierer und Maler, 3 Lederhändler, 2 Müller, 5 Milchhändler, 5 Modewarenhändler, 14 Obsthändler (Grünzeughändler), 8 Lohnfuhrwerker, 3 Maurermeister; 3 Porzellan- und Glaswarenhändler, 2 Putzmacherinnen, 2 Sattler und Tapezierer, 1 Schieferdecker, 4 Schmiede, 9 Schnitt-, Weiß-, Wirk- und Kurzwarenhändler bezw. Händlerinnen, 10 Schuhmacher, 3 Spengler (Blechwarenerzeuger), 3 Strickerinnen, 4 Tischler, 2 Töpfer, 2 Uhrmacher, 1 Viehhändler, 2 Wagner, 3 Ziegeldecker, 3 Zimmermaler, 1 Zimmermeister und 2 Zuckerbäcker, wobei aber nur die Geschäftsinhaber — nicht aber die Gesellen (Gehilfen) und Lehrburschen — gerechnet sind.

Außerdem hat Chodau 3 Aerzten (Doctoren der gesammten Heilkunde), 1 Thierarzt, ein Apotheker, 3 Geistliche, 20 Lehrpersonen und gegen 50 Beamte (Bahn-, Post-, Fabriks-, Werks- und Gemeindebeamte).

Infolge des Gewerbesfleißes der Bewohner und flotten Absatzes der Industrieerzeugnisse blühen Handel und Gewerbe, während die Landwirtschaft, einst der Haupterwerbszweig der Bewohner, in stetem Niedergange begriffen ist.

Leider nimmt in demselben Maße, in dem die Vergrößerung und Verschönerung des Ortes zunimmt, die Verwüstung und Verödung der Umgebung zu, so dass dieselbe — einst eine üppige, getreide- und waldreiche Gegend — gegenwärtig infolge der zahllosen Gruben, Bingen und Halden und der zunehmenden Entwässerung einen recht düsteren Eindruck macht, weshalb sich dem in der Gründung begriffenen Anpflanzungs- und Verschönerungs-Vereine ein großes Feld dankenswerter Arbeit eröffnet. —

Geistige Cultur. Wenn man das Schulwesen eines Ortes als Maßstab für die geistige Cultur der Bewohnerschaft annimmt, so muss man Chodau einen Ehrenplatz in unserem schul- und bildungsfreundlichen Bezirke zuerkennen, da es in Bezug auf Fürsorge für das Bildungswesen kaum von einem Orte des Bezirkes übertroffen wird.

Die Vermehrung der Schulclassen, die allerdings durch den raschen Aufschwung der Industrie und das rapide Anwachsen der Bevölkerung bedingt ist, dürfte selbst in unserem mächtig aufstrebenden Bezirke nahezu ohne Beispiel dastehen: Chodau hatte bis zum Jahre 1871 eine zweiclassige Schule, wobei aber noch die Ortschaften Münchhof, Granesau und Wintersgrün eingeschult waren, die jetzt selbständige Schulen mit zusammen zehn Classen besitzen.

Das Schulhaus, ein kleines, einstöckiges hölzernes Gebäude, enthielt außer den zwei kleinen Lehrzimmern auch die Lehrerwohnung, bestehend aus einer Küche, die zugleich als Wohnzimmer diente, und einer Kammer. Am 23. Feber 1864 wurde mittelst k. k. bezirksämtlicher Commission ein Anbau an das alte Schulhaus angeordnet, da die schwierigen finanziellen Verhältnisse des Ortes einen vollständigen Neubau nicht gestatteten.

Zu den ca. 5000 fl. betragenden Baukosten hatte die Stadtgemeinde Elbogen, nachdem durch das Landesgesetz vom 20. September 1864 die Schulpatronate aufgehoben worden waren, nur noch den Steuergulden beizutragen.

Die beiden übereinander liegenden Schulzimmer (an der Nordseite des jetzigen Stadthauses) wurden am 3. October 1864 vom Bezirksvicar, Herrn Franz Hafenrichter, Pfarrer in Lichtenstadt, feierlich eingeweiht und boten — bei den damaligen schlechten Schulbesuchsverhältnissen — für die 217 schulpflichtigen Kinder hinlänglich Raum.

Nach dem Inslebentreten des Reichsvolksschulgesetzes wurde Chodau zuerst in die dritte und am 1. Jänner 1872 in die zweite Gehaltsclasse (400 bezw. 500 fl. Jahresgehalt) eingereiht. Der erste Ortsschulinspector war der Fabriksbesitzer Herr von Portheim.

Im Herbste 1871 wurde die bis dahin zweiclassige Schule um eine Classe vermehrt und die Wohnung des Oberlehrers musste in ein Schulzimmer umgewandelt werden.*)

Im Jahre 1875 wurde das Schulhaus in seiner jetzigen Gestalt hergestellt, nachdem seit Eröffnung der Buschtiehrader Eisenbahn die Schülerzahl bedeutend gestiegen und die Erweiterung der Schule um eine Classe nothwendig geworden war. Der vordere (südliche) Theil des alten, hölzernen Schulgebäudes wurde im März dieses Jahres weggerissen und an seiner Stelle ein zweistöckiger Anbau aufgeführt, wobei gleichzeitig auch der nördliche Flügel ein zweites Stockwerk erhielt.

Beim Ausgraben der Kalkgruben stieß man an der rechten Ecke des Kirchenplatzes auf Menschenskelette, weshalb die Gruben über Befehl des Pfarrers Fischer wieder zugefüllt werden mussten, „um die heilige Ruhe der hier Begrabenen nicht weiter zu stören.“ **)

Das neue Schulgebäude wurde Ende September 1875 eingeweiht und am 1. October der Unterricht darin begonnen. Während des Baues wurde in dem von der Gemeinde gemieteten Saale des Gasthauses „zum Anker“ (jetzt „Hotel Weber“) abwechselnd für die drei Classen Unterricht ertheilt, da die vierte Classe erst nach Fertigstellung des neuen Schulhauses eröffnet wurde.

Mit 1. Jänner 1877 wurde an der hiesigen Schule der Handarbeitsunterricht eingeführt.

Anfangs October 1879 wurde die Schule abermals um eine Classe erweitert, und zwar wurde eine Parallele zur zweiten Classe, die gegen 200 Kinder zählte, bewilligt. Am 13. Mai 1882 wurde die Chodauer Schule zum ersten Male vom Landesschulinspector Herrn P. Maurus Pfannerer inspiciert, der sich im allgemeinen sehr lobend über die Unterrichtserfolge und das Verhalten der Kinder ausgesprochen haben soll.

Die Erbauung und rasche Erweiterung der neuen Porzellanfabrik der Firma „Richter, Fenkl & Hahn“ hatte einen großen Zuzug von Arbeitern und eine starke Vermehrung der schulpflichtigen Kinder zur Folge, deren Anzahl innerhalb zwei Jahren (1883—1885) von 483 auf 620 gestiegen war.

Die Schule wurde deshalb über Ansuchen des Ortsschulrathes abermals um zwei Classen vermehrt und am 1. October 1885 in eine fünfclassige (mit zwei Parallelclassen umgewandelt.

Da aber im Schulhause bereits alle Classen besetzt waren, so machte die Ermittelung der zwei nothwendigen Lehrzimmer dem Ortsschulrathe große Schwierigkeiten. Ueber Antrag des Oberlehrers theilte man das größte Schulzimmer an der Nordseite des zweiten Stockwerkes durch eine Scheidewand, wodurch ein allerdings kleines und ziemlich unpraktisches Lehrzimmer gewonnen wurde. Als zweites Lehrzimmer mietete man neuerdings den kleinen Saal des Gasthauses „zum Anker“, der schon 1875 diesem Zwecke gedient hatte. Mit Beginn des Schuljahres 1885/86 wurde der großen Schülerzahl wegen die erste und fünfte Classe nach Geschlechtern getrennt und in denselben bis zur Ernennung neuer Lehrkräfte (1. Jänner 1886) Halbtagsunterricht ertheilt.

Im April 1886 wurde dem Fräulein Emma Scheithauer vom Landesschulrathe die Errichtung eines Kindergartens bewilligt, welcher am 1. Mai eröffnet und gleichfalls in einem Locale des Gasthauses „zum Anker“ untergebracht wurde.

*) Im Jahre 1874 wurde durch einen Erlass des Landesschulrathes angeordnet, dass alle bis dahin provisorischen Anstellungen der Oberlehrer durch definitive zu ersetzen seien. Da die Oberlehrerstelle in Chodau nicht dem bisherigen provisorischen Oberlehrer Josef Winter, sondern dem Lehrer Ed. Kraul verliehen wurde, entstanden zwischen den genannten Lehrpersonen Missheiligkeiten, die bis zu der im Jahre 1882 erfolgten Pensionierung des erstgenannten Lehrers andauerten.

**) Auch beim Uebersetzen der Plankenheim'schen Statue vom Jahre 1772 auf den Kirchenplatze fand man zahlreiche Menschenknochen, wodurch die Annahme bestätigt wurde, dass dieser Platz einst als Friedhof diente.

Mit Beginn des Schuljahres 1888/89 wurde die Trennung nach Geschlechtern in allen Classen durchgeführt, nachdem über Ansuchen des Ortsschulrathes die Schule abermals um drei Classen vermehrt und die Theilung derselben in zwei fünfclassige Schulen vom Landesschulrathe bewilligt worden war.

Chodau hatte nun, trotzdem alle auswärtigen Ortschaften — zuletzt Granesau im Jahre 1888 — ausgeschult worden waren, zwei selbständige fünfclassige Schulen, nachdem mit Jänner 1889 noch eine zweite Oberlehrerstelle creiert worden war.

Nunmehr erwies sich aber auch der Neubau eines zweiten Schulgebäudes als unausweichliche Nothwendigkeit. Mit dem Baue desselben wurde mit Rücksicht auf die zu gewärtigende Trennung der Schule bereits im Herbste 1887 begonnen, und am 14. October 1888 konnte dasselbe schon seiner Bestimmung zugeführt werden. Dasselbe, ein hübsches zweistöckiges Gebäude, enthielt 6 Lehrzimmer und 3 kleine übereinander gelegene Cabinete, von denen das ebenerdige dem Schuldiener und das im ersten Stocke gelegene der Kindergärtnerin als Wohnung angewiesen wurde. Da ein Lehrzimmer übrig war, so wurde dasselbe der Kindergärtnerin auf Widerruf überlassen.

Das neue Schulgebäude wurde über behördliche Anordnung als Knabenschule verwendet, während das alte Schulgebäude als Mädchenschule diente.

Im Winter des Schuljahres 1887/88 wütheten in Chodau und in den umliegenden Ortschaften Diphtheritis und Scharlach mit solcher Vehemenz, dass im Monate Jänner allein über 50 Kinder im Alter von 3—7 Jahren starben, und bei dem Ziegelschläger Joh. Meinl in einer Nacht 4 Kinder am Todtenbette lagen. In den Unterclassen (erste bis dritte Classe) wurde deshalb über behördliche Anordnung der Unterricht sistiert, aber auch in den Oberclassen ließ der Schulbesuch selbstverständlich viel zu wünschen übrig. Erst im März ließ die furchtbare Seuche, die namenlosen Jammer in den Familien verursacht hatte, allmählich nach.

Am 2. December 1888 wurde das 40jährige Regierungsjubiläum Sr. Majestät des Kaisers in schlichter, aber würdiger Weise gefeiert, wobei 25 sogen. Kaiser-Nummern, gespendet vom Ortsschulrath, 100 kleine Kaiserbilder, gespendet vom k. k. Postmeister Schlejska, und 22 Hefte „Oesterreichs deutsche Jugend“, gespendet vom Fabriksbesitzer Anton Langer, an brave Schulkinder vertheilt wurden.

Am 12. Juli 1891 wurde über Anregung des Gesangvereins „Concordia“ ein großes Schulfest veranstaltet, wobei Reden gehalten, Lieder gesungen und die Kinder unentgeltlich bewirtet und durch verschiedene Spiele erfreut wurden.

Mit Beginn des Schuljahres 1891—92 wurde der Religionsunterricht für die katholische Schuljugend, der bis zur Anstellung eines zweiten Kaplans zum Theil von weltlichen Lehrern ertheilt werden musste, ausschließlich von der Ortsgeistlichkeit (zwei Kaplänen) ertheilt.

Durch das neue Gehaltsgesetz vom 13. Mai 1894 wurde Chodau in die IV. Gehaltsclasse (550 fl. Jahresgehalt) eingereiht.

Im Jahre 1896 wurde wegen Ueberfüllung einzelner Classen der Mädchenschule über Ansuchen des Ortsschulrathes eine Parallele zur vierten Mädchenclasse errichtet, welche in dem bisher für die gewerbliche Fortbildungsschule verwendeten Zimmer untergebracht wurde.

Mit Beginn des Schuljahres 1897—98 wurde statt der im Vorjahre bewilligten Parallelclasse an der Mädchenvolksschule eine aufsteigende sechste Classe errichtet. Gleichzeitig wurde auch an der Knabenvolksschule die Errichtung einer sechsten Classe bewilligt, weshalb an letzterer Schule mangels eines verfügbaren Lehrzimmers in zwei Classen Halbtagsunterricht ertheilt werden musste.

Es trat nun abermals an die Gemeinde die Nothwendigkeit heran, neue Schulräume zu beschaffen, umsomehr, als die Classenzimmer des alten Schulhauses behördlicherseits wiederholt als „den pädagogischen und hygienischen Anforderungen nicht entsprechend“ bezeichnet wurden.

Da sonach der Bau eines neuen Schulhauses unvermeidlich schien, so entschloss sich die Gemeindevertretung nach mehrfachen Berathungen und über Befürwortung des Orts- und Bezirksschulrathes zur Errichtung einer Knabenbürgerschule (Beschluss vom 12. October 1896) und später (7. März 1897) auch zur Errichtung einer Mädchenbürgerschule, nachdem die Frequenz der Mädchenvolksschule ohnedies eine abermalige baldige Classenvermehrung gewärtigen ließ.

In den vorerwähnten Gemeindeausschusssitzungen wurde beschlossen, das neue Schulgebäude auf der der Gemeinde gehörigen Bauparzelle Nr. 981/1050 anschließend an die Knabenschule zu erbauen, und zwar derart, dass in demselben noch 6 Lehrzimmer für die Volksschule und die entsprechenden Räumlichkeiten für die neue Doppel-Bürgerschule hergestellt würden.

Nach Einholung der behördlichen Genehmigung wurde mit dem Baue nach den vom Baumeister Herrn A. Lehmann in Falkenau ausgearbeiteten Bauplane von dem Maurermeister J. Würkner aus Chodau und dem Zimmermeister K. Köhler aus Granesau am 20. Mai 1897 begonnen und derselbe bis Ende October unter Dach gebracht. Zeitlich im Frühjahre 1898 wurden die Arbeiten wieder aufgenommen, und so konnte trotz mancher Schwierigkeiten und baulichen Hindernisse das neue stattliche Gebäude bereits mit Beginn des Schuljahres 1898/99 eingeweiht und seiner Bestimmung übergeben werden. (Nähere Beschreibung siehe Seite 426—427.)

Im genannten Schuljahre wurden zunächst vier Classen der Bürgerschule eröffnet, die beiden dritten Classen kamen mit Beginn des Schuljahres 1899—1900 hinzu. Die beiden sechsten Classen an den Volksschulen wurden mit Beginn des Schuljahres 1898/99 wieder aufgelassen, und so besitzt Chodau gegenwärtig zwei fünfclassige Volksschulen, die über ausdrücklichen Wunsch des Ortsschulrathes unter selbständigen Leitungen verblieben, und eine unter der Leitung eines Directors stehende Doppel-Bürgerschule mit nahezu **1000** schulpflichtigen Kindern.

Und doch ist es nur eine Frage der Zeit, dass die Classenzahl der Volksschulen eine abermalige Vermehrung erfahren muss, da besonders die Unterclassen seit Jahren überfüllt sind und durchschnittlich 80—100 schulpflichtige Kinder ausweisen. Dass ein diesbezüglicher Appell an die Gemeindevertretung Chodaus nicht wirkungslos verhallen wird, verbürgt der schulfreundliche Geist der Bevölkerung, der allezeit zum Segen derselben über der Stadt walten möge!

Die gewerbliche Fortbildungsschule in Chodau. Im October des Jahres 1890 wurde von einigen Herren die Anregung zur Errichtung einer gewerblichen Fortbildungsschule in Chodau gegeben. Nachdem diese Anregung von maßgebender Seite die vollste Unterstützung fand, konnte diese Anstalt bereits am 1. October 1891 eröffnet werden. In besonders hervorragender Weise nahmen an der Gründung besagter Schule theil die Herren: Bürgermeister und Fabriksbesitzer Karl Fenkl, Ortsschulinspector und Fabriksbesitzer August Kraus, Fabriksdirector Franz Gerstner, Ortsschulrathsmitglied M.-U.-Dr. Ritter von Stein, Ortsschulrathsmitglied Josef Grünes und Kaufmann und Gemeinderath Josef Gerstner. Diesen Herren war es größtentheils zu danken, dass das Project in so rascher Weise der Verwirklichung entgegengeführt wurde.

Vom löblichen k. k. Bezirksschulrathe in Falkenau wurde die Benützung eines großen Lehrzimmers in der Mädchenvolksschule, das die Gemeinde Chodau mit einem Kostenaufwande von über 300 fl. ö. W. einrichtete, gestattet. Als Leiter der Anstalt wurde Volksschullehrer Herr Anton Ditz, als Lehrer Herr Franz Schröpl, Volksschullehrer in Chodau, ernannt. Laut ministerieller Entscheidung vom 2. November 1891, Z. 21.738, erhielt das Statut der Fortbildungsschule die Genehmigung. Mit der Inspection besagter Schule wurde der Director der k. k. Staatsgewerbeschule in Pilsen, Herr Siegmund Gottlob, betraut. Da die beiden bereits genannten Lehrkräfte im Schuljahre 1895—96 Chodau verließen, so wurden vom Schul-

ausschusse bestellt und zwar zum Leiter der Volksschullehrer Wenzl Lochschmidt, zum Lehrer Ignaz Ullrich, Volksschullehrer in Chodau.

Durch das Gesetz vom 23. Feber 1897, Z. 63 R.-G.-Bl., wurde die Gewerbeordnung abgeändert und hiedurch der obligate Besuch der gewerblichen Fortbildungsschulen derart geregelt, dass auf Grund des § 99 b ad III alle Lehrlinge zum Besuche der gewerblichen Fortbildungsschule verpflichtet sind. Mit Bezug auf das genannte Gesetz wurde, über Anregung des Leiters der gewerblichen Fortbildungsschule, in der am 25. August 1897 abgehaltenen Sitzung des Schulausschusses die Abänderung des Statuts und Lehrplanes beschlossen. Das abgeänderte Statut, sowie der neue Lehrplan wurden mit Erlass des h. k. k. Ministeriums für Cultus und Unterricht vom 26. December 1897, Z. 27.774, genehmigt.

Mit Rücksicht auf die Schülerzahl erwies sich das bisher benutzte Lehrzimmer bereits in den Schuljahren 1895—96 und 1896—97 als unzureichend, weshalb durch den Schulausschuss für die Ausmittelung eines zweiten Lehrzimmers gesorgt werden musste. Gegenwärtig wird ein Zeichensaal der Bürgerschule und ein Lehrzimmer der Volksschule benutzt. Der Unterricht wird in der Zeit vom 1. September bis 30. April an Wochentagen von 6—8 Uhr abends und an Sonntagen von 9—12 Uhr vormittags in zwei Abtheilungen mit zusammen 17 Unterrichtsstunden (erste Abtheilung 8 Uhr, zweite Abtheilung 9 Uhr) ertheilt.

Vom Schuljahre 1898—99 angefangen wurde der Professor der Staatsgewerbeschule in Pilsen, Herr Anton Spinner, als Regierungscommissär mit der Inspection der hiesigen Schule betraut.

Der gegenwärtige Schulausschuss besteht aus den eingangs erwähnten Herren und dem Fabriksbesitzer Herrn Philipp Schreier als Vertreter des h. Ministeriums für Cultus und Unterricht. — Subventioniert wurde die Schule bisher vom Staate, vom Lande, vom Bezirke, von der Handelskammer und von dem Verbande österr. Porzellanfabriken in Karlsbad. Für Beheizung, Beleuchtung, Lehr- und Lernmittel sorgt die Gemeinde Chodau.

Aemter und öffentliche Institutionen.

1. Das Gemeindeamt, bis zum Jahre 1898 in gemieteten Localitäten (im Gasthause des Herrn Wenzl Reinl) untergebracht, befindet sich jetzt am schönsten Platze der Stadt, in dem neben der Kirche gelegenen Stadthause, der ehemaligen „alten Schule". (Siehe diese!)

Als Beamte sind angestellt: 1 Stadtsecretär und 1 Kanzelist, denen als Hilfskräfte die vier Polizeiwachmänner (1 Oberwachmann und 3 Polizisten) zugetheilt sind.

Der Gemeindeausschuss besteht seit der letzten Neuwahl (Frühjahr 1899) aus 30, der Gemeinderath dementsprechend aus 5 und der Ortsschulrath aus 9 Mitgliedern.

Das gesammte Gemeindevermögen beträgt 186.657 fl. 10 kr., dem Passiva in der Höhe von 184.220 fl. 83 kr. (für Volks- und Bürgerschulen, Wasserleitungen, Canalisierung, Trottoiranlage, Pflasterung, Bahn- und Straßenbausubventionen ꝛc.) gegenüberstehen.

Die gesammte Steuerleistung betrug (1898) 17.490 fl. 97 k.

Den Einahmen pr. 16.294 fl. standen (1898) die Ausgaben pr. 20.878 fl. gegenüber, woraus ein Abgang von 4584 fl. resultiert, der durch eine 30% Umlage gedeckt werden musste.

2. Das k. k. Post- und Telegraphenamt. Das nicht ärarische Postamt wurde am 1. Mai 1869 eröffnet und befindet sich in einem gemieteten Gebäude in der Plankenheimstraße. Der Telegraphenverkehr wurde im Jahre 1890 eingerichtet. Beide Aemter erfreuen sich einer äußerst regen Benützung, wie aus dem nachfolgenden ziffernmäßigen Ausweise erhellt:

Arbeits-Ausweis

des k. k. Post- und Telegraphenamtes Chodau für das Jahr 1898.

Aufgabe								Abgabe								
Stückzahl der aufgegebenen gewöhnlichen Briefe, Correspondenzkarten ꝛc.	Recommandierte Briefe	Packete und Geldbriefe	Telegramme	Anzahl der eingezahlten Postanweisungen	Eingezahlter Betrag	Anzahl der Einlagen im Spar- und Checkverkehr	Eingezahlter Betrag	Anzahl der eingelangten Briefe, Correspondenzkarten, Drucksachen incl. der Zeitungen	Recommandierte Briefe	Eingelangte Packete und Geldbriefe	Telegramme	Anzahl der ausgezahlten Postanweisungen	Betrag	Anzahl der Rückzahlungen im Postsparcassendienste	Betrag	Anzahl der eingelangten Nachnahmesendungen	Eingelangte Postaufträge	Jährlicher Geldumsatz
144.000	7881	7009	1664	13.505	275.039 fl. 23 kr.	9998	652.116 fl. 54 kr.	180.000	9463	12.733	2174	5073	176.638 fl. 99 kr.	1186	597.320 fl. 54 kr.	3180	247	1,701.115 fl. 30 kr.

Der jährliche Geldumsatz erreicht somit die respectable Höhe von 1,701.115 fl. 30 kr., ungerechnet den Verschleiß von Postwertzeichen!

Als Amtspersonen fungieren gegenwärtig: 1 k. k. Postmeister, 1 k. k. Expeditor und 1 Hilfsbeamter. Die Zustellungen in Chodau besorgt 1 Ortsbriefträger.

Zum Bestellungsbezirke des Amtes gehören noch zwei Rural-Rayons mit folgenden Ortschaften: I. Rayon: Münchhof, Imligau, Poschezau, Pechgrün, Neuhäuser, Braunsdorf und Stelzengrün; II. Rayon; Wintersgrün, Doglasgrün, Zähren, Dotterwies, Sponsl, Schwarzebach, Kosl und Köstldorf.

Zu jedem Postzuge verkehrt ein Postwagen und bis zur Eröffnung der Bahnlinie Karlsbad—Johanngeorgenstadt hatte das hiesige Postamt auch die Postbegleitung nach Neudek zu besorgen, weshalb bis zum 1. Juni 1899 zwei Expeditoren angestellt waren.

Die städtische Sparcassa wurde erst im Jahre 1898 gegründet, erfreut sich aber trotzdem eines regen Zuspruches. Die Einlagen und Zinsen betrugen im ersten Halbjahre ihres Bestandes (vom 1. Juli bis 31. December 1898) 44.573 fl. 62 kr.
die Rückzahlungen, Darlehen ꝛc. . . . . 41.617 „ 34 „
somit in diesem Zeitraume ein Geldverkehr von . . . . . 86.190 fl. 96 kr.
für den Anfang gewiss ganz befriedigende Summen. Das Amtslocal befindet sich im Erdgeschoss des Stadthauses. Als Cassier ist gegenwärtig der städtische Kanzelist angestellt. Die Prüfung der Geschäftsgebarung obliegt einem fünfgliedrigem Directorium, während die Entscheidung über wichtigere Cassageschäfte einem zwölfgliedrigem Ausschusse obliegt.

Die Spar- und Vorschusscassa, registrierte Genossenschaft mit unbeschränkter Haftung, wurde schon im Jahre 1868 unter dem Namen „Sparverein" gegründet. Dieser Verein wurde wegen schlechten Geschäftsganges und wegen der bei der Geschäftsgebarung sich ergebenden Mängel im Jahre 1894 nach vorgenommener Statutenänderung unter obiger Benennung neu organisiert und hat sich seitdem durch seinen stetig wachsenden Geldverkehr als vollkommen lebensfähig erwiesen. Da sich seine Mitglieder zumeist aus den minderbemittelten Volksclassen recrutieren,

so bewegt sich der Geldumsatz zumeist naturgemäß in bescheideneren Grenzen, jedoch stets in aufsteigender Linie.

Die Einlagen betrugen im Jahre 1898 . . . . . 52.701 fl. 34 kr.
die Rückzahlungen, Darlehen ꝛc. . . . . 34.266 „ 79 „
somit der gesammte Geldverkehr in diesem Zeitraume . . 86.968 fl. 13 kr.

Der Verein zählt gegenwärtig 256 Mitglieder mit 297 Antheilen à 25 fl. und besitzt einen Reservefond von 1746 fl. 89 kr. Der Vorstand besteht aus 1 Director, 1 Controlor und 1 Cassier nebst 9 Aufsichtsräthen.

An Vereinen ist Chodau überreich, denn es zählt deren nicht weniger als 21, und zwar:

1. Casinoverein . . . . . gegr. im Jahre 1873
2. Deutscher Gesangverein „Concordia" . . . . . „ „ „ 1873
3. I. Militär-Veteranen-Verein Freiherr v. Weber . . . . . „ „ „ 1877
4. Patriotisches Krieger-Corps Erzherzog Otto . . . . . „ „ „ 1891
5. Musik- und Gesangverein „Mozart" . . . . . „ „ „ 1886
6. Freiwilliger Feuerwehr-Verein . . . . . „ „ „ 1874
7. Deutscher Turnverein . . . . . „ „ „ 1884
8. Gabelsberger Stenographen-Verein . . . . . „ „ „ 1888
9. Arbeiter-Fortbildungsverein „Vorwärts" . . . . . „ „ „ 1891
10. Ortsgruppe des Bundes der Deutschen in Böhmen . . . . . „ „ „ 1897
11. Ortsgruppe des Böhmerwaldbundes . . . . . „ „ „ 1892
12. Bolzen- und Scheiben Schützenverein . . . . . „ „ „ 1891
13. Ortsgruppe des Verbandes der Porzellan- und Thonwaren-Arbeiter . . . . . „ „ „ 1892
14. Leichen- und Beerdigungs-Verein . . . . . „ „ „ 1895
15. Spar- und Vorschuss-Verein . . . . . „ „ „ 1870
16. Deutscher Schulverein . . . . . „ „ „ 1882
17. Feuerwehr-Gau-Verband . . . . . „ „ „ 1892
18. Geflügelzucht-Verein . . . . . „ „ „ 1894
19. Radfahrer-Verein . . . . . „ „ „ 1895
20. Unterstützungsverein der Porzellandreher . . . . . „ „ „ 1894
21. Arbeiter-Turn- und Gesangverein „Freigeist" . . . . . „ „ „ 1898

Geschichte. Die ältesten Geschichtsquellen über Chodau reichen (nach H. Gradl) bis zum Ende des 12. Jahrhunderts zurück.

Durch einen reichen Gnadenbrief vom 7. März 1185 nahm Papst Lucius III. von Verona das Kloster Waldsassen in seinen Schutz; er bestätigte ihm seine gesammten Besitzungen, jetzigen wie späteren Erwerb und führte dabei auch namentlich an (P.-Nr. 10) in der Provinz Zettlitz*) jenen Strich, welchen Kaiser Friedrich den Mönchen übertrug.

Im Jahre 1196 nahm Heinrich Bretislav von Böhmen den gesammten Besitz des Klosters Waldsassen „in Böhmen": Pöhlich, Weinern, Pruwich, „in der (also immer noch nicht zu Böhmen gezählten) Provinz Zettlitz die Güter in und um Chodau", jenseits dieser Provinz den Ort Marget in seinen Schutz.

Im Jahre 1288 wurden die Besitzungen des Klosters Waldsassen um Chodau durch Räubereien geschädigt.

Am 22. October 1321 — einen Tag vor Erlassung des Egerer Freiheitsbriefes — nahm König Johann von Luxemburg das Kloster Waldsassen in seinen Schutz und bestätigte alle Privilegien, besonders jene, die diesem sein Vater (Heinrich) verliehen hatte.

Im Jahre 1348 verkaufte das Kloster Waldsassen nebst vielen anderen Besitzungen auch das Dorf und den Meierhof Chodau an Trost Winkler von Kiensberg (Herrn von Falkenau und Altkinsberg).

*) Die Provinz Zettlitz (der Elbogener Kreis) wird hier dem anderen Böhmen entgegengesetzt, liegt also derzeit nicht „in Böhmen". Die Schenkung machte nicht der böhmische Herzog, sondern Kaiser Friedrich, dem also die Provinz Zettlitz gehört haben muss. Der Strich wurde später bei der Neubestätigung durch Heinrich Bretislav von Böhmen im Jahre 1196 mit Namen bezeichnet: es ist Chodau mit dem dazu gehörigen Grunde.

Dieser Verkauf hatte jedoch längere Streitigkeiten im Gefolge, bis am 24. Juni 1348 endlich ein Vergleich „um alle Geschäfte“ erfolgte, in welchem Trost Winkler von Kinsberg die Herausgabe der (Versatz-)Briefe, mit Ausnahme derer über Hof und Dorf Chodau, Dorf Münchgrün, Schaben und Pürg(=las) sammt Zubehör gelobte.

Am 28. November 1355 bestätigte Kaiser Karl IV. diesen Verkauf, indem er über Bitten der Mönche genehmigte, dass sie ihr Klostergut zu Chodau, einen Hof mit zwei Pflügen und das Dorf selbst mit aller Zugehörung an den edlen Trost Winkler von Kinsberg verkauften, in der Art, dass der Genannte den Hof und das Dorf zu Chodau als rechtes Erbe inne haben, nützen und besitzen solle wie andere Edelleute im Elbogener Lande.

Am gleichen Tage hatte der Kaiser das Kloster Waldsassen mit Rücksicht auf dessen Schuldenlast von allen Schulden an die Juden, „die vormals durch Gottes Verhängnis zu Nürnberg, zu Eger und auch anderswo sind erschlagen und verderbt“ worden, frei und los gesprochen, alle die Briefe darüber vernichtend.

In der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts kam Chodau, welches damals ein sogenanntes Steinlehen war (so wurden die aus einzelnen Höfen oder Dörfern bestehenden Besitzthümer jener Dienstleute genannt, die zur Abwehr etwaiger Angriffe auf den Schlossherrn verpflichtet waren), aber alle Rechte eines Rittergutes ausübte, in den Besitz der Herttenberger*) (Buslav oder Bohuslav Herttenberg).

Im Jahre 1490 wird Mathes Hisserle (Mathias Unruher) als Besitzer von Chodau genannt. Diesen wollte Hieronymus Schlick nächtlicherweile auf seinem Schlosse in Chodau festnehmen lassen, um ihn einen Kopf kürzer zu machen; doch gelang es dessen Gattin, ihn noch rechtzeitig zu warnen, und so wurde Schlicks grausames Vorhaben vereitelt. Die zügellosen Söldner plünderten das von seinem Herrn verlassene Schloss, führten das Vieh fort, fischten die Teiche und ruinierten, was sie fanden. Als Geisel nahmen sie den alten Vater des Mathias Hisserle in das Schloss Elbogen mit. Als Ursache dieses Ueberfalles wird angegeben, dass Mathias Hisserle Ende 1490 als Vertreter der Stadt Elbogen beim Könige Klage führte über Schlicks Gewaltthaten. Der von Hisserle gegen den Burggrafen Schlick angestrengte Process hatte schon volle zehn Jahre gedauert, ohne dass ein Rechtsspruch erfolgt wäre. Es kam nun zu neuen Verhandlungen, doch der gewaltthätige Schlick ließ Hisserle vor deren Beendigung auf seinem Schlosse ergreifen und auf Schloss Schöneck gefangen setzen. Glücklicherweise gelang es Hisserle, schon nach wenigen Tagen sammt seinen (wahrscheinlich bestochenen) Wächtern zu entfliehen, worauf er sein Gut Chodau verkaufte und sich in der Gegend von Luditz ansässig machte. —

Anfangs des 17. Jahrhunderts übertrat der Pfarrsprengel Chodau gleichzeitig mit der Stadt Elbogen zum Protestantismus (Siehe Seite 426!)

Das Gut Unter-Chodau wurde nach der Schlacht am weißen Berge confisciert und 1623 an Johann Wenzel Winekhler (Winkler), der als Herr auf Kirchberg und Neugrün genannt wird, verkauft.**)

Am 22. Jänner 1644 kam dieses Gut durch Kauf in den Besitz des Freiherrn Hans Hartwig von Nostitz, der k. k. Rath, Landrechtsbeisitzer, königl. böhmischer Kammerrath, Hauptmann des Elbogener Kreises und Herr auf Falkenau, Heinrichsgrün und Schoche (Pschochau) war, der es aber schon am 29. September desselben Jahres um 4128 fl. rhein. an Maria von Plankenheim, geb. von Endern

*) Herren auf Hartenberg.

**) Dieses Gut hatte schon vor der Schlacht am weißen Berge zu Elbogen gehört. Als im Jahre 1620 Kaiser Ferdinand II. sämmtliche Steinlehen recognoscieren ließ, wurde auch der Elbogener Lehenhof aufgelöst, wobei Elbogen auch das Gut Unter-Chodau verlor, das als freies Allodialgut in die königliche Landtafel eingetragen wurde.

auf Ober-Chodau, verkaufte, wodurch Ober- und Unter-Chodau vorübergehend vereinigt wurden.

Am Bartholomäustage des Jahres 1654 äscherte ein verheerender Brand einen großen Theil von Chodau ein. (Siehe Seite 424!)

Im Jahre 1684 gehörte das Gut Chodau amtlichen Nachrichten zufolge zur Herrschaft Falkenau. Im Jahre 1687 wird Ernest Hyserle (ein Nachkomme des Mathias Hisserle?), der auch Herr auf Alschowitz (Olschowitz oder Oschitz) war, als Besitzer von Chodau genannt, von dem es durch Kauf im Jahre 1699 an Herrn Flamin von Plankenheim übergieng. Dieser durch den kostspieligen Kirchenbau verarmte Besitzer starb im Jahre 1732, worauf sein Besitz unter seine beiden Töchter so getheilt wurde, dass Maria Anna, vermählte Braun von Braunsdorf, Ober-Chodau, und Anna Barbara, vermählte Neßlinger von Schelchengraben, Unter-Chodau erhielt.

Seitdem blieben die beiden Besitzungen getrennt. Das Gut Ober-Chodau gieng nach dem Tode der Märia Anna von Braunsdorf in den Besitz ihres Sohnes Johann Ferdinand Ritter Braun von Braunsdorf über, von dem es im Jahre 1796 gemeinschaftlich Josef Gareiß, Mathes Kinhackl, Johann Adam Fischer und Johann Adam Achtner kauften. Im Jahre 1800 kam es ebenfalls durch Kauf an Johann Adam Nonner, welcher es 1804 an Franz Anton Sieber käuflich abtrat. Im Jahre 1806 kaufte es Franz Karl von Zettwitz, der es 1819 dem kaiserlichen russischen Obersten Anton von Elsenwanger verkaufte. Dieser verkaufte es 1822 wieder an Josef Anton Stark und dessen Gemahlin Josepha, geb. Korb von Weidenheim. Im Jahre 1847 kaufte es Ritter Friedrich von Neupauer. In raschem Wechsel folgten nun als Besitzer: Baron Kleist, Friedrich Hermann Lauckner, Gräfin Anna von der Asseburg, bis es schließlich im October des Jahres 1881 durch Kauf Moriz Freiherr von Königswarter erwarb.

Das Gut Ober-Chodau wird in Sommer's Topographie von Böhmen aus dem Jahre 1847 folgendermaßen beschrieben:

Dieses Dominium liegt im nordöstlichsten Theile des Kreises, links von der Eger, wo es nach allen Seiten von der Herrschaft Elbogen umgeben ist.

Der Obrigkeit gehört das sämmtliche Dominicale.

Die Oberfläche des Gutes ist mäßiges Gebirgsland. Der Spitzberg ist der bemerkenswerteste Höhenpunkt. Die Felsarten sind größtentheils vom aufgeschwemmten Lande bedeckt. Westlich von Ober-Chodau, dann in Stelzengrün und bei Pechgrün kommt Granit, bei Stelzengrün und Doglasgrün auch Sandstein und Schieferthon vor. Durch das Gut fließt, von Nordwesten kommend, der Chodau-Bach, welcher bei Ober-Chodau durch die Herrschaft Elbogen der Eger zufließt. Ueber Pechgrün geht der Schwarzbach in den Dorfteich des Elbogener Dorfes Poschezau, und aus diesem in den dortigen Imligauer Bach. Alle diese Bäche enthalten Forellen. (Jetzt keine Spur mehr davon!)

Von den 18 Teichen liegen der Seeteich, der Herren-, der Frauen-, der Mucker-, der Neuheinzel-, der Straßen- und der Neustarken-Teich nahe bei dem Dorfe Pechgrün, der Schwarzteich, Dorfteich, Bruckteich, Hofteich, Trichterteich, Rehteich, Hirzateich, Schneiderteich, Wiedenteich, Schafteich und einige kleinere zwischen Ober-Chodau, Braunsdorf, Doglasgrün und Stelzengrün. Aus diesen Teichen werden Karpfen, zum Theil auch Hechte gewonnen. Der Lettenteich und der Sandteich sind in Acker- und Wiesenland umgeschaffen worden. — Die Zahl der Einwohner ist 1600, worunter eine israelitische Familie. Die herrschende Sprache ist die deutsche. Die Ertrags- und Nahrungsquellen sind Landbau, Viehzucht, Gewerbe und Spitzenklöppelei. Der Boden ist im südlichen, westlichen und nordöstlichen Theile des Gebietes von geringer, im Norden und Osten aber von hinlänglicher Fruchtbarkeit, so dass hier viel Weizen und Gerste gewonnen werden

können, während dort nur Korn und Hafer gedeihen. Außerdem baut man Erdäpfel und einige Futtergewächse. Obstbäume gibt es nur in Gärten.

Die Obrigkeit unterhält in eigener Regie zu Ober-Chodau einen Meierhof nebst einer Schäferei. Die Waldungen bedecken größtentheils den Spitzberg und bilden ein einziges Revier. (Gegenwärtig ebenfalls spurlos verschwunden!)

Sie enthalten Fichten und Kiefern, zum Theil auch Birken und Erlen. Der Ertrag ist nicht bedeutend und wird meistens auf dem Gute selbst verbraucht. Der Wildstand ist der Größe und Beschaffenheit des Areales angemessen. Das erlegte Wild wird größtentheils nach Karlsbad verkauft.

Das sonst bei Ober-Chodau betriebene obrigkeitliche Steinkohlenwerk ist schon seit 1824 wegen zu geringer Ergiebigkeit aufgelassen. Gewerbsleute sind: 4 Bäcker, 3 Bierschänker, 2 Glaser, 1 Griesler, 3 Krämer, 4 Leinweber, 3 Müller, 1 Schlosser, 3 Schmiede, 6 Schneider, 5 Schuhmacher, 1 Steinmetz (4 Gesellen), 1 Tischler, 1 Wagner und 1 Wasenmeister. Das Armen-Institut wurde 1829 von der Obrigkeit gegründet. Es hatte Ende 1845 eine Cassabarschaft von 391 fl. 10½ kr. W. W. und das Einkommen desselben Jahres war 242 fl. 4¾ kr. W. W. Von den 7 Armen des Gutes wurden 6 allein von der Obrigkeit unterhalten.

Durch Ober-Chodau und Stelzengrün führt eine Chaussee von Karlsbad nach Heinrichsgrün. Die nächste Post ist Elbogen. Die Ortschaften sind:

1. Ober-Chodau, auch Kodau (Chodawa), 1¾ St. nördlich von Elbogen und 2¼ St. westnordwestlich von Karlsbad am Chodauer Bache, Dorf von 38 Häusern mit 314 Einwohnern, worunter eine israelitische Familie, ist nach Unter-Chodau eingepfarrt und hat ein obrigkeitliches Schloss mit der Wohnung des Amtsverwalters, 1 Dom.-Meierhof, 1 Dom.-Wirtshaus und 1 Rust.-Mühle. Abseits liegt ⅛ St. westlich die obrigkeitliche Schäferei. Das Schloss war, nach Schaller, der Stammsitz der Herren von Chodau.
2. Stelzengrün, ¼ St. nordnordwestlich von Ober-Chodau, am Zinisch-Bache und an der Heinrichsgrüner Straße, Dorf von 29 Häusern mit 177 Einw., nach Unter-Chodau eingepfarrt, hat 1 Wirtshaus.
3. Braunsdorf, ½ St. nordnordwestlich von Ober-Chodau, an einem unbenannten Bächlein, Dom.-Dorf von 53 Häusern mit 333 Einw., nach Unter-Chodau eingepfarrt; hat 1 Wirtshaus.
4. Pechgrün, ¾ St. nördlich von Ober-Chodau am Schwarzbache, Dorf von 46 Häusern mit 310 Einw., von welchen 2 Häuser zur Herrschaft Elbogen gehören, ist nach Unter-Chodau eingepfarrt und hat 1 Wirtshaus; abseits liegen a) ¼ St. nordwestlich 1 obrigkeitliches Jägerhaus und b) ¼ St. westlich ein Rust.-Graupenmühle.
5. Doglasgrün, bei Schaller auch Dunkelsgrün, 1 St. westnordwestlich von Ober-Chonau, am Lochmühl-Bache, Dorf von 72 Häusern mit 466 Einw., von welchen 17 Häuser zur Herrschaft Elbogen gehören, ist nach Dotterwies (Herrschaft Elbogen) eingepfarrt und hat hiesigerseits 1 Gemeindeschule, 1 Wirtshaus und 1 Mühle; abseits liegt ⅛ St. nördöstlich eine Wasenmeisterei.

Auch gehören zum Gute:

6. von Unter-Chodau (Herrschaft Elbogen) 1 Haus und
7. von Neuhäuser (ebendieselbe Herrschaft) 1 Haus.

Das Rittergut Unter-Chodau wurde am 15. Mai 1744 mit allen Rechten und Gerechtigkeiten sammt dem Kirchen- und Patronatsrechte um 40.250 fl. und 300 fl. Schlüsselgeld an die Stadtgemeinde Elbogen verkauft, in deren Besitz es sich noch heute befindet. Das Schoss der Herren von Unter-Chodau, schön und fest erbaut, wurde von der Elbogener Stadtgemeinde im Jahre 1808 an Franz Mießl verkauft, der es durch Zu- und Umbau in eine Porzellanfabrik umwandelte. Das äußere Mauerwerk ist noch ziemlich erhalten, und an dem Magazinsgebäude ist heute noch das alte Rittergutswappen sichtbar.

Unter-Chodau (auch Kodau geschrieben, böhmisch Chudov) war nach Sommer's Topographie vom Jahre 1847 zu dieser Zeit 1½ Stunden nördlich von Elbogen am Chodauer Bache und an der Straße nach Heinrichsgrün gelegenes Dorf von 99 Häusern mit 699 Einwohnern, wovon 1 Haus zum Gute Ober-Chodau gehörte. Beim Elbogener Antheile waren außerdem 5 israelitische und 1 protestantische Familie; ferner 1 Pfarrkirche zum hl. Laurenz, 1 Pfarrei und 1 Schule, sämmtlich unter dem Patronate des Magistrats; 1 obrigkeitlicher Meierhof (nur Felder ohne Wirtschaftsgebäude), 2 Wirtshäuser, 1 Steingutfabrik und 1 Mühle.

Infolge der proklamierten Constitution vom Jahre 1848 wurde Chodau von der Stadtgemeinde Elbogen getrennt. Diese benützte seit der Grundentlastung ihre Realitäten als städtisches Eigenthum und bezahlte die hierauf haftenden Steuern an die Gemeinde Chodau.

Fenklova vila / Villa Fenkl (konec 19. století / Ende des 19. Jahrhunderts)

Chodov / Chodau (začátek 40. let / Anfang der 40er Jahre)

Die gewaltigen Umwälzungen des Jahres 1848 übten ihre Rückwirkung selbstverständlich auch auf Chodau aus. Nachdem das drückende Abhängigkeitsverhältnis zu den „Obrigkeiten“ gelöst worden war, konnten sich die Orte freier entfalten, und der geschäftliche Wettbewerb und die Unternehmungslust der Bewohner begannen sich alsbald zu regen. Die nun freien Gemeinden Ober- und Unter-Chodau führten jetzt auch getrennte Gemeindeverwaltungen ein und wurden deshalb auch als zwei selbständige Gemeinden amtlich geführt und bezeichnet.

Auffallend war bei dem nun beginnenden Aufschwunge Chodau's die Thatsache, das Ober-Chodau mit Unter-Chodau in der Entwicklung nicht gleichen Schritt zu halten vermochte und deshalb bis heute sein ländliches Aussehen behalten hat, während Unter-Chodau schon einen städtisch-vornehmen Eindruck macht. An dieser Thatsache vermochte auch die spätere Wiedervereinigung der beiden Gemeinden nichts zu ändern und ist daran außer der ungünstigeren Lage von Ober-Chodau auch wohl der Mangel an Betriebscapital und Unternehmungslust der Bewohner schuld.

Im Jahre 1866 hatte auch Chodau starke Einquartierungen der Preußen.

Im Jahre 1869 wurden unter dem Bürgermeister Friedrich Peter mit Allerhöchster Entschließung Sr. Majestät des Kaisers die Gemeinden Ober- und Unter-Chodau wieder vereinigt und zu einer Marktgemeinde erhoben.

In dieses Jahr fällt auch die Errichtung des Postamtes in Chodau und der Beginn des Baues der Bahnlinie Karlsbad—Eger, deren am 19. September des Jahres 1870 erfolgte Eröffnung für die Entwicklung Chodau's von hervorragender Bedeutung wurde. Die Gemeinde Chodau erhielt für den zum Bahnbaue abgetretenen Grund 150 fl. pr. Joch.

Als Curiosum sei erwähnt, dass gerade in der Zeit des beginnenden Aufschwunges Chodau's unter dem Bürgermeister Josef Kraus während dessen ganzer Amtsperiode (1871—73) nicht eine einzige Gemeinde-Ausschusssitzung stattgefunden haben soll!

Unter dem Bürgermeister Josef Grünes (1874—76) wurde die alte Schule (jetziges Stadthaus) in der gegenwärtigen Größe aufgebaut, sowie für eine Wasserleitung gesorgt. Ferner wurde das Peter'sche Gasthaus von der Gemeinde als Rathhaus angekauft. Zur Bestreitung der sich häufenden Gemeinde- und Schulauslagen wurde von der Gemeindevertretung mit behördlicher Genehmigung die Einhebung einer Bierumlage (des Bierkreuzers) beschlossen. In dieser Zeit führte die Gemeinde einen kostspieligen Process mit Baron von Kleist (Neudek), durch dessen Verlust die Gemeinde einen Schaden von 13.000 fl. erlitt und überdies die gesammten Processkosten zahlen musste.

Unter dem Bürgermeister Anton Schreier (1877—81) wurden Canäle angelegt und die Straßenbeleuchtung eingeführt. Im Jahre 1882 wurde die Localbahn Chodau—Neudek eröffnet.

Den rechten städtischen Anstrich erhielt Chodau jedoch erst unter der Amtswirksamkeit des gegenwärtigen Bürgermeisters Herrn Karl Fenkl, der seit 1890 mit seltener Umsicht, Energie und Selbstlosigkeit die Geschicke des Ortes lenkt. Jede Anregung, die auf Verbesserung der sanitären und communalen Verhältnisse, auf Verschönerung des Ortes oder Förderung des Gemeinwohles, insbesondere auf Erhöhung der geistigen Bildung abzielte, fand — wenn sie nicht von *ihm selbst* ausgieng — an ihm den mächtigsten Förderer und einflussreichsten Fürsprecher, der, von einer guten Idee einmal überzeugt, nicht nachließ, bis dieselbe — trotz der oft geradezu unerschwinglich scheinenden finanziellen Opfer — verwirklicht war. So hat Chodau manche Gemeinde, deren Vertretung sich in spießbürgerlicher Kurzsichtigkeit zu keiner energisch-fortschrittlichen That aufzuraffen vermochte, überflügelt und kann heute nach Falkenau wohl mit Recht als der bedeutendste Ort des Bezirkes bezeichnet werden.

Eine der ersten sanitären Verbesserungen und örtlichen Verschönerungen, die Bürgermeister Fenkl durchsetzte, war die Regulierung des Chodaubaches im Jahre 1890. Dadurch wurde zugleich ein großer, zumeist versumpfter Raum entwässert, auf dem sich gegenwärtig der schönste Stadttheil Chodau's, die Fenklstraße mit dem Stadtparke befindet.

Die infolge der günstigen Verkehrsverhältnisse aufblühenden industriellen Unternehmungen (Fabriken und Bergwerke) hatten einen starken Zuzug fremder Arbeiter zur Folge, wodurch einerseits ein flotter Geschäftsgang, anderseits eine empfindliche Wohnungsnoth entstand, der einzelne unternehmungslustige Männer durch Erbauung von Zinshäusern abzuhelfen suchten. Den größten Unternehmungsgeist bekundete in dieser Richtung der Bauunternehmer Josef Leopold.

Seiner Unternehmungslust verdankt Chodau eine größere Anzahl hervorragender Gebäude, die der Stadt heute noch zur Zierde gereichen, so z. B. das sogenannte *alte* Hotel (Hotel Weber), das *neue* Hotel (Hotel „Englischer Hof“), an welch' letzteres sich eine ganze von Leopold erbaute und nach ihm („Leopold-Häuser“) benannte Häusergruppe anreiht, die mit dem schmuckesten Gebäude Chodau's, der Apotheke, bei der unteren Chodaubrücke abschließt.

Aber Chodau hätte nicht innerhalb eines so kurzen Zeitraumes eine solche Bedeutung gewonnen, wenn nicht mit der Vergrößerung des Ortes die Assanierung desselben gleichen Schritt gehalten hätte. Und dass für die diesbezüglichen Verdienste Bürgermeister Fenkl nicht umsonst wiederholt durch behördliche Anerkennungen ausgezeichnet wurde und Chodau — einst der Schrecken der Reisenden — jetzt in dieser Hinsicht als Muster dasteht, bestätigt jeder Fremde, der Chodau vor einem Jahrzehnt gekannt hat.

Bestätigen doch selbst Einheimische, dass früher bei schlechter Witterung fremde Reisende nur mit Anwendung turnkünstlerischer Sprungfertigkeit, an den im Moraste förmlich schwimmenden Häusern von Stein zu Stein hüpfend, ein halbwegs „repräsentables“ Aussehen bewahren konnten, weshalb ein Spottvogel auch den Namen Chodau von „kothige Au“ ableitete. Heute freilich hält der zugereiste Fremde solche Erzählungen für einen schlechten Witz, nachdem er selbst bei dem größten Unwetter auf den bequemen Asphalt-Trottoirs trockenen Fußes die Stadt durchwandern kann.

Mit der Legung des Trottoirs wurde im Jahre 1891 begonnen, und seitdem werden fast alljährlich größere Summen für diesen Zweck verausgabt. — Die wichtigsten sanitären Verbesserungen während der Amtsthätigkeit des jetzigen Bürgermeisters waren jedoch die in den Jahren 1891 und 1898 mit einem Kostenaufwande von 38.000 bez. 12.000 fl. hergestellten Hochquellen-Wasserleitungen, die neue und vollständige Canalisierung des Ortes mittelst Beton-Röhren im Jahre 1896 mit einem Kostenaufwande von 20.000 fl. und die zwangsweise durchgeführte Cementierung sämmtlicher Senkgruben.

Dass die Gemeindevertretung mit Rücksicht auf diese großartigen, selbst behördlicherseits als musterhaft bezeichneten Assanierungen und die anderweitigen geradezu großstädtischen Verschönerungen und Verbesserungen die Erhebung des Marktfleckens Chodau zur Stadt anstrebte, war wohl nur gerechtfertigt, und Sr. Majestät hat dieser Bitte auch mit Allerhöchster Entschließung vom 30. September 1894 allergnädigst zu entsprechen geruht. Dieses freudige Ereignis war aber für die fortschrittliche Gemeindevertretung und ihren unermüdlichen Bürgermeister nur ein neuer Ansporn, den städtischen Anstrich des Ortes noch mehr zu heben, und so wetteifern Private und Gemeindevertretung in dem Bestreben, den Aufschwung des Ortes auch äußerlich zum Ausdruck zu bringen, erstere durch Aufführung zahlreicher, an architektonischem Schmuck sich stets überbietenden Neubauten, letztere durch fortgesetzte Assanierungen und communale Verbesserungen. Erst im Jahre 1898 wurde für die Planierung des Marktplatzes, die Pflasterung desselben mit

Sandsteinwürfeln und die Legung von Asphalt-Trottoirs die respectable Summe von 18.000 fl. ausgegeben, während die in diesem Jahre erbaute zweite Hochquellenwasserleitung 12.000 fl. kostete.

Im Jahre 1899 hatte Chodau abermals zwei bedeutende Errungenschaften zu verzeichnen, von denen man sich besonders eine den Geschäftsverkehr belebende Hebung des Fremdenverkehrs verspricht: die vom h. k. k. Justizministerium mit Erlass vom 8. August d. J. erfolgte Bewilligung zur Abhaltung regelmäßiger Gerichtstage des k. k. Bezirksgerichtes Elbogen*) an jedem zweiten und vierten Dienstag in jedem Monate und die mit Erlass der k. k. Statthalterei vom 6. April d. J. erflossenen Bewilligung zur Abhaltung regelmäßiger Viehmärkte in Chodau am vierten Montag eines jeden Monats.

Der erste Gerichtstag wurde am 12. und der erste Viehmarkt am 25. September 1899 abgehalten. Der Bewilligung der Gerichtstage legt man eine umso größere Bedeutung bei, als man dieselben nur als den ersten Schritt zur Errichtung eines selbständigen Bezirksgerichtes in Chodau betrachtet.

So bietet Chodau bis in die jüngste Zeit allerseits ein Bild erfreulichen Fortschrittes, und die äußerst günstigen Verkehrsverhältnisse, der Reichthum der Naturproducte und die Schaffenskraft der geistig und körperlich äußerst regsamen Bevölkerung lassen erwarten, dass der Aufschwung Chodau's noch lange nicht zum Stillstande kommt. Möge denn ein gütiges Geschick auch weiterhin über dieser jüngsten Stadt des Bezirkes und über ihrer wackeren, fortschrittlichen Bevölkerung walten!

Kaiser-Strasse, dnes Poděbradova / Kaiser-Strasse, z.z.: Poděbradova (1916)

Stáli v čele Chodova vorstehenden und Bürgermeistern in Chodau

Stáli v čele Chodova
Vorstehenden und Bürgermeistern in Chodau

Představení obce/Gemeindevorstehern

1841-1851	Michl Zuleger, rolník/Landwirt
1851-1855	Anton Fischer, rolník (později se vystěhoval do Ameriky) Landwirt (später nach Amerika ausgewandert)
1855-1858	Josef Hammer, rolník/Landwirt
1858-1861	Josef Starck, rolník/Landwirt
1861-1864	Friedrich Dőrfler, kovář (později se vystěhoval do Ameriky) Schmied (später nach Amerika ausgewandert)
1864-1867	Anton Peter, hostinský/Gastwirt
1867-1871	Friedrich Peter, ředitel továrny/Fabriksdirektor
1871-1873	Josef Kraus, rolník/Landwirt
1874-1876	Josef Grünes, pekař a první chodovský poštmistr/Bäcker und erster Postmeister
1877-1881	Anton Schreier, kupec/Kaufmann
1881-1882	Anton Schindler, hostinský/Gastwirt
1883-1886	Anton Kraus, hostinský/Gastwirt
1887-1889	Wenzl Hoffmann, malíř porcelánu/Porzellanmaler

Starostové/Bürgermeistern der Stadt Chodau

1890-1900	Karl Fenkl, továrník/Fabrikant
1901-1904	Josef Gerstner, továrník/Fabrikant
1905-1907	Anton Zeidler, lékárník/Apotheker
1908-1917	Josef Gerstner, továrník/Fabrikant
1918	Rudolf Kraus, hostinský/Gastwirt
1919	Josef Grassl, učitel/Fachlehrer
1920	Josef Bokr, obchodník/Kaufmann
1927-1931	Anton Dőrfl, úředník/Angestellter
1932-1937	Josef Wirkner, dělník v porcelánce/Arbeiter
1938-1942	Josef Christl, továrník/Fabrikant
1943	

Karl Fenkl

Josef Gerstner

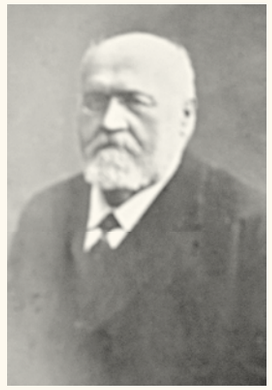
Anton Zeidler

Rudolf Kraus

Josef Grassl

Josef Bokr

1945-1948

Od 5.5.1945	Místní správní komise, předseda Jaroslav Černý, poštovní úředník.
Von 5.5.1945	Verwaltungskomitee, Vorsitzer Jaroslav Černý, Postbeamte.
30.6.1946	národní výbor – předseda Otakar Modrý (od 27.7.1946)
30.6.1946	Nationalausschuss – Vorsitzer Otakar Modrý (von 27.7.1946)
únor 1948	akční výbor Národní fronty – předseda Stanislav Hladký
Februar 1948	akční výbor Národní fronty – Vorsitzer Stanislav Hladký

Předsedové Místního (Městského) národního výboru Chodov
Der Vorsitzende des Nationalausschusses (MNV) in Chodau

1949	František Vrkoč (do/bis 15.4.1952)
1952	15.4.-14.7.1952 – Ervín Michálek
	15.7.-24.9.1952 – zastupující místopředseda Čestmír Bláha
	25.9.1952-9.7.1953 – Václav Trešl
1953	10.7.-14.7.1953 – Václav Kasík
	15.7.-9.8.1953 – Josef Malina
	10.8.1953-1960 – Theodor Vala
1961-65	Bohumil Pavlík
1965-2.6.1970	Josef Moravec
3.6.1970-leden/Januar 1970	předsedu zastupuje JUDr. Zákoutský
Leden/Januar 1970-14.12.1971	Josef Havel
15.12.1971- říjen/Oktober 1985	JUDr. Josef Zákoutský
Říjen/Oktober 1985-25.1.1990	Ing. Arnošt Žižka
26.1.1990-5.12.1990	Ing. Jan Smolka

Starostové od roku 1990/Bürgermeistern der Stadt Chodau ab dem Jahr 1990

6.12.1990-23.11.1998	Ing. Jan Smolka
24.11.1998 – dosud/bisher	Ing. Josef Hora

Chodov, jak jej (ne)znáte

Název / Straßennamen				Překlad Übersetzung	Dřívější název früherer Name	Popis místa v r. 2014	Beschreibung im Jahr 2014
2014	1938-1945	1945	1945+				
1. máje							
Bezručova	Kinostrasse	Kinostrasse		U kina			
Boženy Němcové							
Budovatelů							
Čapkova	Horst Wessel Strasse	Rosengasse		Růžová			
ČSA							
nám. ČSM							
Dukelských hrdinů	Josef Fäustelstrasse	Parkstrasse	Dukelských hrdinů	U parku	Fenklstrasse	od školy kolem parku	von der Schule rund um den Park
Dvořákova	Feldgasse, Gartenhof	Feldgasse, Gartenhof		Polní, Zahradní dvůr			
Havlíčkova	Theaterplatz	Theaterplatz					
Hlavní							
Horní	Bergstrasse	Bergstrasse	Horní	Horní		od kruhového objezdu pod Lidlem směr Chranišov	von dem Kreisverkehr vor dem Lidl-Markt, Richtung Chranišov
Hrnčířská	Töpferweg (Lastenstrasse)	Töpferweg (Lastenstrasse)	Hrnčířská	Hrnčířská (Nákladní)		za viaduktem nad Lidlem doleva	bei dem Viadukt bei dem Lidl-Markt links
Husova	Plankenheimstrasse	Plankenheimstrasse				od mostu u hasičů ke kruháči u Penny	von der Brücke bei der Feuerwache bis zum Kreisverkehr vor dem Penny-Markt
Husova	Graslitzer Strasse	Graslitzer Strasse				od kruhového objezdu u Penny směr Vřesová	von dem Kreisverkehr beim Penny-Markt, Richtung Vřesový
Jiráskova							
Karlovarská	Bäckerstrasse	Bäckerstrasse	Puchmayerova	Pekařská		od kruhového objezdu pod kostelem do kopce (na úroveň kašny)	zwischen dem Kreisverkehr bei der Schule und dem Pfarrhaus
Karlovarská	Karlsbaderstrasse	Karlsbaderstrasse	Karlovarská	Karlovarská	Münchoferstrasse	od odbočky ke kostelu sv. Vavřince k rozcestí na K. Vary a Nejdek	von dem Pffarhaus bis der Kreuzung Nejdek - Karlsbad
Komenského	Schulgasse	Schulgasse		Školní		ulice mezi školou a MěÚ	zwischen der Schule und dem Rathaus
Krátká	H. Knirsch Strasse	Gartenzeile	Gottwaldova	Zahrádky			
nám. 9. května							
Lesní	Krausenwald	Krausenwald	Ruská	Krausův les			
Lipová							
Nádražní	Bahnhofstrasse	Bahnhofstrasse	Nádražní	Nádražní			
Nejdecká	Neudekerstrasse	Neudekerstrasse	Nejdecká	Nejdecká			
není	Hardtstrasse	Hardtstrasse	Svojsíkova	Hardtova		v cípu od vily naproti MZS do Smetanovy a zpět do Husovy	von der Brücke bei der Feuerwache Richtung Smetanovastraße
není	Kirchgasse	Kirchchgasse	Kostelní	Kostelní			
není	Theaterplatz	Theaterplatz	nám. Rudých odborářů	Divadelní náměstí			
Nerudova	Malerweg	Malerweg		Malířská		za poliklinikou, od odbočky do Nerudovy ul. směrem k MŠ	hinter der Poliklinik, Richtung Kindergarten
Obránců míru	Herman Lönsweg	Herman Lönsweg		Hermana Lönse			
Okružní (bez domů)	Mühlgasse + Rőtgasse	Mühlgasse		Mlýnská		od mostu z Poděbradovy ul. do Okružní až k atletickému stadionu	von der Brücke in Poděbradovastraße zum Leichtathletikstadion
Osadní							
Palackého	Ufergasse	Ufergasse	Palackého	Nábřežní		od Husovy ulice pravý břeh potoka až k Tovární	von Str. Husova zu Tovární
Poděbradova	Aleegase	Aleegase	Poděbradova	Alejní	Kaiser-Strasse		
Polní							
Příční							
Revoluční							
Rooseveltova	K. Henlein Strasse	Plankenheimstrasse		Plankenheimova		od kruhového objezdu pod kostelem k mostu u hasičů	von dem Kreisverkehr bei der Schule bis der Brücke bei der Feuerwache
Říjnová							
Smetanova							
Staroměstská	Adolf Hitlerstrasse	Hauptstrasse	Julia Fučíka	Hlavní	Masarykstrasse	od knihovny ke kašně	von der Bibliothek zum Brunnen
Staroměstská	Marktplatz	Marktplatz	náměstí Míru	Tržiště	Kostelní náměstí	nám. u kostela sv. Vavřince	Platz vor der Kirche
Školní							
Štěříkova louka							
Tovární	Neue Fabrikstrasse	Neue Fabrikstrasse	Tovární	U nové továrny			
Tovární/Lesní		Alte Poststrasse	Tovární/Ruská	Stará poštovní		od kruhového objezdu u polikliniky do dnešní Lesní	von dem Kreisverkehr bei der Poliklinik zum Lesnistraße
Tyršova	Sportplatz	Sportplatz		Hřiště		prostor mezi Tyršovou a Komenského	Raum zwischen Komenskeho und Tyršovastraße
U Koupaliště							
U Porcelánky	Adolf Hitlerstrasse	Hauptstrasse	Julia Fučíka	Hlavní	Masarykstrasse	od kruhového objezdu pod Lidlem ke knihovně	von dem Kreisverkehr vor dem Lidl-Markt zu der Bibliothek
Vančurova	Gartenzeile	Gartenzeile		Zahrádky		od čistírny odpadních vod do kopce	von die Kläranlage bergauf
Vančurova	Schlachthofweg	Schlachthofstrasse	Vančurova	Jateční		č.p. 341	Hausnummer 341
Vintířovská	Wintersgrüner Strasse	Wintersgrüner Strasse	Vintířovská	Vintířovská			
Vítězná							
Zahradní							
Žižkova							

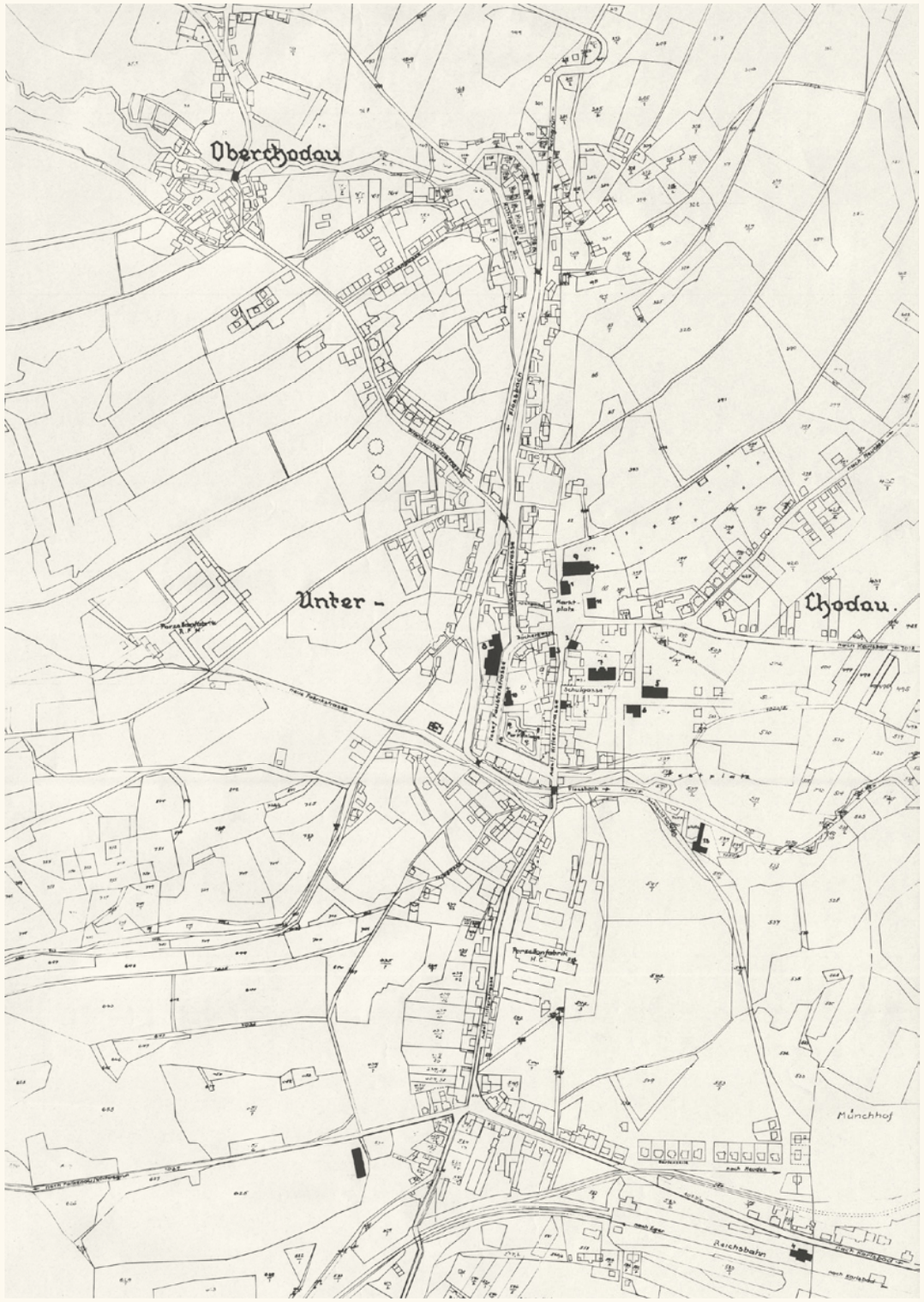

Horní a Dolní Chodov / Ober- und Unter Chodau (začátek 40. let / Anfang der 40er Jahre)

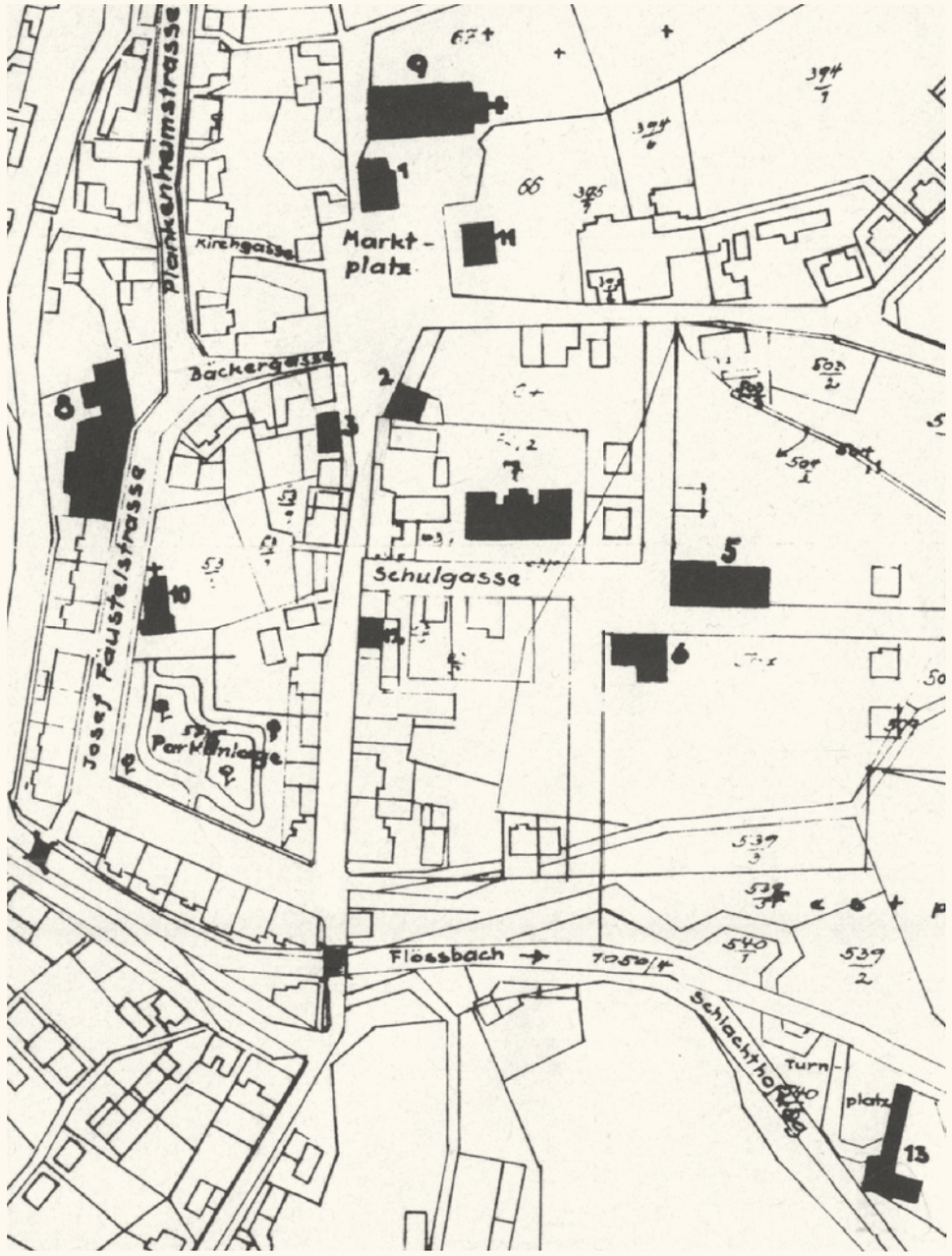

Legenda k výřezu mapy / Legende zur Karte Abschnitt

1 - radnice / Stadthaus
2 - četnictvo / Gendarmerie
3 - policie / Polizei
5 - kino / Kino
6 - pošta / Post
7 - škola / Schule
8 - škola / Schule
9 - římskokatolický kostel / katholische Pfarrkirche
10 - evangelický kostel / evangelische Kirche
11 - fara / Pfarrei
12 - spořitelna / Städt Sparkasse
13 - jatka / Schlachthof

Zástavba z konce období feudalismu / Häuser der Ende des Feudalismus

Památník císaře Josefa II. v Kostelní ulici / Denkmal für Kaiser Joseph II. in der Kirchgasse (cca 1940)

Náměstí / Marktplatz (cca 1932)

Budova okresní hospodářské záložny / Das Gebäude der Bezirksverbände (cca 1939)

Pohled z kostelní věže na dnešní Staroměstskou ulici / Blick vom Kirchturm auf die heutige Staroměstská Strasse (cca 1960)

Hlavní, nyní U Porcelánky / Hauptstrasse, z.z.: U Porcelánky (1933)

Hlavní, nyní Staroměstská / Hauptstrasse, z.z.: Staroměstská (1933)

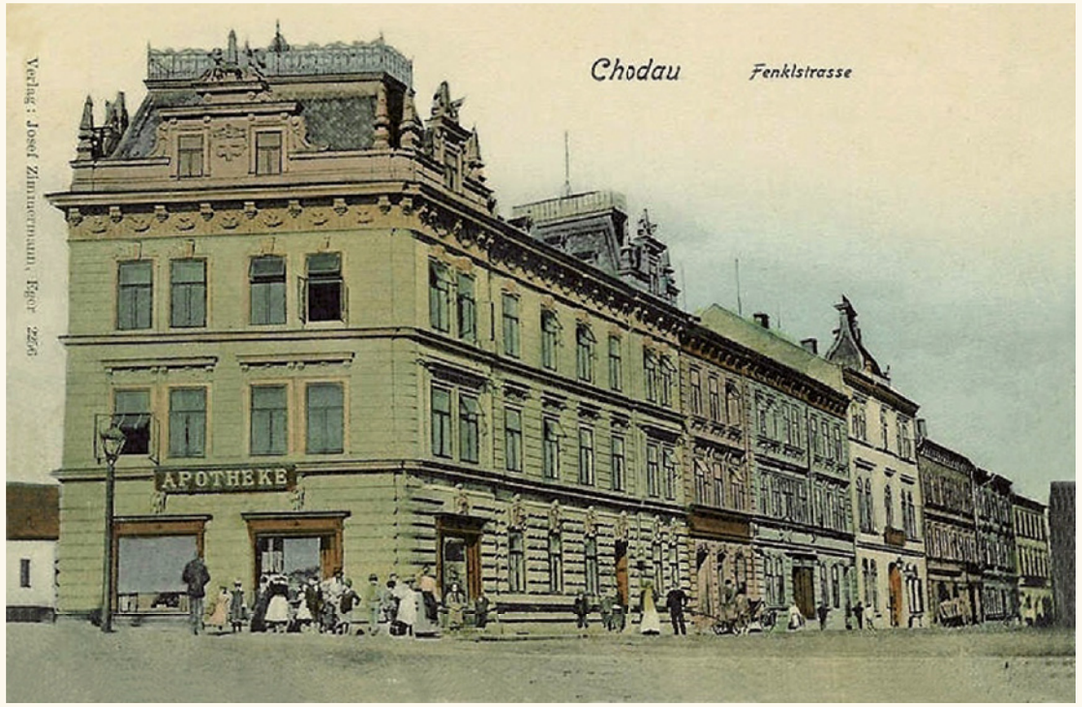

Fenklova ulice (1890)

Stavba evangelického kostela / Bau der Evangelischen Kirche (1906)

Evangelický kostel (1912)

Plankenheimova, nyní Husova / Plankenheimstrasse, z.z.: Husova (1933)

Plankenheimova, nyní Husova a Palackého / Plankenheimstrasse, z.z.: Husova und Palackého (1933)

U kina, nyní Havlíčkova / Kinostrasse, z.z.: Havlíčkova (1934)

Školní, nyní Komenského / Schulgasse, z.z.: Komenského (1934)

Mlýnská, nyní Okružní / Mühlgasse, z.z.: Okružní (1933)

U nové továrny, vlevo lázně – nyní Tovární / Neue Fabrikstrasse, links Badehaus - z.z.: Tovární (1936)

Nábřežní, nyní Palackého - za komínem budova školy/ Uffergasse, z.z.: Palackého - Schulgebäude im Hintergrund (1934)

Smolnická, nyní Poděbradova / Pechgrünerstrasse, z.z.: Poděbradova (1933)

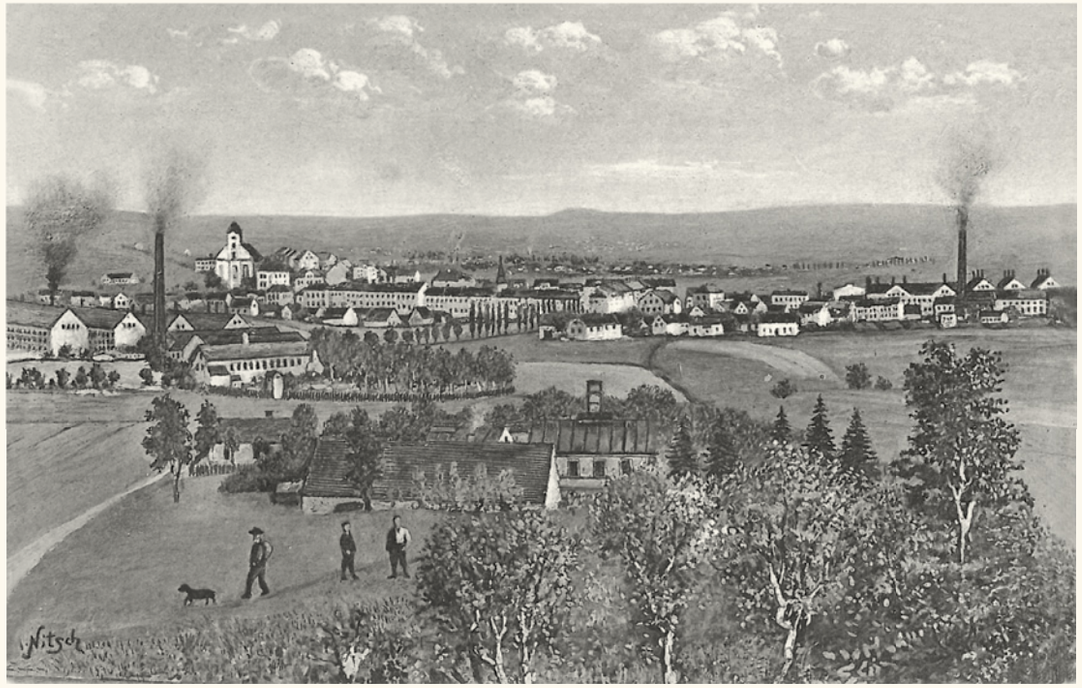

Celkový pohled / Totalansicht (1934)

Pohled od nádraží / Der Blick von der Bahnhof (1934)

Alejová, nyní Poděbradova / Aleegasse, z.z.: Poděbradova (začátek 20. století / Anfang des 20. Jahrhunderts)

Pohled ze železničního náspu / Blick von der Böschung (1933)

Mírovská, nyní Karlovarská / Münchhoferstrasse, z.z.: Karlovarská (cca 1934)

Zahrádky, nyní Krátká / Gartenzeile, z.z.: Krátká (1934)

Nejdecká / Neudekerstrasse

Hlavní, nyní nalevo ul. ČSO / Hauptstrasse, z.z. links: ČSO Strasse (začátek 20. století / Anfang des 20. Jahrhunderts)

Boží muka u cesty do Staré Chodovské / Martersäule auf dem Weg nach Braunsdorf (1930)

Pověsti
Sagen

Pověsti sepsal Anton Ebert, učitel v důchodu (*1864) a v roce 2014 je přepsal a přeložil Miloš Bělohlávek (*1990).

Die Sagen wurden geschrieben von Anton Ebert, Lehrer in Rente (*1864) und im Jahre 2014 hat diese Sagen Miloš Bělohlávek (*1990) transkribiert und übersetzt.

Josef II. v Chodově

Kromě pověstí je mnoho příběhů, které se předávají z pokolení na pokolení až do našich časů. Když se kvůli sporu o bavorské nástupnictví v roce 1779 rozhořela válka mezi Rakouskem a Pruskem, projížděl císař Josef II. s velkou vojenskou silou přes zemskou hranici skrze Krušné hory. Prvního října toho roku přijel do Ostrova a dalšího dne pokračoval v cestě přes Chodov do Chebu. V Chodově císař poručil zastavit a v místním hostinci na kostelním náměstí (v dnešním hostinci u Červeného jelena) se krátce občerstvil. Hosté v šenku byli přítomností císaře zcela ohromeni a zpráva se šířila vesnicí jako blesk. Staří i mladí nechali všechno ležet a spěchali k hostinci, aby dali císaři najevo svou věrnost a lásku. Po krátké zastávce nasedl císař na koně a vydal se se svým doprovodem po nové poštovní cestě přes Wintersgrün-Berghäuser (část Vintířova zaniklá během důlní činnosti) dále do Svatavy a Chebu. Tato příhoda se, společně se zrušením nevolnictví, stala hlavním důvodem, proč byl později v Chodově postaven císaři Josefovi pomník.

Josef II in Chodau

Hier sei auf ein Ereignis erwähnt, das sich von Geschlecht zu Geschlecht bis auf unser Zeit erhalten hat.

Als wegen des bayrischen Erbfolgenstreites im Jahre 1779 ein Krieg zwischen Österreich und Preußen drohte, bereiste Kaiser Josef II. mit großem, militärischem Gefolge die Grenze und auch das Erzgebirge. Er kam (Kühnl; Geschichte der Stadt Schlackenwerth!) am 1. Oktober 1779 nach Schlackenwerth und setzte am folgenden Tage seine Reise über Neurohlau und Chodau nach Eger fort. In Chodau hielt der Kaiser eine kurze Rast, indem er in dem Gasthause am Kirchenplatze, jetzt „Roter Hirsch“ abstieg und eine kleine Erfrischung nahm. Die Künde vom der Anwesenheit des damals schon allverehrten Kaisers verbreitete sich wie ein Lauffeuer im ganzen Dorfe und Junge und Alte eilten herbei, um den Kaiser ihre Anhänglichkeit und Liebe zu bezeugen.

Nach kurzem Aufenthalte ritt der Kaiser mit seinem Gefolge auf der alten Poststraße, die kurz vorher eigens hergerichtet worden war, gegen Wintersgrün – Berghaus weiter nach Zwodau und Eger.

Das erwähnte Ereignis war wohl die Hauptursache, dass man dem Bauernbefreier und edlen Menschenfreunde später in Chodau ein Denkmal setzte.

O bílé paní z chodovského zámku

V chodovské tvrzi žil kdysi rytíř Matěj Hýzrle (v originále Mathes Hieserle). Ten byl nepřítelem mocného loketského pána, hraběte Jeronýma Šlika. Panovačnému hraběti byl udatný chodovský rytíř, který se zastával chudých a utlačovaných, trnem v oku a hrozně rád by jej viděl o hlavu kratšího. Jednoho dne zavolal hrabě Šlik svého nejvěrnějšího kapitána, kterému dal mu rozkaz vydat se do Chodova a přivézt rytíře Matěje živého či mrtvého do Lokte na hrad. Pod rouškou nejtemnější noci vydal se kapitán se skupinou čeledínů do Chodova, sídla rytíře Matěje, kde všichni spali spánkem spravedlivých. Jen rytířova žena, kterou trápila zlá předtucha, nebyla ještě ve své posteli. Tak se stalo, že zahlédla hraběcí vojáky plížící se k hrádku a slyšela cinkot jejich zbraní. Probudila svého muže voláním: „Matěji, prchej, jsou tu Šlikovi vojáci!“ Chytrá žena seběhla na nádvoří, kde zdržela hraběcí vojáky tak dlouho, aby její muž mohl zadní brankou utéct do blízkých lesů. Šlikovi žoldnéři byli neúspěchem své výpravy nemálo rozzuření a tak alespoň dvůr vyplenili. Statečná a laskavá rytířova žena žije v paměti a ústním vyprávění místního lidu dodnes jako „Bílá paní“, která se každou půlnoc zjevuje na chodbách chodovského zámku a volá svého muže „Matěji, prchej!“

Die weisse Frau

Im Schlosse zu Chodau hauste einst der Ritter Mathes Hieserle. Dieser war ein Gegner des mächtigen Burggrafen Hieronymus Schlick in Elbogen. Dem herrschsüchtigen Grafen war der tapfere Ritter, der sich der Armen und Unterdrückten annahm, ein Dorn im Auge und er hätte ihn gern einen Kopf kürzer gemacht.

Eines Tages gab der Burggraf seinem Hauptmann den Befehl, nach Chodau zu ziehen und den Ritter Hieserle tot oder lebendig nach Elbogen zu bringen. Bei Einbruch der Dunkelheit zog der Hauptmann mit einer Schar bewaffneter Knechte nach Chodau zum Ansitze des Mathes Hieserle, wo alles schon im tiefen Schlafe lag. Nur die Frau des Ritters, von Ahnungen geplagt, war noch wach im Bette. So leise die Häscher sich auch heranschlichen, so hörte sie doch das Geklire der Waffen und nichts Gutes ahnend, weckte ihren Mann, indem sie ihm zurief: „Mathes, flieh! Der Schlick ist da!“ Stürmisch verlangten die Abgesandten des Burggrafen Einlaß, aber die klugen Frau hielt sie solange hin, bis ihr Mann durch die hinter Türe in den nahen Wald entflohen war. Die Landsknechte des Schlick waren über den mißlungenen Fang nicht wenig erbost und sie hausten daher auf dem Hofe des Ritters wie Räuber. Die tapfere und kluge Rittersfrau lebt heute noch fort im Volksmunde als „weiße Frau“, die zu mitternächtiger Stunde im Schlosse erscheint und mit leiser Stimme ihren Manne zuruft: „Mathes, flieh!“

„O pokladu ve Föllerbergu“

„Kdysi pásl pasáček z Chodova své stádo na úpatí Föllerbergu a zatímco se jeho ovečky klidně pásly, vylezl chlapec na kopec, kde našel u skály nádhernou květinu, která se mu natolik líbila, že ji utrhl a zastrčil si ji za klobouček. Unaven výstupem na kopec ulehl na kámen, když v tu se za ním ozvalo třesknutí a když se polekaně otočil, uviděl ve skále otvor, ve kterém stála bíle oděná paní a mile mu kynula rukou, aby ji následoval. Chlapec ji poslechl a vešel otvorem do velkého bílého sálu, který byl pln zlata, stříbra a drahého kamení. Bílá paní pobídla chlapce, aby si vzal z pokladů všechno, co jen bude chtít a kolik bude chtít. Chlapec odložil svůj klobouček s květinou na kámen a začal si plnit kapsy zlatem a stříbrem. Když měl kapsy plné a chtěl odejít, řekla mu paní „Nezapomeň na to nejkrásnější!“. Tím myslela květinu na kloboučku, která otevírala poklady v horách. Ale chlapec toho nedbal, nechal klobouček ležet na kameni a s plnou náručí pokladů z jeskyně odešel. Jakmile však vyběhl ven, skála se za ním s třesknutím zavřela a kopec zůstal pro lidské pokolení již navěky zavřený. Jen ten, kdo najde znovu čarovný kvítek na svazích Föllerbergu, jen ten bude moci znovu horu otevřít a odnést si její poklady.“

Na přiložené mapě je žlutě vyznačen Föllerberg – dnes Liščí kopec a červeně je vyznačena rozloha dnešního Chodova.

Der Schatz im Föllerberg

Ein Hirtenjunge aus Chodau hütete einst am Fuße des Föllerberges seine Schafherde. Während die Schafe ruhig weideten, stieg der Knabe den Berg hinan und fand bei dem „Föllersteine“ eine schöne Blume, die ihm so gut gefiel, daß er sie pflückte und auf seinen Hut steckte. Müde vom Steigen, lehnte er sich an einen Stein. Da vernahm er auf einmal hinter sich ein Krachen und als er sich erschrocken umdrehte, erblickte er an der Felswand eine Öffnung, in welcher eine weiße Frau stand, die ihm lebhaft zuwinkte. Der Knabe folgte der Einladung und trat durch die Öffnung in eine großen weiten Saal, der mit Gold, Silber und allerhand Kostbarkeiten nur so angefüllt war.

Freundlich forderte die weiße Frau den Knaben auf, von den Schätzen zu nehmen, soviel er wolle. Darauf lagte er seinen Hut mit der gefundenen Blüme auf eine Stein und füllte sich die Taschen mit Gold- und Silberstücken. Als er sich zum Fortgehen wandte, rief ihm die weiße Frau zu: „Vergiß das Beste nicht!“ Sie meinte damit die Blume auf dem Hute, eine sogenannte „Springblume“, welche die Schätze des Berges erschloß. Dort der Knabe ließ in seiner freudigen Erregung den Hut mit der Blume liegen und eilte davon. Kaum hatte er aber das Freie erreicht, so schloß sich der Felsen mit erneuten Krachen und der Berg blieb den Menschen für immer verschlossen.
Nur war eine solche Springblume fände, der könnte in den Berg eindringen und dessen unermeßlichen Schätze holen. Die beigefügte Karte zeigt Föllerberg (gelb markiert) und Chodau (rot markiert).

„O zvonečku na kopci“

„Tam, kde dnes stojí zámek a panský dvůr v Horním Chodově, byla kdysi v dávných časech tvrz, ve které bydleli strážci zemské hranice. Tito strážci hranic, zvaní také Chodové, zde byli usazeni Sedleckým knížetem, ku oc...hraně cestujících a kupců na jejich cestách po zemské stezce a také k ochraně místních obyvatel před lupiči a lapky.
Okolo roku 900 přišli z Německa do našeho kraje věrozvěsti a začali kázat místnímu obyvatelstvu o křesťanství. Jeden takový kněz, Vavřinec, si postavil srub na místě, kde začínal pohraniční hvozd (na vrcholu Leitenbergu - dnes Smolnického kopce), stal se poustevníkem a začal učit místní lid z blízkého i dalekého okolí. Vedle své poustevny si časem postavil malou zvonici, aby mohl ráno a večer zvonit klekání a oznamovat poledne. Jednoho dne, bylo právě po večerním klekání, seděl poustevník před svým domkem a uspokojením se díval na klidnou vesnici dole pod kopcem. V tom si však všiml, že z pohraničního hvozdu se vynořil dav po zuby ozbrojených mužů. Vavřinec hned poznal, že jsou to lupiči, kteří mají spadeno na pomalu usínající Chodov. Rozhodl se rychle – začal zvonit na poplach. Strážný v hrádku, znepokojený zvoněním v nezvyklou denní dobu, povolal do zbraně všechny ostatní strážce hradu a když tedy lapkové o pár minut později dorazili k tvrzi, byli krvavě odraženi a s těžkými ztrátami uprchli do lesů. A tak se stal „Zvoneček na kopci“ zachráncem celé vesnice a strážci hranice se, společně s obyvateli, jako výraz díků, nechali od kněze Vavřince pokřtít.“
Na fotografii vpravo je červeně vyznačeno místo, kde stál druhý chodovský zámek a žlutě je vyznačeno místo, kde byl panský dvůr, tam podle pověsti stála tvrz strážců hranice. Dole je srovnání s mapami Stabilního katastru z roku 1840.

Das Glöcklein am Berg

Dort, wo heute das Schlösschen und der Meierhof in Ober-Chodau steht, war in alter Zeit eine Feste, worin die Grenzwächter wohnten. Diese Grenzwächter, auch Choden genannt, waren von dem Gaugrafen in Sedletz (Zettlitz) hieher gesetzt worden, um den Reisenden und Kaufleuten den notwendigen Schutz und ein sicheres Geleite zu eben, aber auf die Bewohner der Gegend räuberischen Überfällen zu schützen.
Um das Jahr 900 n.Chr. kamen im unsere Gegend Glaubensboten aus Deutschland, um den heidnischen Bewohnern das Christentum zu predigen. Ein solcher Glaubensbote, Laurenzius mit Namen, erbaute sich hier am Rande des Markwaldes, jetzt Leiten, aus Baumstämmen eine Hütte, lebte hier als Einsiedler und zog lehrend in ganzen Gau umher.
Auf seiner Klause hatte er ein Glöcklein angebracht, das er morgens, mittags und abends läutete. Eines Tages nach dem Abendläuten saß der Einsiedler vor seiner Hütte und sah in die friedlich vor

ihm liegende Landschaft hinaus. Auf einmal bemerkte er, wie aus dem Grenzwalde im Westen eine Schar schwerbewaffneter Männer hervorbrach. Laurenzius erkannte dieselben sofort als Räuber, welche es auf die friedliche Siedlung abgesehen hatten.
Rasch entschlossen, läutete der Einsiedler Sturm. Die Wächter, durch das ungewöhnlicher Läuten aufmerksam gemacht, griffen den Waffen und als die Räuber, weniger Minuten später, heranstürmten, wurden sie mit blutigen Köpfen zurückgeschlagen.
So war das „Glöcklein am Berg“ zu Retter der ganzen Siedlung geworden. Aus Dankbarkeit die Wächter und viele Bewohner das Christentum an und ließen sich taufen.
Das Foto zeigt die Stelle, vo in Ober - Chodau stand ein Schlößchen (rot markiert) und der Meierhof (gelb markiert). Dort stand (wie die Sage erzählt) eine Feste. Nach unten ist das Schlößchen im Jahr 1840 (Franziszeischer Kataster).

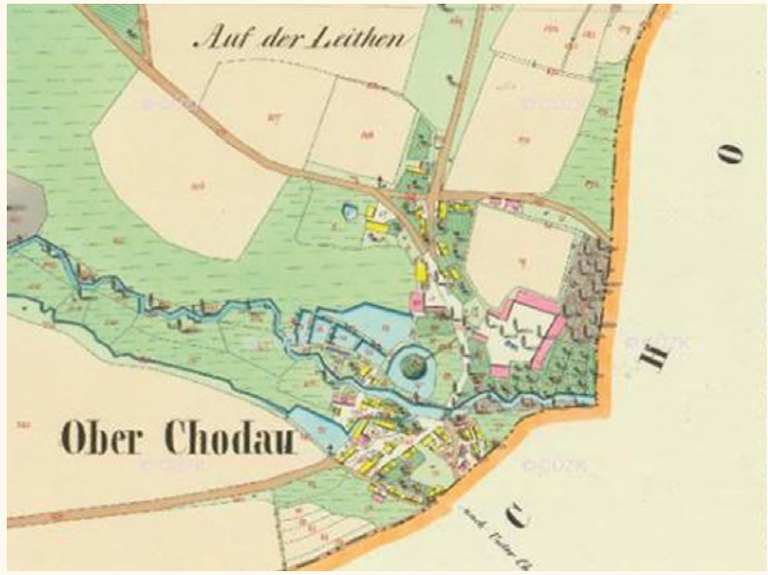

OBSAH:

Úvodní slovo starosty / Vorwort des Bürgermeisters 1
Chodov – česky 2
Veřejná prostranství, ulice a parky 3
Veřejné budovy 5
Významné budovy 12
Obyvatelstvo 15
Školství 16
Úřady a veřejné instituce 19
Historie 22
Chodau – Deutsch 29
Öffentliche Plätze, Straßen und Parks 31
Öffentliche Gebäude 32
Hervorragende Gebäude 36
Bewohner 38
Schulwesen 39
Amter und öffentlichen Institutionen 43
Geschichte 45
Stáli v čele Chodova / Vorstehenden und Bürgermeistern in Chodau 53
Názvy ulic / Straßennamen 56
Obrazová příloha / Bildbeilage 60
Pověsti / Sagen 75

Vydalo Město Chodov s podporou Česko-německého fondu budoucnosti (2014)
Herausgeber Stadt Chodov mit Unterstützung des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds (2014)

CHODOV

ČESKO-NĚMECKÝ FOND BUDOUCNOSTI
DEUTSCH-TSCHECHISCHER ZUKUNFTSFONDS

Redakce / Ausgabe: Mgr. Ivana Sarkányová
Překlady / Übersetzungen: Miloš Bělohlávek

Původ obrazových předloh / Der Ursprung der Bild:
Státní okresní archiv v Jindřichovicích
Archiv města Chodov / Archive der Stadt Chodov
Soukromé archivy p. Miloše Bělohlávka a p. J. Nedvěda / Privatarchive Herren M. Bělohlávek und J. Nedvěd
Grafická úprava a tisk / Grafische Gestaltung und Druck: AZUS Březová, s.r.o.

ISBN 978-80-260-6420-6